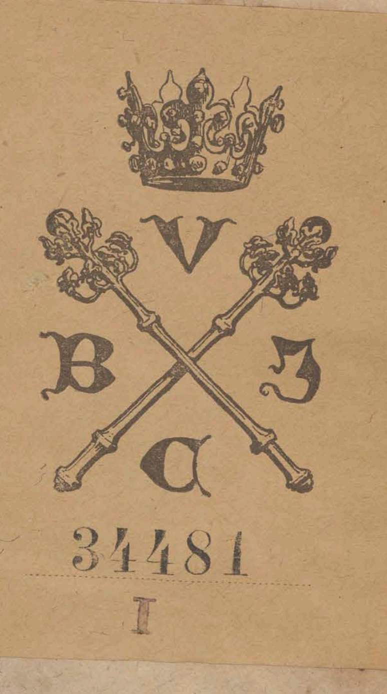

BIBLIOTHECA
UNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS
34481
I
Mag. St. Dr.
P
40.

Dricionne 455

~~Pedagog.~~

ABRÉGÉ
DE TOUTES LES
SCIENCES.

KROTKIE
ZEBRANIE
WSZYSTKICH
NAUK.

ABRÉGÉ
DE
TOUTES LES
SCIENCES,
à
L'USAGE DES ENFANS
DE DEUX SEXES;
POUR SERVIR DE SUITE
AU
LIVRE DES ENFANS.

Avec Privilégé.

à VARSOVIE 1787.
De l'Imprimerie de Michel Gröll, Libraire
de S. M. le Roi de Pologne.

KROTKIE ZEBRANIE WSZYSTKICH NAUK, KU POŻYTKOWI MŁODZI OBOIEY PŁCI; ALBO CZĘŚĆ DRUGA *KSIĄŻKI DLA DZIECI.*

Za Przywileiem.

W WARSZAWIE 1787.
Drukiem i Nakładem Michała Grölla, Księgarza Nadwornego J. K. Mości.

PRÉFACE
DE
L'AUTEUR (*).

Rien n'eſt plus certain que ce que la plupart des Enfans ſont ignorans. Qu'on les conſidère dans une Société où l'on parle des choſes qui leur ſont inconnues; on les verra faire de grands yeux, & ſaiſis de la plus grande ſurpriſe. Et pourquoi cela? C'eſt parcequ'ils ne comprennent rien de ce qu'on parle, ni en conçoivent le but. Cet Abrégé les mettra ſans doute à portée d'apprendre bientôt au moins ce qui leur eſt néceſſaire de ſavoir pour ne paroître pas ignorans.

Au reſte je prie ceux qui pourroient regarder cet Ouvrage d'un oeil de critique

(*) Elle a été imprimée dans l'Edition de Berlin de 1757.

PRZEMOWA

AUTORA (*).

Nic niemaſz nadto prawdziwſzego, że naywiękſza ieſt część Dzieci nieumieiętnych. Zważmy ie tylko w iakim zgromadzeniu, gdzie o bardzo nieznaiomych rzeczach ieſt mowa; poſtrzeżemy na ów czas iak zadziwione i zdumiałe zoſtaną. A to czemu? ieſt to, ponieważ tego, o czym ſię mówi, i do czego ſię zmierza, wcale nie poymuią. To krótkie Zebranie nieochybnie ie do tego wprawi, aby przynaymniey w ogólności to wnet poięły, co im wiedzieć potrzeba, aby ſię nie zdawały nieumieiętnemi.

Wreſzcie proſzę tych, którzyby ſię na to dzieło krytycznym zapatrywali okiem,

(*) Wydrukowana ieſt w Edycyi Berlińſkiey R. 1757.

tique de vouloir l'épargner par égard à ma tendre Jeuneſſe, puisque je n'ai que quatorze ans. La lecture que j'en ai faite, je puis dire, avec plaiſir, m'a fait prendre la réſolution de propoſer cet Abrégé à quelque Libraire, pour tirer par là la Jeuneſſe d'une ſotte ignorance; dont les Pères & Mères ne veulent pas ſe donner la peine de la tirer eux mêmes.

Cet Ouvrage étant petit (*), il ne laſſera point la patience de ceux qui voudront s'en ſervir, & j'oſe me flatter qu'en les inſtruiſant, il les amuſera en même-tems.

(*) On a conſervé ſa première forme dans cette nouvelle Edition, cependant on y a fait de changemens conſidérables, & de corrections qui ont paru abſolument néceſſaires.

ABRÉGÉ

aby go przez wzgląd na móy młody wiek, gdyż nie mam więcey nad lat czternaście, łaſkawie oſzczędzali. Moie onego czytanie, mogę mówić, z ukontentowaniem, nakłoniło mnie do tego przedſięwzięcia to Zebranie Kſięgarzowi ofiarować, i tym ſpoſobem Młodzież z głupiey nieumiciętności wyprowadzić, z którey iey ſami rodzice wyprowadzić ſtarać ſię nie chcą.

Gdy to dzieło (*) ieſt ſzczupłe, nie będzie przykre dla tych, którzy go używać zechcą; i podchlebiam ſobie, że ucząc ich oraz i bawić będzie.

(*) Zoſtawione ieſt w tey nowey Edycyi, przy ſwoim kſztałcie; iednakże zaſzło w nim wiele znacznych i potrzebnych odmian.

ABRÉGÉ DE TOUTES LES SCIENCES.

SECTION I.

Du Tems.

Demande. *Qu'est-ce qu'on nomme un Siécle?*

Réponse. C'est un tems qui renferme l'espace de cent Ans.

D. *Qu'est-ce qu'un An?*

R. C'est l'espace de douze Mois.

D. *Qu'est-ce qu'un Mois.*

R. C'est l'espace de quatre Semaines & quelques Jours.

D. *Combien une Semaine a-t-elle de Jours?*

R. Sept.

D. *Comment les nomme-t-on?*

R. Dimanche. Lundi, Mardi, Mercredi, Jeudi, Vendredi & Samedi.

D. *Toutes les Nations les comptent-elles dans le même ordre?*

R. Non. Les Chrétiens commencent par le Dimanche; les Juifs par le Samedi; les Mahométans par le Vendredi.

D. *Qu'est-*

KROTKIE ZEBRANIE WSZYSTKICH NAUK.

ROZDZIAŁ I.

O Czaſie.

Pytanie. *Co ſię ma rozumieć przez Wiek?*

Odpowiedź. Rozumie ſię czas, ktòry zamyka w ſobie Lat ſto.

P. *Co ieſt Rok?*

O. Jeſt czas zawieraiący w ſobie dwanaście Mieſięcy.

P. *Co ieſt Mieſiąc?*

O. Jeſt czas zamykaiący w ſobie cztery Tygodnie i kilka dni.

P. *Wiele Tydzień ma w ſobie dni?*

O. Siedm.

P. *Jak ſię nazywaią?*

O. Niedziela, Poniedziałek, Wtorek, Srzoda, Czwartek, Piątek i Sobota.

P. *Czyli wſzyſtkie Narody tym porządkiem ie rachuią?*

O. Nie. Chrześcianie zaczynaią od Niedzieli: Żydzi od Soboty; Turcy od Piątku.

 P. Co

D. *Qu'eſt-ce qu'un Jour?*

R. C'eſt l'eſpace qui renferme vingt-quatre heures; & on l'apelle Jour naturel.

D. *Comment eſt-il partagé?*

R. En deux parties; ſavoir: la nuit, & le jour proprement dit.

D. *Le partage-t-on auſſi autrement?*

R. Oui: rélativement à quatre termes, qui ſont: le Matin, le Midi, le Soir & le Minuit.

D. *Qu'eſt-ce que le Jour proprement dit?*

R. C'eſt le tems qui dure depuis le Soleil levant juſqu'au Soleil couchant.

D. *Qu'eſt-ce que la Nuit?*

R. C'eſt le tems qui dure depuis que le Soleil ſe couche juſqu'à ce qu'il ſe lève.

D. *Combien d'heures renferme l'eſpace du Jour & de la Nuit?*

R. Vingt-quatre.

D. *Tous les Jours & toutes les Nuits ſont-ils toujours égaux entre eux?*

R. Non. Cela change ſuivant les Saiſons; car tantôt le Jour eſt plus long, tantôt plus court; & il en eſt ainſi de la Nuit.

D. *Qu'eſt-ce qu'une Heure?*

R. C'eſt l'eſpace de ſoixante minutes, & chaque minute a ſoixante ſecondes.

D. *Qu'eſt-ce qu'une Saiſon?*

R. C'eſt une révolution dans la nature, qui arrive régulièrement quatre fois dans l'Année.

D. *Comment nomme-t-on les Saiſons?*

R. Le Printems, l'Eté, l'Automne & l'Hiver.

D. *Combien dure chaque Saiſon?*

R. Trois Mois.

D. *Quand commence le Printems?*

R. C'eſt le 21 ou le 22 du Mois de Mars.

D. *Quand*

P. *Co to ieſt Dzień?*

O. Jeſt to czas zamykaiący w ſobie dwadzieścia cztery godzin, i nazywa ſię Dniem naturalnym.

P. *Jak on ſię dzieli?*

O. Na dwie części, to ieſt: na noc i dzień właściwie wzięty.

P. *Czyli ſię dzieli ieſzcze inaczey?*

O. Tak ieſt, dzieli ſię względem tych czterech czaſów, które ſą: Rano, Południe, Wieczor i Pułnoc.

P. *Co to ieſt dzień właściwie wzięty?*

O. Jeſt to ten czas, który od wſchodu, aż do zachodu Słońca trwa.

P. *Co ieſt noc?*

O. Jeſt czas, który od zachodu ſłońca trwa aż do wſchodu.

P. *Wiele godzin zawiera w ſobie czas Dnia i nocy?*

O. Dwadzieścia cztery.

P. *Czy wſzyſtkie Dni i Nocy ſą z ſobą rówene?*

O. Nie. Te ſię odmieniaią według czaſu; bo czaſem ieſt dzień dłuższy, czaſem krótſzy; toż ſamo ma ſię rozumieć i o Nocy.

P. *Co to ieſt godzina?*

O. Jeſt czas ſześciudzieſiąt minut, a każda z nich, ma ſześćdzieſiąt minut drugich, nazwanych z łacińſkiego ſekundami.

P. *Co to ieſt Pora?*

O. Jeſt to odmiana w naturze, która cztery razy na Rok nieochybnie przypada.

P. *Jak ſię te Pory nazywaią?*

O. Wioſna, Lato, Jeſień, Zima.

P. *Jak długo trwa każda Pora czaſu?*

O. Trzy Mieſiące.

P. *Kiedy ſię zaczyna Wioſna?*

O. Zaczyna ſię 21 albo 22 Marca.

D. *Quand commence l'Eté?*

R. Le 21 ou le 22 de Juin.

D. *Quand commence l'Automne?*

R. Le 21 ou le 22 de Septembre.

D. *Et l'Hiver?*

R. C'eſt le 21 ou le 22 de Décembre.

D. *Quand y a-t-il une égalité de durée entre le jour & la nuit?*

R. Cela arrive deux fois dans l'année, ſavoir: le 21 ou le 22 de Mars, & le 21 ou le 22 de Septembre. L'un & l'autre de ces tems eſt appellé Equinoxe.

D. *Quand le Jour eſt-il le plus long?*

R. C'eſt le 21 ou le 22 de Juin, qui eſt le commencement de l'Eté; & alors les jours commencent à diminuer ſucceſſivement jusqu'au 21 ou 22 de Décembre.

D. *Quand le Jour eſt-il le plus court?*

R. C'eſt le 21 ou le 22 de Décembre, c'eſt-à-dire, à l'entrée de l'Hiver; & alors les jours commencent à croître ſucceſſivement.

D. *Ce changement eſt-il le même par toute la Terre?*

R. Non. Il varie ſuivant qu'un Pays eſt ſitué par rapport à l'Equateur. Il y a, par exemple, des Pays où la Nuit dure, en tout tems, autant que le Jour; d'autres, où la Nuit, pendant l'Eté, n'eſt que d'une heure; d'autres, où la Nuit dure toujours ſix mois, & le Jour conſéquemment autant. C'eſt ce que l'on démontre ſur le Globe.

D. *Comment nomme-t-on autrement le 21 ou le 22 de Juin?*

R. Le Solſtice d'Eté.

D. *Comment nomme-t-on le 21 ou le 22 de Décembre?*

R. Le Solſtice d'Hiver.

D. Com-

P. *Kiedy się zaczyna Lato?*

O. 21 albo 22 Czerwca.

P. *Kiedy się zaczyna Jesień?*

O. 21, albo 22 Września.

P. *Kiedy się zaczyna Zima?*

O. 21 albo 22 Grudnia.

P. *Kiedy przypada porownanie dnia z nocą?*

O. Przypada dwa razy na Rok, to iest: 21 albo 22 Marca, i 21 albo 22 Września. To oboie nazywa się: Porownanie dnia z nocą.

P. *Kiedy Dzień iest naydłuższy?*

O. 21 albo 22 Czerwca, i tegoż dnia zaczyna się Lato; a odtąd Dni się zmnieyszać zaczynaią porządkiem ieden po drugim aż do 21 albo 22 Grudnia.

P. *Kiedy Dzień iest naykrótszy?*

O. 21 albo 22 Grudnia, to iest na samym początku Zimy; od którego czasu zaraz dzień powiększa się.

P. *Ta odmiana czyli wszędzie iednakowo bywa?*

O. Nie. Różnie przypada według położenia iakiego Kraiu względem Ekwatora. Tak naprzykład, są takie kraie, gdzie Noc tyle czasu trwa, co i Dzień, a to w każdey części roku iednakowo. Są inne, gdzie nocy tylko godzina iest w Lecie; w inszych Noc trwa przez sześć miesięcy wciąż, a zatym Dzień tyleż miesięcy. Co wszystko na Globie pokazać się może.

P. *Jak się nazywa czas przypadaiący dnia 21 albo 22 Czerwca?*

O. Przesilenie Dnia.

P. *Jak się nazywa czas przypadaiący dnia 21 albo 22 Grudnia?*

O. Przesilenie Nocy.

P. Jak

D. *Comment appelle-t-on les Mois dans l'ordre où on les place?*

R. Janvier, Février, Mars, Avril, Mai, Juin, Juillet, Août, Septembre, Octobre, Novembre, Décembre.

D. *Combien de Jours chacun de ces Mois contient-il?*

R. Il y en a ſept qui ont trente-un jours; ſavoir: Janvier, Mars, Mai, Juillet, Août, Octóbre, & Décembre; quatre, qui en ont trente, ſavoir: Avril, Juin, Septembre, & Novembre; & un ſeul, ſavoir, Février, qui en a vingt-huit, ou vingt-neuf.

D. *Combien l'Année a-t-elle de Jours?*

R. Trois-cens ſoixante-cinq.

D. *Le nombre eſt-il toujours le même?*

R. Non. Il change tous les quatre Ans; & la quatrième Année, qu'on nomme Biſſextile, a un jour de plus.

D. *D'où vient ce changement?*

R. C'eſt que chaque Année ayant ſix heures de plus, on les réunit tous les quatre ans; ce qui fait alors un jour, qu'on ajoute à ceux de Février; & cela donne à ce Mois vingt-neuf jours.

D. *Les Romains comptoient-ils leurs Mois comme nous?*

R. Non. Ils n'en avoient d'abord que dix. Enſuite ils y en ajoutèrent deux; mais ils commençoient l'Année par le mois de Mars.

D. *Qui ont été les deux grands Réformateurs du Calendrier?*

R. Jules-Céſar & le Pape Grégoire XIII.

D. *Que fit Jules-Céſar à cet égard?*

R. Il fit déterminer le cours du Soleil par un Mathématicien, nommé Soſigenes; & on le fixa à trois-cens ſoixante-cinq jours & ſix heures. Pour

faire

P. *Jak się nazywaią Mieſiące podług porządku?*

O. Styczeń, Luty, Marzec, Kwiecień, May, Czerwiec, Lipiec, Sierpień, Wrzeſień, Październik, Liſtopad, Grudzień.

P. *Wiele Dni ma w ſobie każdy Mieſiąc?*

O. Jeſt takich ſiedm, które maią 31 dni, to ieſt: Styczeń, Marzec, May, Lipiec, Sierpień, Październik i Grudzień. A cztery, które maią po dni 30, to ieſt: Kwiecień, Czerwiec, Wrzeſień i Liſtopad, a ieden ſam Luty, który ma albo 28, albo 29 Dni.

P. *Wiele Dni Rok zamyka w ſobie?*

O. Trzyſta ſześćdzieſiąt i pięć.

P. *Liczba ta czyli zawſze ieſt iednakowa?*

O. Nie. Odmienia ſię co cztery Lata, i w czwartym Roku (który ſię nazywa Przybyſzowy) przybywa ieden dzień.

P. *Zkądże ta odmiana pochodzi?*

O. Ztąd, że każdy Rok ma ſześć godzin nadto, zbieraią ie co cztery lata; zebrane razem, czynią dzień ieden, który ſię Lutemu dodaię; i ztąd pochodzi, że ten Mieſiąc ma dni 29.

P. *Rzymianie tyleż rachowali Mieſięcy, co my?*

O. Nie. W początkach ſwoich nie liczyli tylko dzieſięć; potym dodali dwa; ale Rok od Mieſiąca Marca zaczynali.

P. *Którzy to byli dway wielcy Ludzie, co Kalendarz poprawili?*

O. Juliuſz Ceſarz, i Grzegorz XIII. Papież.

P. *Jak się Juliuſz Ceſarz do tey przyłożył poprawy?*

O. Zdał pewnemu Matematykowi, zwanemu Soſigenes, aby bieg Słońca wykalkulował, i tak na 365 dni i 6 godzin wykalkulowany i uſtanowi

faire honneur à cet Empereur, on a donné à cette Année le nom de *Julienne.*

D. *Qu'y a-t-il à remarquer dans l'Année Grégorienne?*

R. Elle s'accorde en plusieurs points avec l'Année Julienne; mais, tous les quatre ans, elle forme un jour intercalaire des minutes qui excèdent les trois-cens soixante-cinq jours de l'Année Julienne.

D. *Qu'est-ce qu'une Olympiade?*

R. C'est un tems de quatre Années. Les anciens Grecs se servoient de cette manière de compter, parce qu'ils célébroient, tous les quatre ans, près de la ville d'Olympie des jeux qui par cette raison furent nommés Olympiques. Ils avoient été institués par Hercule à l'honneur de Jupiter.

D. *Qu'est-ce qu'une Epoque?*

R. C'est un évènement mémorable dont on se sert pour fixer l'ordre des tems, & pour soulager la mémoire; comme la Création du Monde, le Déluge &c.

D. *Qu'est-ce qu'une Période?*

R. C'est la suite des évènemens qui sont écoulés depuis une Epoque jusqu'à l'autre.

D. *Qu'est-ce qu'un Lustre?*

R. C'est l'espace de cinq Ans.

D. *Qu'est-ce qu'un Jubilée?*

R. C'est une Fête destinée à célébrer une chose remarquable, arrivée, il y a un Siécle, ou un demi-Siécle.

D. *Qu'est-ce qu'une Indiction?*

R. C'est un espace de quinze ans. Ce terme n'est en usage, que lorsqu'il s'agit du Calendrier.

SECTION

ny zoſtał. Na honor więc tego Ceſarza nazwany taki rok *Juliuſzowym.*

P. *Co ieſt uwagi godnego w Roku Gregoryańſkim?*

O. To, iż z Juliuſzowym w wielu punktach zgadza ſię: lecz co cztery lata wkłada ieden dzień, który ſię rodzi z minut zbywaiących od 365 roku Juliuſzowego.

P. *Co ieſt Olimpiada?*

O. Jeſt czas czteroletni. Dawni Grecy ten wymiar czaſu za rachubę lat ſwoich brali, ponieważ co cztery lata, przy mieście *Olimpii*, odprawiali igrzyſka, które też z tey przyczyny nazwane ſą Olimpiackie. Te gry były poſtanowione od Herkuleſa na honor Jowiſza.

P. *Co ieſt Epoka?*

O. Jeſt przypadek iaki ſławny, którego na wymiar czaſu zażywaią dla łatwieyſzego zpamiętania. Epochy takowe ſą: Stworzenie Swiata, Potop, &c.

P. *Co ieſt Peryod?*

O. Jeſt czas przypadku iakiego znacznego, który od iedney aż do drugiey upłynął Epoki.

P. *Co ieſt Luſtrum?*

O. Jeſt czas pięcio letni.

P. *Co ieſt Jubileuſz?*

O. Jeſt święto naznaczone do obchodzenia rzeczy iakiey godney pamięci. Przypada albo co ieden Wiek, albo co puł Wieku.

P. *Co ieſt Indykcya?*

O. Jeſt czas pietnaſto-letni. Tego wymiaru czaſu zażywaią tylko do Kalendarzy.

SECTION II.

De la Cosmographie.

Demande. *Qu'est-ce que la Cosmographie?*
Reponse. C'est la description du Monde.

D. *Qu'entendez-vous par le Monde?*
R. La terre avec tous les corps célestes.

D. *Quelle est la forme de la Terre?*
R. Elle est presque celle d'un globe parfait; c'est pourquoi elle est représentée avec toutes les terres & les mers par un globe qu'on appelle globe terrestre.

D. *Qu'est ce qui environne la Terre?*
R. La Terre est entourée de toutes parts, à la distance de quelques lieues, de l'Athmosphère, qui cependant n'est pas tout à fait pure, puisqu'elle renferme, surtout dans la proximité de la terre, des vapeurs aqueuses, combustibles & autres. C'est dans cette Atmosphère que se forment les nuages & autres météores.

D. *Qu'est-ce que le Soleil?*
R. C'est un très-grand corps céleste rond lumineux & chaud, qui surpasse de beaucoup la terre en grandeur.

D. *Combien le Soleil est-il plus grand que la terre?*
R. Selon le calcul le plus exact des Astronomes il surpasse la terre environ d'un million & demi de fois. Et il ne nous paroît si petit qu'à cause de sa grande distance.

D. *De combien est cette distance?*
R. A peu près de 20 millions de milles d'Allemagne.

D. *Le Soleil a-t-il aussi un certain mouvem*
R. Oui; il se tourne tous les 25 jours

ROZDZIAŁ II.

O Koſmografii.

Pytanie. *Co ieſt Koſmografia?*

Odpowiedz. Jeſt opiſanie świata.

P. *Co rozumieſz przez Swiat?*

O. Rozumiem ziemię, i wſzyſtkie niebieſkie ciała.

P. *Jakaż ieſt poſtać Ziemi?*

O. Okrągła na kſztałt kuli, i dla tego wyſtawia ſię ze wſzyſtkiemi krajami i morzami w poſtaci kuli czyli globu, nazwanego globem ziemſkim.

P. *Co otacza Ziemię?*

O. Ziemia ieſt na kilka mil wyſoko otoczona zewſząd Atmosferą, która wprawdzie ſkłada ſię z powietrza, lecz nie zupełnie czyſtego. Albowiem ona zawiera w ſobie, zwłaſzcza bliſko ziemi, wiele wodniſtych, ogniſtych i innych par. W tey Atmosferze robią ſię obłoki i inne nad-powietrzne rzeczy.

P. *Co ieſt Słońce?*

O. Słońce ieſt nieznierney wielkości ciało niebieſkie, okrągłe, iaśnieiące i zagrzewaiące, które wielkością ſwoią ziemię daleko przewyżſza.

P. *Jak wiele Słońce ieſt więkſze od Ziemi?*

O. Według naydokładnieyſzego wyrachowania Aſtronomow więkſze ieſt od ziemi około poſtora miliona razy. Nam ſię zaś tak małym zdaie dla wielkiey odległości ſwoiey od ziemi.

P. *Wiele mil wyſokość ta wynoſi?*

O. Bliſko dwadzieścia milionow mil Niemieckich.

P. *Słońce czy ma iaką ruchawość?*

Tak ieſt: obraca ſię co 25 dni i 12 godzin

heures une fois autour de lui-même. Autrement c'est la terre qui fait son cours autour de lui dans l'espace d'un an, en faisant toutes-fois tous les 24 heures ou plutôt tous les 23 heures & 56 minutes, sa révolution autour d'elle-même.

D. *Quelle est l'utilité du Soleil à l'égard de la Terre?*

R. Celle-là est infiniment grande; puisqu'il est la source de toute lumière & de chaleur. Sans le Soleil une nuit perpétuelle couvriroit l'univers; tous roidiroit de froid, rien ne pourroit vivre ni croître.

D. *D'où vient que nous ne voyons pas toujours le Soleil?*

R. C'est parce qu'un épais nuage nous le cache, en interceptant ses rayons. On peut s'en convaincre, lorsqu'on se trouve sur la cime d'une haute Montagne au dessus des nuages. On voit alors le Soleil; mais ceux qui sont au fond du Vallon ne le voient pas.

D. *Qu'est-ce que la Lune?*

R. C'est un globe destiné à nous éclairer pendant la nuit.

D. *La Lune est-elle un Luminaire comme le Soleil?*

R. Non. C'est un corps opaque; & sa lumière est celle du Soleil, qu'elle nous donne par réflexion.

D. *D'où vient qu'elle n'est pas toujours éclairée en entier?*

R. Cela dépend de la manière dont l'Hémisphère de la Lune, éclairé par le Soleil, est tourné par rapport à la Terre.

D. *Comment nomme-t-on les diverses apparences de la Lune?*

R. On les nomme des *Phases*.

D. *La Lune est elle plus grande que la Terre?*

R. Non. La Terre est environ cinquante plus grande que la Lune.

raz około ſiebie ſamego, a zaś ziemia obchodzi co rok raz około niego, obracaiąc ſię oraz około ſiebie ſamey co 24 godzin, albo dokładniey co 23 godzin i 56 minut.

P. *Jaki ieſt pożytek Słońca względem Ziemi?*

O. Nieſkończony: ponieważ ieſt źrzodłem wſzelkiego światła i gorącości. Bez niego wieczna noc okrywałaby wſzyſtko; wſzyſtkoby od ſtraſznego zimna zdrętwiało, i nieby żyć ani roſnąć nie mogło.

P. *Zkąd to pochodzi, że nie zawſze widziemy Słońce?*

O. Dla tego, że go nam czarna chmura zakrywa, przeymuiąc iego promienie. Można to poznać z tego, że gdy ieſteśmy na wierzchołku góry iakiey wyższey nad chmury, w tenczas widziemy ſłońce; przeciwnie zaś ci, którzy na dole ſtoią, nie widzą go.

P. *Co ieſt Mieſiąc?*

O. Jeſt to okrąg przeznaczony dla przyświecania nam w nocy.

P. *Mieſiąc czyli ma taką światłość iak Słońce?*

O. Nie. Jeſt to ciało nieprzezroczyſte; iego światłość ieſt światłem ſłońca. Przychodzi do nas przez odbicie ſię.

P. *Zkąd to pochodzi, że nie zawſze bywa oświecony cały Xiężyc?*

O. Zawiſło to od ſpoſobu, którym połowa okręgu Mieſiąca od Słońca oświecona, ieſt obrócona ku Ziemi.

P. *Jak ſię nazywaią różne pokazania ſię Mieſiąca?*

O. Nazywaią ſię *Phaſes*, odmiany Xiężyca.

P. *Xiężyc czy większy ieſt od Ziemi?*

O. [illegible]; Ziemia ieſt bliſko pięćdzieſiąt razy

D. *Combien eſt-elle éloignée de la Terre?*

R. Environ de 51,000 milles d'Allemagne.

D. *Quel effet conſidérable attibue-t-on à la Lune?*

R. Elle cauſe le Flux & le Reflux de la Mer.

D. *Comment diviſe-t-on les autres aſtres communes outre le Soleil & la Lune?*

R. On les diviſe en Etolies fixes & en Planètes.

D. *A quoi connoît-on une Etoile fixe?*

R. On la connoît tantôt par la lumière claire & étincellante, tantôt parce que les Etoiles fixes ne changent jamais conſidérablement leur éloignement mutuel.

D. *Qu'eſt-ce que les Etoiles fixes?*

R. Celles-ci étant ſi fort éloignées de la Terre & même pluſieurs milliers de fois plus que le Soleil, & qui néanmoins ſont ſi etincellantes, ce ne ſont donc pas ſeulement des corps énormes, mais vraiſemblablement ce ſont autant de Soleils qui ont leur propre lumière.

D. *A quoi connoît-on une Planète?*

R. Les Planètes ou Etoiles errantes changent toujours conſidérablement leur diſtance, auſſi bien à l'égard d'elles-mêmes, qu'à l'égard d'autres Etoiles fixes, & elles n'ont point de lumière étincellante, elles n'ont qu'une lumière empruntée du Soleil, qui même ſouvent eſt dien pâle.

D. *Qu'eſt-ce que les Planètes?*

R. Ce ſont des corps oppaques, qui ſe tournent en differ.Les diſtances autour du ſoleil, en ſont éclairés, & qui ſont infinement plus proches de la Terre que les Etoiles fixes. Leur forme eſt ronde, leur grandeur tantôt égale à celle de la Terre, tantôt moindre, tantôt auſſi plus conſidérable. Il aiſé de voir par là, que la terre même & la ſont que des Planètes.

P. *W iak wielkiey ieſt odległości od Ziemi?*

O. Około 51,000 mil Niemieckich.

P. *Jaka ieſt oſobliwa własność Mieſiąca?*

O. Sprawuie przybywanie i ubywanie Morza.

P. *Jak ſię dzielą inne zwyczayne Planety oprócz Słońca i Xiężyca?*

O. Dzielą ſię na Gwiazdy mieyſcowe i na Planety.

P. *Jak ſię poznaie Gwiazda nieruchoma?*

O. Poznaie ſię iuż to z ſwego światła iaſnego i błyſzczącego, iuż to ztąd, że gwiazdy nieruchome nie odmieniaią nigdy znacznie ſwoiey odległości między ſobą.

P. *Co to ſą gwiazdy nieruchome?*

O. Gdy one tak bardzo od Ziemi oddalone, i nawet wiele tyſięcy razy więcey iak Słonce, a iednakowoż ſię tak błyſzczą; więc nietylko ſą ciałami ogromnemi, ale ieſzcze, według wſzelkiego podobieństwa, ſą tyloż Słońcami, które właſną maią światłość.

P. *Z czego poznaiemy Planety?*

O. Planety czyli Gwiazdy błędne, odmieniaią bardzo znacznie odległość ſwoię tak względem ſiebie, iako też względem Gwiazd nieruchomych, a przytym nie maią żadnego światła błyſzczącego, ich światłość ieſt tylko udzielone od Słońca, i to często blade.

P. *Co ſą Planety?*

O. Są to ciała ciemne, które ſię w różnych odległościach około Słońca obracaią, od niego biorą oświęcenie, i daleko ſą bliżſze Ziemi iak Gwiazdy nieruchome. Ich poſtać ieſt okrągła, a ich wielkość czaſem równa z wielkością ziemi, czaſem niego mnieyſza, a czaſem też i znacznieyſza. Zkąd dochodziemy, iż nawet Ziemia i Xiężyc ſą Planetami.

D. *Comment divife-on les Planètes?*

R. On les divife en Planètes principales, qui fe meuvent immédiatement autour du Soleil; & en Planètes fubalternes ou *Satellites*, qui font leur rotation autour d'une autre Planètes, & fe tournent avec celle-là autour du Soleil. Parmi les premières font: Mercure, qui approche le plus du Soleil, Vénus, la Terre, Mars, Jupiter, Saturne & Uranus, qui en eft le plus éloigné. Parmi les Satéllites la Lune eft la principale, qui tourne autour de notre globe terreftre.

D. *Qu'eft ce qu'une Comète?*

R. C'eft une Etoile extraordinaire, qui ne paroît que de tems-en-tems, & qui, pour la plupart, a une lumière blanche & pâle, ayant uue queue ou un cercle de vapeurs vifibles à l'entour d'elle.

L'apparition d'une Comète préfage-t-elle quelque grand évènement?

Non. On l'a cru autrefois; mais c'eft une fuperftition.

D. *Qu'eft ce que l'Iris?*

R. C'eft un arc de diverfes couleurs, qui fe forme dans les nuées, lorsque les rayons du Soleil tombent obliquement fur les gouttes de pluie. Pour en être fpéctateur, il faut être placé entre le Soleil & le Nuage.

Qu'eft-ce qu'un Nuage?

R. C'eft un amas de vapeurs, qui fe fait dans l'air.

D. *D'où vient la Pluie?*

R. La Pluie n'eft autre chofe que cette même vapeur, qui, étant condenfée, fe change en eau.

D. *Qu'eft-ce qu'un Météore?*

R. C'eft un phénomène inattendu, qui de-tems en-tems paroît dans le ciel, comme font l'Aurore-Boréale, un Globe de feu, une Lumière fubite, &c.

P. *Jak ſię dzielą Planety?*

O. Na głownieyſze, które proſto około Słońca bieg ſwóy odprawuią; i na mnieyſze, które inaczey *Satellites* nazywaią, a te ſię obracaią około większey, i z nią razem około Słońca. Do głownieyſzych Planet należą: Merkuryuſz, który ieſt naybliżſzy ſłońca, Venus, Ziemia, Mars, Jowiſz, Saturnus i Uranus, iako nayodlegleyſzy. Między Satellitami ieſt Xiężyc, który ſię około naſzego ogręgu ziemſkiego obraca, nayznacznieyſzy.

P. *Co ieſt Kometa?*

O. Jeſt to Gwiazda niezwyczayna, która ſię tylko czaſem pokazuie, iey światło ieſt po większey części blade, i ma albo ogon, lub też koło widzialnęy pary na około ſiebie.

P. *Pokazanie ſię Komety, czyli znaczy iaki wielki przypadek?*

O. Nie. Wierzono temu przedtym; ale to ieſt zabobon.

P. *Co ieſt Tęcza?*

O. Jeſt to obłąk wielofarby, robiący ſię na obłokach dżdżyſtych, gdy promienie ſłońca biią z ukoſa, na krople deſzczu. Dla przypatrzenia ſię iey, trzebaby ſię znaydować między ſłońcem i chmurą.

P. *Co ieſt Chmura?*

O. Jeſt zbior pary, która ſię zbiera na powietrzu.

P. *Zkąd ſię deſzcz bierze?*

O. Deſzcz nie co innego ieſt, iako taż ſama para, która, gdy gęſtnieie, obraca ſię w wodę.

P. *Co to ieſt, Meteora?*

O. Jeſt to przypadek na powietrzu niezwyczayny, który ſię czaſami pokazuie na niebie, iako to Jutrzenka pułnocna, Kula ogniſtą, światłość &c.

D. *Qu'est-ce que la Neige?*

R. Ce n'est autre chose que des vapeurs gelées.

D. *Qu'est-ce que la Grêle?*

R. C'est de la Pluie gelée par un froid plus vif, au point que chaque goutte en devient un grêlon.

D. *Qu'est-ce que la Foudre?*

R. C'est un feu violent & rapide, qui s'allume par l'approche d'un nuage électrisé, entre lui & la Terre. Il faut avoir vu les étincelles d'une machine électrisée pour qu'on puisse s'en former une certaine idée.

D. *Qu'est-ce que le Tonnère?*

R. C'est le bruit que fait la Foudre par la violente séparation de l'air.

D. *Quels sont les effets de la Foudre?*

R. Elle tue les hommes & les animaux qu'elle atteint, brise les bâtimens les plus solides, & souvent elle cause des embrasemens.

D. *Qu'est-ce qu'une Eclipse?*

R. C'est une privation totale ou partielle de la lumière du Soleil, ou de la Lune.

D. *Combien de sortes d'Eclipses y a-t-il?*

R. Deux sortes principales; l'une du Soleil, & l'autre de la Lune.

D. *Quand arrive celle du Soleil?*

R. Lorsque la Lune se trouve entre le Soleil & la Terre; dans cette position elle intercepte, en tout ou en partie, les rayons du Soleil; de sorte que nous avons alors plus ou moins d'obscurité. Quand cette Eclipse est totale, l'on voit les Etoiles, comme dans la nuit.

D. *Comment se fait l'Eclipse de la Lune?*

R. C'est par la position de la Terre entre la Lune & le Soleil. On conçoit aisément, qu'alors les rayons du Soleil étant interceptés par la Terre, la [illegible] peut pas être éclairée.

P. *Co ieſt Snieg?*

O. Snieg nic co innego ieſt, tylko zmarzła para.

P. *Co ieſt Grad?*

O. Jeſt to deſzcz zmarzły od zimna, tak dalece, że każda kropla obraca ſię w grad.

P. *Co ieſt Piorun?*

O. Jeſt gwałtowny i nagły ogień, który ſię przez zbliżenie elektryzowanego obłoku między nim i ziemią zapala. Trzeba było widzieć iſkry machiny elektryzowaney, aby ſobie można o tym niejakie uczynić wyobrażenie.

P. *Co ieſt Grzmot?*

O. Jeſt hałas, który Piorun ſprawuie przez nagłe i gwałtowne dzielenie powietrza.

P. *Jakie ſkutki ma Piorun?*

O. Zabiia ludzi i zwierzęta, gdy ie trafia; gruchoce naymocnieyſze budynki, i częſto zapala.

P. *Co ieſt Zaćmienie?*

O. Jeſt pozbawienie całkowe, albo cząſtkowe światła słonecznego, albo mieſiąca.

P. *Wielorakie ieſt Zaćmienie?*

O. Dwoiakie oſobliwie; iedno słońca, a drugie mieſiąca.

P. *Kiedy bywa zaćmienie Słońca?*

O. Gdy ſię Mieſiąc znayduie między słońcem i ziemią; w takim zeyściu ſię, Mieſiąc przeymuie wſzyſtkie albo po części promienie słoneczne, tak że zaraz większe lub mnieyſze mamy zaćmienie. Kiedy ieſt zaćmienie całego słońca, widać gwiazdy tak iak w nocy.

P. *Jakim ſpoſobem ſtaie ſię zaćmienie Mieſiąca?*

O. Dzieie ſię to przez zayście ziemi między mieſiąc i słońce. Łatwo to poiąć można, gdyż w ten czas [illegible] ienie słoneczne będąc zaſłonione od ziemi [illegible] może być oświecony.

SECTION III.

De la Geographie.

Demande. *Qu'est ce que la Géographie?*

Réponse. C'est la description de la Terre.

D. *En combien de parties divise-t-on la Terre?*

R. En quatre: savoir, l'Europe, que nous habitons, l'Asie, l'Afrique, & Amérique.

D. *Pourquoi nomme-t on l'Amérique le nouveau Monde?*

R. Parce qu'elle n'a été découverte que sur la fin du XV. Siécle; de sorte qu'il n'y a pas encore trois cens ans que nous la connoissons.

D. *Par qui l'Amérique a-t elle été découverte?*

R. Par Christoph Colombe, sous les auspices du Roi d'Espagne Ferdinand le Catholique.

D. *Mais pourquoi est-elle nommée Amérique?*

R. C'est parce que celui qui y fut envoyé après Colombe, & qui en découvrit la plus grande partie, s'appelloit *Americus Vespucius.*

D. *Quelle est de ces quatre parties la plus étendue?*

R. L'Amérique.

D. *Quelle est celle où il y a le plus de Mines d'or & d'argent?*

R. La Même.

D. *Quelle est la plus riche en productions naturelles?*

R. L'Asie. C'est elle qui nous fournit les Epiceries.

D. *Quelle est celle où la chaleur du Soleil est la plus ardente?*

est l'Afrique, qui produit les N

ROZDZIAŁ III.

O Geografii.

Pytanie. *Co ieſt Geografia?*

Odpowiedź. Jeſt opiſanie Ziemi.

P. *Na wiele części dzieli ſię Ziemia?*

O. Na cztery: to ieſt, Europę, w ktorey mieſzkamy, Azyą, Afrykę, Amerykę.

P. *Dla czego Ameryka nazywa ſię nowym Swiatem?*

O. Dla tego, że ieſt wynaleziona dopiero przy końcu Wieku XV. tak dalece, że nie maſz ieſzcze trzyſta lat, iak o niey wiemy.

P. *Od kogo wynaleziona ieſt Ameryka?*

O. Od Krzyſztofa Kolumba, pod ſpowagą Króla Hiſzpańſkiego Ferdynanda Katolika.

P. *Ale dla czego nazywa ſię Ameryka?*

O. Dla tego, że ten, ktory tam był zapłynął po Kolumbie, i ktory iey nawięcey odkrył, nazywał ſię *Americus Veſpucius.*

P. *Która ieſt z tych czterech części naywiękſza?*

O. *Ameryka.*

P. *W którey części znayduie ſię naywięcey kruſzców złotych i ſrebrnych?*

O. W teyże ſamey.

P. *Która ieſt nayobfitſza w płody naturalne?*

O. Azya. Ona to nam dodaie wſzyſtkich korzeni.

P. *Ktora ieſt część, w którey ſłońcę naybardziey dogrzewa?*

O. Afryka, w którey ſą Murzyni,

D. *Enfin, quelle est la plus peuplée, & où les Sciences sont le plus cultivées?*

R. C'est l'Europe, la plus petite de toutes.

D. *Comment nomme t-on les quatre côtés, ou plages du Monde?*

R. Le Midi, le Septentrion, l'Orient, l'Occident.

D. *Comment peut-on savoir où ils se trouvent?*

R. Il ne faut que tourner le dos au Soleil levant, & l'on alors à la main gauche le Midi, à la droite le Septentrion, par derrière l'Orient, & devant soi l'Occident.

D. *Comment-nomme-t-on les Vents qui soufflent des quatre côtés?*

R. On les nomme dans le même ordre; le Vent du Sud, le Vent du Nord, le Vent d'Est, le Vent d'Ouest.

D. *La Surface de la Terre n'est-elle composée que de pays?*

R. Non. La plus grande partie en est couverte d'eau salée & amère; & une grande étendue couverte de telle eau est appellée Mer.

D. *Domment divise-t on les Mers?*

R. On les distingue généralement par leur situation; ainsi l'on dit la Mer du Sud, la Mer du Nord, &c. La dénomination générale d'une grande Mer est celle d'Océan.

Qu'est-ce qu'un Détroit?

R. C'est une Mer étroite, qui est resserrée par des parties avancées de la terre ferme.

D. *Qu'est-ce qu'un Golfe?*

R. C'est une partie de Mer, qui, de tous côtés, est tellement entourée de terre ferme qu'elle en paroit séparer la communication.

D. *Qu'est ce qu'un Isthme?*

[illegible] une portion de terre serrée entre deux [illegible] une terre avec une autre.

D.

P. *Która ieſt na koniec nayludnieyſza, i gdzie nauki naybardziey kwiatną?*

O. Europa, naymnieyſza ze wſzyſtkich.

P. *Jak ſię nazywaią cztery ſtrony Swiata?*

O. Południe, Połnoc, Wſchod, Zachod.

P. *Jak można wiedzieć, gdzie ſię one znayduią?*

O. Potrzeba ſię tyłem obrócić do Słońca wſchodzącego, a tak na lewey ręce będzie Południe, na prawey Połnoc, w tyle Wſchod, na przeciwko Zachod.

P. *Jak ſię nazywaią wiatry, które od tych czterech ſtron wieią?*

O. Nazywaią ſię według tegoż ſamego porządku: Wiatr Południowy, wiatr Północny, wiatr Wſchodni, wiatr Zachodni.

P. *Czy powierzchowność ziemi z ſamego tylko ſkłada ſię kraiu?*

O. Nie. Naywiękſza iey część pokryta ieſt wodą ſłoną i gorzką, a znaczna rozległość takową pokryta wodą, nazywa ſię Morze.

P. *Na wiele części dzieli ſię Morze?*

O. Dzieli ſię powſzechnie podług położenia mieyſca; i tak ſą: Morze Południowe, Morze Północne, &c. W powſzechności zaś wzięte wielkie Morze, nazywa ſię Oceanem.

P. *Co ieſt przeſmyk morſki?*

O. Jeſt Morze wąſkie, które z obu ſtron przez rozciągaiące ſię części lądu ieſt ściśnione.

P. *Co ieſt Odnoga?*

O. Jeſt to pewna rozległość Morza, która z tam ſtron tak ziemią ieſt otoczona, iż ſię zdaie, iey łączenie przerywała.

P. *Co ieſt Między-Morze?*

O. Jeſt ſzczupła i wąſka między dwoma ziemiami, z inną łącząca ſię.

D. *Qu'eſt-ce qu'un Promontoire?*

R. C'eſt une langue de Terre, qui avance dans la Mer. On le nomme auſſi un Cap.

D. *Qu'eſt-ce qu'une Isle?*

R. C'eſt une Terre entourée d'eau.

D. *Qu'appellez-vous une Presqu'ile?*

R. C'eſt une Terre qui eſt environnée d'eau, à l'exception d'un ſeul endroit, par où elle tient au continent.

D. *Qu'eſt-ce qu'un Lac?*

R. C'eſt une grande étendue d'eau morte.

D. *Qu'eſt ce qu'un Fleuve?*

R. C'eſt une quantité d'eau douce qui parcourt plus ou moins rapidement une grande étendue de pays, & ſe jette enſuite dans la Mer.

D. *Qu'eſt-ce qu'une Rivière?*

R. C'eſt une eau de la même nature, mais en moindre quantité, & qui ſe perd ou dans une Mer, ou dans un Lac, ou dans un Fleuve.

D. *Qu'eſt-ce qu'un Ruiſſeau?*

R. C'eſt une Rivière en petit.

D. *Quelle eſt l'origine des Fleuves & des Rivières?*

R. On croyoit autrefois, que la Mer leur fourniſſoit les eaux par des canaux ſouterrains. Mais on ſait aujourd'hui, que la pluie & la neige les produiſent. Cela eſt ſi vrai, que dans le tems d'une grande ſécheresſe, l'eau des Fleuves devient fort-baſſe. Ces pluies & ces neiges tombent du haut des montagnes, d'où les Fleuves & les Rivières tirent ordinairement leurs ſources.

D. *Qu'eſt-ce qu'un Etang ou Vivier?*

R. C'eſt une eau qui vient d'une Rivière, ou ſource, & qu'on retient par une chauſſée un autre moyen, pour y conſerver du

D. *Qu'ap-*

P. *Co ieſt Gora nad-Morſka?*

O. Jeſt część Ziemi nakſztałt klinu w Morze podaiąca ſię.

P. *Co ieſt Wyſpa?*

O. Jeſt Ziemia wkoło wodą opaſana.

P. *Co ieſt puł Wyſep?*

O. Jeſt Ziemia zewſząd wodą oblana, oprocz iednego kawałka, ktory ſię z inną łączy Ziemią.

P. *Co ieſt Jezioro?*

O. Jeſt wielka rozległość wody ſtoiący.

P. *Co ieſt Rzeka?*

O. Jeſt zebranie ſię wody ſłodkiey, ktora prędko i ſzeroko płynie przez kray iaki, i potym wpada w Morze.

P. *Co ieſt Potok?*

O. Jeſt woda takoważ w mnieyſzey wielości, ktora wpada albo w Morze, albo w Jezioro, albo w iaką Rzekę.

P. *Co ieſt Strumyk?*

O. Jeſt to Rzeczka, wzbierać ſię zaczynaiąca.

P. *Jaki ieſt początek Rzek i Potokow?*

O. Rozumiano przedtym, że pochodziły z Morza przez kanały podziemne. Ale teraz poſpolicie mniemaią, że z deſzczow i śniegow zbieraią ſię. Czego to ieſt dowodem, że w czaſach ſuchych, woda w Rzekach opada. Te albowiem deſzcze i śniegi ſpadaią na wierzchołki Gor, zkąd Rzeki i Potoki biorą za zwyczay ſwoy początek.

P. *Co ieſt Staw, lub Sadzawka?*

O. Jeſt woda przychodząca z Potoku albo ze Zrzodła, zatrzymana Groblą, dla zachowania tam Ryb.

D. *Qu'appellés-vous Marais?*

R. C'eſt une eau peu profonde, mais croupiſſante, & qui ſe deſſeche ſouvent par la chaleur du Soleil.

SECTION IV.

De la Géographie.

Demande. *Comment partage-t-on toute l'étendue de la Terre?*

Réponſe. En un grand nombre de Pays ou de Souverainetés.

D. *Combien de ſortes de Souverainetés y a-t-il en Europe?*

R. Il y en a ſept; ſavoir: des Empires, des Royaumes, l'Etat Eccléſiaſtique, des Républiques, des Electorats, des Duchés & des Principautés.

D. *Combien y a-t-il d'Empires?*

R. Trois; ſavoir: l'Empire d'Allemagne, l'Empire Ottoman, ou de Turquie, & celui de Ruſſie.

D. *Comment nomme-t-on autrement l'Empire d'Allemagne?*

R. On le nomme Empire Romain.

D. *Quelle en eſt la Raiſon?*

R. C'eſt que ſon Chef tient le rang des anciens Empereurs Romains en Occident.

D. *Cet Empire eſt-il auſſi conſidérable qu'il l'a été autrefois?*

R. Non. Il a été très-affoibli, parce que pluſieures Provinces en ont été détachées & ſont devenues des Souverainetés à part.

D. *Que remarque-t-on ſur l'Empire Ottoman?*

R. C'eſt que la plupart des ſes Provinces ſont ſituée

P. *Co ieſt Bagniſko?*

O. Jeſt woda niegłęboka, ale błotniſta i zatęchła, i ktora często wyſycha przez upały Słońca.

RODZIAŁ IV.

O Geografii.

Pytanie. *Jak ſię dzieli cała rozległość Ziemi?*

Odpowiedź. Na wiele Kraiow i Państw.

P. *Wiele ieſt rodzaiow Państw w Europie?*

O. Siedm; to ieſt: Ceſarſtwa, Kroleſtwa, Stan Duchowny, Rzeczypoſpolite, Elektorſtwa, Xięſtwa, i udzielne Państwa.

P. *Wiele ieſt Ceſarſtw?*

O. Trzy; to ieſt: Ceſarſtwo Niemieckie, Ceſarſtwo Ottomańſkie czyli Tureckie, i Ceſarſtwo Roſſyiſkie.

P. *Jak ſię nazywa inaczey Ceſarſtwo Niemieckie?*

O. Nazywa ſię Ceſarſtwem Rzymſkim.

P. *Jaka ieſt tego Przyczyna?*

O. Ta, że ich naywyżſze Głowy tytułaią ſię dawnemi Ceſarzami Rzymſkiemi na Zachodzie.

P. *To Ceſarſtwo, czyli ieſt tak znaczne iak pierwey było?*

O. Nie. Było bardzo nadwątlone, ponieważ wiele Prowincyi oddzieliło ſię, i ſtały ſię udzielnemi Państwami.

P. *Co oſobliwſzego uważaią w Ottomańſkim Ceſarſtwie?*

O. Że wiele Prowincyi ieſt położonych w Azyi,

ſituées en Aſie; & que ſon Chef occupe la place des anciens Empereurs Romains en Orient.

D. *D'où eſt ce que ces deux Empires ont tiré leur origine?*

R. Des Romains. Car Rome étoit d'abord une République, mais enſuite peu avant la naiſſance de Jéſus Chriſt, les Romains, ayant conquis la moitié de l'Europe avec une grande partie de l'Aſie & de l'Afrique, les Céſars ſe déclarerent Souverains de Rome; leurs Succeſſeurs ſe nommoient communément Céſars ou Empereurs. Enfin cet Empire fut partagé, de ſorte qu'il y avoit un Empereur en Italie, & l'autre tenoit ſa Réſidence à Conſtantinople. On appelloit le premier, Empereur d'Occident, & le dernier celui d'Orient.

D. *Que dites-vous de l'Empire de Ruſſie?*

R. Ce pays a été reconnu au commencement de ce ſiécle pour Empire ſucceſſivement par toutes les Puiſſances de l'Europe.

D. *Comment nommoit on autrefois ſes Chefs?*

R. On les nommoit Czar, ce qui ſignifie Grand-Duc.

D. *Combien y a-t-il de Royaumes en Europe?*

R. Douze; ſavoir: le Portugal, l'Eſpagne, la France, la Grande-Bretagne, les deux Siciles, la Sardaigne, la Suéde, le Danemarc, la Pologne, la Pruſſe, la Hongrie & la Bohéme.

D. *N'y en a-t-il pas encore d'autres?*

R. Oui, mais on ne les compte pas à part parce qu'il y en a deux ou trois de réunis ſous un ſeul Chef, ainſi l'on n'en nomme que douze, parce qu'il n'y a que douze Rois.

D. *Qu'eſt*

i że ich Cesarz pasiada mieysce dawnych Cesarzow Rzymskich na Wschodzie.

P. *Zkąd wzięty początek te dwa Cesarstwa?*

O. Od Rzymian. Albowiem Rzym był z początku Rzecząpospolitą, lecz potym a to krotko przed narodzeniem Chrystusowym, Rzymianie podbiwszy pod władzę swoię połowę Europy i znaczną część Azyi i Afryki, Cezarowie uczynili się Panami Rzymu; ich Następcy nazywali się pospolicie Cesarzami albo Imperatorami. A tak powstali Cesarze. Nakoniec to Cesarstwo było rodzielone, tak iż ieden Cesarz panował we Włoszech, a drugi miał Stolicę swoię w Konstantynopolu. Pierwszego mianowano Zachodnim, a drugiego Wschodnim Cesarzem.

P. *Co mowisz o Cesarstwie Rossyiskim?*

O. Ten kray uznany iest za Cesarstwo od wszystkich Europeyskich Mocarstw na początku tego wieku.

P. *Jak przedtym mianowano panuiących w Rossyi?*

O. Nazywano ich Carami, co znaczy Wielki-Xiąże.

P. *Wiele iest Krolestw w Europie?*

O. Dwanaście; to iest: Portugalskie, Hiszpańskie, Francuzkie, Wielkiey Brytannii, oboyga Sycylii, Sardyńskie, Szwedzkie, Duńskie, Polskie, Pruskie, Węgierskie i Czeskie.

P. *Czyli nie ma innych ieszcze Krolestw?*

O. Są, ale się nie liczą osobno; ponieważ dwa lub trzy złączone, są pod iednym Krolem, i dla tego tylko ich dwanaście rachuią, gdyż nie masz tylko dwunastu Krolow.

D. *Qu'est-ce que l'Etat Eccléſiaſtique?*

R. C'eſt une partie de l'Italie, dont le Pape eſt Souverain.

D. *Combien y a-t il de Républiques?*

R. On en compte principalement ſept; ſavoir: celles de Hollande, de Veniſe, de Gènes, de Luques, de Raguſe, de Suiſſe, & de Génève.

D. *Sont-elles auſſi ſouveraines que les Etats Monarchiques?*

R. Oui: mais il faut en excepter Raguſe, qui eſt ſous la protection de l'Empereur Turc, & lui paye un tribut.

D. *Combien y a-t-il d'Electorats?*

R. Il y en a huit; ſavoir: trois Eccléſiaſtiques, qui ſont ceux de Maïence, de Trèves, & de Cologne, & cinq Séculiers, qui ſont ceux de Bohême, de Palatinat-Bavière, de Saxe, de Brandebourg, & de Brunſwick-Hanovre.

D. *Où ſont-ils ſitués?*

R. Ils ſont tous en Allemagne; mais celui de Bohême fait en même-tems un Royaume à part.

D. *Sont ils tous Etats ſouverains?*

R. Non. Car les Electorats reconnoiſſent l'Empereur pour leur Seigneur directe & leur Chef.

D. *Combien il a-t-il de Duchés?*

R. Il y en a pluſieurs.

D. *Comment les diviſe-t-on?*

R. En Archi-Duchés, Grand-Duchés, & Duchés proprement nommés. Le ſeul Archi-Duché eſt l'Autriche. Les Grands-Duchés ſont la Lithuanie unie à la Pologne; & celui de Toſcane, ou de Florence, en Italie. Les Duchés ſont ceux de Lorraine, de Courlande, de Siléſie, de Milan, de Savoie, de Parme, de Modène, & autres; & en Allemagne ceux de Saxe, de Mecklenbourg, d'Holſtein, de Wurtemberg, &c.

D. Qu'eſt

P. *Co ieſt Stan Duchowny?*

O. Jeſt to część Włoch, ktorey Panem ieſt Papież.

P. *Wiele ieſt Rzeczypoſpolitych?*

O. Rachuią ich oſobliwie ſiedm; to ieſt: Hollenderſka, Wenecka, Genueńſka, Luceńſka, Raguzańſka, Szwaycarſka i Geneweńſka.

P. *Czyli maią iednowładność tak iak Stany Monarchiczne?*

O. Tak ieſt, oprocz Raguzańſkiey, ktora ieſt pod Protekcyą Ceſarza Tureckiego, i hołd mu płaci.

P. *Wiele ieſt Elektorſtw?*

O. Ośm; to ieſt: trzy Duchownych, ktore ſą Moguńſkie, Trewirſkie, i Kolońſkie; a pięć Swieckich, to ieſt: Czeſkie, Palatynu-Bawarſkie, Saſkie, Brandeburſkie, i Brunświckie Hannowerſkie.

P. *Gdzie ſą położone?*

O. Wſzyſtkie ſą w Niemczech, oprocz Elektorſtwa Czeſkiego, ktore ieſt Kroleſtwem oſobnym.

P. *Czyli ſą wſzyſtkie Stany wielowładne?*

O. Nie. Bo Elektorſtwa uznaią Ceſarza za ſwego Pana i Zwierzchność.

P. *Wiele ieſt Xięſtw?*

O. Jeſt ich wiele.

P. *Jakże ie dzielą?*

O. Na Arcy-Xięſtwa, Wielkie Xięſtwa, i Xięſtwa właściwie rzeczone. Arcy-Xięſtwo ieſt tylko iedno Auſtryackie. Wielkie Xięſtwa ſą: Litewſkie, przyłączone do Polſki, i Toſkańſkie albo Florenckie we Włoſzech. Xięſtwa ſą te: Lotaryńſkie, Kurlandzkie, Szląſkie, Medyolańſkie, Sabaudzkie, Parmeńſkie, Modeńſkie, i inne; a w Niemczech te: Saſkie, Meklemburgſkie, Holſztyńſkie, Wirtembergſkie.

D. *Qu'eſt-ce qu'une Principauté?*

R. C'eſt, ainſi que le Duché, un petit Etat. Il y en a un grand nombre; & elles ſont preſque toutes des Fiefs, relevant d'un Etat conſidérable. En Allemagne il y en a de deux ſortes, les unes ſont Eccléſiaſtiques, les autres Séculières. Celles-là ſont des Archévêchés, des Evêchés, ou des Abbayes; celles ci des Landgraviats, des Margraviats, ou des Principautés proprement dites.

D. *Qu'y a t-il encore à remarquer par rapport à l'Allemagne?*

R. Deux choſes: l'une, qu'elle eſt partagée en dix Cercles; l'autre, qu'il s'y trouve un grand nombre de Villes libres & Impériales.

D. *Qu'eſt-ce qu'un Cercle?*

R. C'eſt une étendue conſidérable de pays, qui comprend beaucoup de villages & pluſieures villes.

D. *Comment nomme-t-on les Cercles d'Allemagne?*

R. Ce ſont ceux d'Autriche, de Suabe, de Bavière, de Franconie, du haut & bas Palatinat, de Weſtphalie, du haut & bas Rhin, de la haute-Saxe, de la baſſe-Saxe, & de la Bourgogne.

D. *Qu'eſt ce qu'une Ville Libre & Impériale?*

R. C'eſt une Ville, qui ne dépend d'aucun Prince particulier, mais immédiatement de l'Empereur. Les principales ſont Nuremberg, Ausbourg, Ratisbone, Hambourg, Lubec, Francfort, Cologne &c.

D. *Quelles ſont les Villes Capitales de trois Empires?*

R. Ce ſont *Vienne* en Allemagne, *Conſtantinople* en Turquie, & *Pétersbourg* en Ruſſie.

D. *Quelles ſont les Villes Capitales de douze Royaumes?*

R. Ce ſont *Lisbonne* en Portugal, *Madrid* en Eſpagne, *Paris* en France, *Londres* en Angleterre, *Naples*

P. *Co to ieſt udzielne Państwo?*

O. Jeſt to iedno, co Xięſtwo, czyli Stan iaki. Jeſt ich wiele; i prawie wſzyſtkie hołdownicze iakiemu Stanowi znacznemu. W Niemczech znayduią ſię dwoiakie: ſą iedne Duchowne, drugie Swieckie; tamte ſą, iako to: Arcy-Biſkupſtwa, Biſkupſtwa, albo Opactwa, Landgrawiaty, Margrabſtwa, czyli Samowładztwa właściwie nazwane.

P. *Co ieſt uwagi godnego względem Niemiec?*

O. Dwie rzeczy: iedna, że Niemcy dzielą ſię na dziſięć Cyrkułow; druga, że ſię tam znayduie wiele miaſt wolnych i Ceſarſkich.

P. *Co to ieſt Cyrkuł?*

O. Jeſt to znaczna rozległość kraiu, zaymniąca wiele Wſi i Miaſt.

P. *Jak ſię nazywaią te dziſięć Cyrkuły Niemieckie?*

O. Nazywaią ſię tak: Auſtryacki, Szwabſki, Bawarſki, Frankońſki, wyżſzego i niżſzego Palatynu, Weſtfalſki, wyżſzego i niżſzego Renu, wyżſzey i niżſzey Saxonii, i Burgundzki.

P. *Co to ieſt Miaſto wolne i Ceſarſkie?*

O. Jeſt to Miaſto takie, ktore od żadnego oſobliwego nie zależy Xiążęcia, lecz od ſamego tylko Ceſarza. Szczególnieyſze takie Miaſta ſą: Norymberga, Auſzpurg, Ratysbona, Hamburg, Lubeka, Frankfort, Kolonia, &c.

P. *Ktore ſą Miaſta Stołeczne trzech Ceſarſtw?*

O. Są te: *Wiedeń* w Niemieckim, *Koſtantinopol* w Tureckim, i *Petersburg* w Ruſkim Ceſarſtwie.

P. *Ktore ſą Miaſta Stołeczne dwunaſtu Kroleſtw?*

O. Te ſą: *Lizbona* w Portugalii, *Madryt* w Hiſzpanii, *Paryż* we Francyi, *Londyn* w Anglii,

Naples pour les deux Siciles, *Cagliari* en Sardaigne, *Stockholm* en Suede, *Copenhague* en Danemarc, *Varsovie* en Pologne, *Königsberg* en Prusse, *Ofen* en Hongrie, & *Prague* en Bohême.

D. *Quelle est la Ville Capitale de l'Etat Ecclésiastique.*

R. C'est *Rome*, qui l'étoit autrefois de l'Empire Romain.

D. *Quelles sont les premières Villes de sept Républiques?*

R. En Hollande c'est *Amsterdam*, & en Suisse *Zurich*; les autres portent le nom des Républiques mêmes.

D. *Et les Villes Capitales des Electorats?*

R. Ce sont *Maïence* de l'Electorat du même nom, *Trèves* de l'Electorat du même nom, *Cologne* de l'Electorat du même nom; mais *Bonn* est la résidence ordinaire de l'Electeur, *Prague* de Bohême, *Munich* & *Manheim* du Palatinat-Bavière, *Dresde* de Saxe, *Berlin* de Brandebourg, & *Hanovre* de Brunswick.

D. *Quelles sont les principales Rivières ou Fleuves en Europe?*

R. Ce sont la *Duine* & le *Tanais* en Russie; le *Danube*, le *Rhin*, & *l'Elbe* en Allemagne; la *Loire*, la *Seine*, le *Rhône*, & la *Garonne* en France; la *Meuse* dans les Pays-Bas, la *Vistule* en Pologne; la *Tamise* en Angleterre; le *Tage*, l'*Ebre*, & le *Duro* en Espagne & en Portugal; & le *Po* en Italie.

SECTION V.

De l'Histoire.

Demande. *Qu'est ce que l'Histoire?*

Réponse. C'est une Science, par laquelle nous apprenons les faits & les évènemens passés.

D. Com-

Neapol dla oboyga Sycylii, *Kagliary* w Sardynii, *Sztokolm* w Szwecyi, *Kopenhaga* w Danii, *Warszawa* w Polszcze, *Krolewiec* w Prusiech, *Ofen* w Węgrzech, *Praga* w Czechach

P. *Ktore iest Miasto Stołeczne w Stanie Duchownym?*

O. *Rzym*, ktory był niegdyś Stolicą Cesarstwa Rzymskiego.

P. *Ktore są pierwsze Miasta siedmiu Rzeczypospolitych?*

O. W Hollandyi *Amszterdam*, w Szwaycaryi *Zurich*, inne zaś tak iak ich Rzeczypospolite nazywaią się.

P. *A Miasta Stołeczne Elektorstw?*

O. Są tę: *Moguncya* Elektoratu tegoż nazwiska, *Trewir* Elektoratu tegoż nazwiska, *Kolonia* Elektoratu tegoż nazwiska; ale *Bonna* iest Stolicą zwyczayną Elektorow: *Praga* Czeskiego, *Munich* i *Manheim* Palatinu-Bawarskiego, *Drezno* Saskiego, *Berlin* Pruskiego, i *Hannower* Brunświckiego.

P. *Ktore są znacznieysze Potoki, czyli Rzeki w Europie.*

O. Te: *Dzwina* i *Don* w Moskwie, *Dunay*, *Ren* i *Elba* w Niemczech, *Ligeris*, *Sekwana*, *Rodan* i *Garumna* we Francyi, *Moza* w niższych Niemczech, *Wisła* w Polszcze, *Tamiza* w Anglii, *Tagus*, *Iber* i *Duryusz* w Hiszpanii i Portugalii, i *Padus* we Włoszech.

RODZIAŁ V.

O Historyi.

Pytanie. *Co iest Historya?*

Odpowiedź. Jest Nauka, z ktorey uczemy się rzeczy i przypadkow przeszłych.

P. *Jak*

D. *Comment la partage-t-on;*

R. En Histoire Eccléſiaſtique, & Hiſtoire Profane.

D. *Qu'eſt ce que l'Hiſtoire Eccléſiaſtique?*

R. C'eſt celle qui traite de ce qui s'eſt paſſé dans les affaires de la Religion.

D. *Et l'Hiſtoire Profane?*

R. C'eſt celle qui traite des affaires du Monde, comme des Gouvernemens, des Souverains, des Moeurs, des Uſages des différentes Nations.

D. *Quelle Nation de l'Europe eſt la plus remarquable dans l'Hiſtoire Profane?*

R. C'eſt inconteſtablement la Romaine. Elle étoit gouvernée par des Rois dans ſon premier commencement, lorſqu'elle étoit encore très petite. Enſuite elle devint une République libre, & elle conquit l'Italie, la France, l'Eſpagne, l'Angleterre, le Portugal, la moitié de l'Allemagne, la Hongrie, la Gréce, & une grande partie de l'Aſie & de l'Afrique. Peu avant la Naiſſance de Jeſus-Chriſt elle fut réduite ſous la puiſſance des Empereurs, dont l'Hiſtoire eſt très-importante.

D. *Combien y a t il de Formes de Gouvernement?*

R. Trois; ſavoir: le Gouvernement Monarchique, le Gouvernement Ariſtocratique, & le Gouvernement Démocratique.

D. *Qu'eſt-ce que le Gouvernement Monarchique?*

R. C'eſt lorſqu'un ſeul homme eſt le Maître d'un Pays.

D. *Ceux qui gouvernent ſeuls ont-ils tous le même degré de pouvoir?*

R. Non. Les uns ſont deſpotiques, c'eſt à dire, font ce qu'ils veulent, ſont les maîtres abſolus de la vie & des biens de leur ſujets; en un mot, ils n'ont d'autre règle de leur conduite, que leur volonté. Mais les autres ont une autorité bornée par les Loix.

D. *Qui*

P. *Jak ią dzielą?*

O. Na Historyą Duchowną i Swiecką.

P. *Co iest Historya Duchowna?*

O. Historya Duchowna iest, ktora traktuie o rzeczach przèszłych, tyczących się Religii.

P. *A Historya Swiecka?*

O. Jest to ta, ktora opisuie dzieie, ktore się przytrafiły na Swiecie, iako to: o Rządach, o Monarchach, o Obyczaiach, i Zwyczaiach rożnych Narodow.

P. *Ktory Narod Europeyski iest nayznakomitszy w Historyi Swieckiey?*

O. Jest to bez wątpienia Rzymski. Ten Narod miał w pierwszych początkach, będąc ieszcze bardzo szczupłym, swoich Krolow. Potym został Rzecząpospolitą wolną, i podbił pod władzę swoię Włochy, Francyą, Hiszpanią, Anglią, Portugalią, połowę Niemcow, Węgry, Grecyą i wielką część Azyi i Afryki. Krotko przed Narodzeniem Chrystusowym dostał się pod władzę Cesarzow, ktorych Historya iest nayważnieysza.

P. *Wiele iest Form Rządu?*

O. Trzy; to iest: Rząd Monarchiczny, Rząd Arystokratyczny, i Rząd Demokratyczny.

P. *Co iest Rząd Monarchiczny?*

O. Kiedy iedna tylko Osoba iest Panem Kraiu iakiego.

P. *Ci, ktorzy rządzą sami, czyli wszyscy maią iednakową władzę?*

O. Nie. Jedni maią władzę despotyczną, to iest, czynią to, co im się podoba, są Panami absolutnemi życia i Dobr poddanych swoich; słowem: nie maią innego prawidła swego sprawowania się, tylko własną wolą. Ale insi maią powagę okryśloną Prawami.

D. *Qui ſont ces Souverains deſpotiques?*

C. C'eſt l'Empereur des Turcs, & en général tous les Potentats de l'Aſie & de l'Afrique. Et en Europe, c'eſt l'Empereur de Ruſſie & le Roi de Danemarc.

D. *Qu'eſt-ce que le Gouvernement Ariſtocratique?*

C. C'eſt lorsque l'autorité ſouveraine ſe trouve entre le mains d'un petit nombre de perſonnes.

D. *Où trouve-t-on cette Forme de Gouvernement?*

C. Dans les Républiques de Hollande, de Veniſe, & de Gènes.

D. *Qu'eſt ce qu'un Gouvernement Démocratique?*

C. C'eſt lorsqu'un grand nombre de perſonnes, députées par une Nation, exercent l'autorité ſouveraine.

D. *Où trouve-t-on cette forme?*

C. Dans la plupart des Cantons Suiſſes, & en quelques Villes Impériales.

D. *Quelle eſt la meilleure Forme de Gouvernement?*

C. Cette queſtion n'eſt pas encore décidée; mais on peut dire avec fondement que le Gouvernement monarchique ſeroit le meilleur, ſi les Monarques étoient toujours tels qu'ils devroient être.

D. *A quelle ſorte de Gouvernement les hommes en général donnent-ils la préférence?*

C. Au Gouvernement Républicain.

D. *Pourquoi?*

C. C'eſt parce qu'il s'accorde mieux avec la liberté.

SE

P. *Ktorzy to ſą Monarchowie Deſpotyczni?*

O. Ceſarz Turecki, a ogolnie mowiąc; wſzyſcy Wielowładni Panowie w Azyi i Afryce. A w Europie Imperator Moſkiewſki, i Krol Duńſki.

P. *Co to ieſt Rząd Aryſtokratyczny?*

O. Kiedy powaga naywyżſza znayduie ſię w ręku nie wielu oſob.

P. *Gdzie ſię znayduie taka Forma Rządu?*

O. W Rzeczach poſpolitych Hollenderſkiey, Weneckiey i Genueńſkiey.

P. *Co ieſt Rząd Demokratyczny?*

O. Kiedy wielka liczba oſob wyznaczonych od Narodu maią powagę naywyżſzą.

P. *Gdzie ſię taki Rząd znayduie?*

O. Naywięcey w Kantonach Szwaycarſkich, i w kilku Miaſtach Ceſarſkich.

P. *Ktora ieſt naylepſza Forma Rządu?*

O. Ta kweſtya ieſzcze nie ieſt zakończona; ale można mowić nie bez fundamentu, że Rząd Monarchiczny byłby naylepſzy, gdyby Monarchowie zawſze byli takiemi, iakiemi być powinni.

P. *Jaką Formę Rządu poſpolicie ludzie ſobie bardziey poważaią?*

O. Rząd Republikancki.

P. *Dla czego?*

O. Że ſię zgadza lepiey z wolnością.

SECTION VI.

Des Maisons Impériales en Europe.

D. *Qu'est-ce qu'un Empereur?*

R. Il ne devroit y avoir proprement, que le Successeur des anciens Empereurs Romains, qui dût porter ce nom. Mais aujourd'hui on est convenu dans l'Europe d'appeller Empereur chaque Monarque qui possède des vastes états & plusieurs Royaumes.

EMPIRE D'ALLEMAGNE.

D. *L'Empereur est-il Souverain de l'Allemagne?*

R. Non. Il n'en est que le Chef. Cependant les Electeurs & autres Princes d'Allemagne lui marquent des grands égards, & lui écrivent en des termes aussi respectueux, que s'il étoit tout à fait leur Maître.

D. *Quelles sont les Loix auxquelles l'Empereur doit se conformer?*

R. Ce sont les Constitutions de l'Empire en général, & la Capitulation Impériale.

D. *Qu'est-ce qu'une Capitulation Impériale?*

R. C'est un Ecrit, que les Electeurs, Princes & Etats de l'Empire font dresser, qui est présenté à l'Empereur lors de son Couronnement, & dont il promet par serment d'observer le contenu pendant son Règne.

D. *Où réside le pouvoir législatif par rapport aux affaires générales de l'Allemagne?*

R. C'est l'Empereur, conjointement avec les Electeurs, Princes & Etats de l'Empire, qui possède ce pouvoir & l'exerce.

D. *Où*

ROZDZIAŁ VI.

O Familiach Cesarſkich w Europie.

P. *Co ieſt Ceſarz?*

O. Właściwie ſam tylko naſtępca dawnych Ceſarzow Rzymſkich powinienby to noſić imie, lecz po dziś dzień zgodzono ſię powſzechnie w Europie nazywać Ceſarzem każdego Monarchę, ktory poſiada obſzerne państwa, i kilka Kroleſtw.

CESARSTWO NIEMIECKIE.

P. *Ceſarz ieſtże Panem Niemiec?*

O. Nie. Jeſt tylko Głową. Jednakowo Elektorowie, i inni Xiążęta Niemieccy, z wilkim ku niemu ſą uſzanowaniem i z takim do niego piſzą reſpektem, iak gdyby ich był Panem.

P. *Jakie ſą Prawa, do ktorych Ceſarz ſtoſować ſię powinien?*

O. Są Konſtytucye Ceſarſtwa, ogołem mowiąc, i Kapitulacya Ceſarſka.

P. *Co ieſt Kapitulacya Ceſarſka?*

O. Jeſt to Piſmo, ktore Elektorowie, Xiążęta i Stany Ceſarſtwa układaią, ktore podaią Ceſarzowi podczas iego Koronacyi, i w ktorym to wſzyſtko, co ieſt wyrażone, obiecuie zachować pod przyſięgą, za Panowania ſwego.

P. *Przy kim znayduie ſię moc ſtanowienia Praw, co ſię tycze intereſſow wſzyſtkich w Niemczech?*

O Przy Ceſarzu wraz z Elektorami, Xiążętami i z Stanami Ceſarſtwa. On ma tę władzę i iey zażywa.

D. *Où & comment traite-t-on des affaires générales d'Allemagne?*

R. L'Empereur envoie des Commissaires à Ratisbone; & les Princes & les Etats y envoient leurs Ministres. Cette Assemblée se nomme la Diète, & l'on y décide les affaires par la pluralité des suffrages. Cette Diète est composée de trois Colléges; savoir, celui des Electeurs, celui des Princes, & celui des Villes Impériales.

D. *L'Empereur posséde-t-il en cette qualité quelque Pays?*

R. Non. Elle ne lui en donne aucun.

D. *La Dignité Impériale est-elle héréditaire?*

R. Non. Elle est purement élective. Cependant il est à remarquer que, depuis environ trois Siécles, elle à été sans interruption dans la Maison d'Autriche, à l'exception que Charles VII. de la maison de Bavière a régné depuis 1742 jusqu'en 1746.

D. *Pour élire un Empereur qu'observe-t-on auparavant?*

R. Tout Prince, pour devenir Empereur, doit auparavant avoir été élu Roi des Romains.

D. *Qui a le droit de faire ces deux Elections?*

R. Ce sont les neuf Princes Electeurs; & ils les font à la pluralité des voix.

D. *Quand le Trône Impérial est vacant, qui gouverne alors?*

R. Les Vicaires. C'est d'une côté l'Electeur de Saxe, & de l'autre celui de Palatin-Bavière.

D. *Où fait-on l'Election & le Couronnement d'un Empereur?*

R. A Francfort sur le Mein. Autrefois on faisoit ordinairement le couronnement à Aix-la-Chapelle.

D. *Qui est l'Empereur régnant?*

R. JOSEPH II. depuis 1765.

P. *Gdzie i iak robią ſię ogolne intereſſa Niemieckie?*

O. Ceſarz poſyła Kommiſſarzow do Ratysbony, a Xiążęta i Stany także tam wyſyłaią ſwych Miniſtrow. To Zgromadzenie nazywa ſię Seymem, i tam decydowane intereſſa bywaią większością głoſow. Ten Seym ſkłada ſię z troiakiego Zgromadzenia; to ieſt z Elektorow, Xiążąt, i Miaſt Ceſarſkich.

P. *Ceſarz czyli ma do tey Godności należący iaki Kray?*

O. Nie. Nie ma żadnego.

P. *Godność Ceſarſka ieſtże dziedziczna.*

O. Nie. Jeſt tylko właściwie Elekcyonalna. Jednak uważyć trzeba, że prawie od trzech wiekow ieſt w Domu Auſtryackim bez przeſtanku, wyiąwſzy, iż Karol VII. z Domu Bawarſkiego panował od Roku 1742 do Roku 1746.

P. *Przed obraniem Ceſarza co ſię zachowuie?*

O. Każdy Xiążę, ażeby zoſtał Ceſarzem, powinien wprzod być obrany Krolem Rzymſkim.

P. *Kto ma Prawo czynić te dwie Elekcye?*

O. Dziewięciu Xiążąt Elektorow; i odprawuią ie większością głoſow.

P. *Kiedy Tron Ceſarſki wakuie, kto rządzi na ten czas?*

O. Namieſtnicy. Z iedney ſtrony Elektor Saſki, a z drugiey Elektor Palatino-Bawarſki.

P. *Gdzie ſię odprawuie Elekcya i Koronacya Ceſarza?*

O. W Frankforcie nad Menem. Przedtym odprawiała ſię koronacya w Akwisgranie.

P. *Kto ieſt teraz Ceſarzem?*

O. JOZEF II. od Roku 1765.

D. *De quelle maiſon eſt-il?*

R. De la maiſon d'Autriche-Lorraine.

D. *Eſt-il marié?*

R. Il l'a été avec Marie Iſabelle, fille du Duc de Parme, qui eſt morte le 27 Novembre 1763. Enſuite il a épouſé la Princeſſe Marie Joſephe, fille de l'Empereur Charles VII. qui eſt morte le 28. Mai 1767. Et depuis il ne s'eſt plus remarié.

D. *A-t-il des Enfans?*

R. Non. Il a eu une ſeule Princeſſe du prémier lit: mais elle eſt morte.

D. *Combien l'Empereur a-t-il de Frères & de Sœurs?*

R. Il a trois Frères, qui ſont Pierre Léopold, Grand-Duc de Toſcane, Ferdinand Lieutenant-Gouverneur des Pays-bas Autrichiens, & l'Archi-Duc Maximilien Grand-Maître de l'ordre d'Allemagne. Ses Soeurs ſont: la Ducheſſe de Saxe-Teſchen, la Reine de France, la Reine de Naples, la Ducheſſe de Parme, & deux qui ne ſont pas encore mariées.

D. *L'Empereur eſt-il Souverain des Etats d'Autriche?*

R. Oui. Depuis que ſa mère l'Impératrice-Reine Marie Thérèſe eſt morte en 1780.

D. *Quels Pays l'Empereur poſſéde-t-il encore?*

R. Il poſſède encore les Royaumes de Hongrie, & de Bohême, la Slavonie, la Croitie, la Dalmacie, le Duché de Tranſilvanie, la Lombardie-Autrichienne, une grande partie des Pays-bas, & pluſieurs autres pays.

P. *Z ktorego domu?*

O. Z domu Auſtryacko-Lotaryńſkiego.

P. *Ceſarz panuiący czyli ma żonę?*

O. Miał Maryą Elżbietę, Corkę Xiążęcia Parmy, ktora umarła 27. Liſtopada 1763. druga iego żona była Xiężniczka Marya Jozefa, Corka Karola VII. ktora także 28. Maia 1767 umarła. Od tego czaſu więcey ſię nie żenił.

P. *Czyli ma Dzieci?*

O. Nie. Miał iednę Xiężniczkę z pierwſzey żony, ale umarła.

P. *Wiele ma Braci i Sioſtr?*

O. Ma trzech Braci; ci ſą: Piotr Leopold W. Xiąże Toſkańſki, Ferdynand Wielkorządzca Lombardyi, i Arcy-Xiążę Maximilian Wielki Miſtrz Orderu Niemieckiego. Sioſtry iego ſą: Xiężna Cieſzyńſka, Krolowa Francuzka, Krolowa Neapolitańſka, Xiężna Parmeńſka, i dwie ieſzcze nie zaślubione.

P. *Czy Ceſarz panuiący ieſt wielowładnym Panem Stanów Auſtryackich?*

O. Tak ieſt. Od tego czaſu iak matka iego Ceſarzowa Krolowa Marya Tereſſa Roku 1780 umarła.

P. *Ktore Kraie poſiada Ceſarz ieſzcze procz tych?*

O. Kroleſtwa Węgierſkie, Czeſkie, Sklawonią, Kroacyą, Dalmacyą, Xięſtwo Siedmiogrodzkie, Lombardyą Auſtryacką, Wielką część Niderlandu, i wiele innych Kraiow.

D. *Quelles Religions ſont permiſes en Allemagne?*

R. La Catholique-Romaine, la Luthérienne, & la Reformée.

D. *Et dans les Etats héréditaires de la Maiſon d'Autriche?*

R. La Catholique-Romaine y eſt la dominante. Cependant dans quelques-uns on tolère auſſi la Proteſtante.

D. *L'Empereur peut-il faire de ſon chef quelque changement dans les affaires qui concernent la Religion, ou la forme du Gouvernement?*

R. Non. Il eſt obligé de ſe conformer aux diverſes Conſtitutions, particulièrement à la Paix de Weſtphalie, conclue en 1648.

D. *N'y a-t-il pas un Collége particulier, qui veille à la conſervation des Droits & Poſſeſſions des Proteſtans?*

R. Oui; il y en a un à Ratisbone; & il eſt composé des Miniſtres des Princes Proteſtans. On l'appelle le Corps Evangélique.

D. *Comment nomme-t-on les Etats de l'Empire, conſidérés enſemble comme une eſpèce de République?*

R. On les nomme le Corps Germanique.

EMPIRE DES OTTOMANS.

D. *Qui eſt l'Empereur des Turcs, aujourd'hui régnant?*

R. C'eſt ABDOUL-HAMED, né en 1724. Il eſt monté ſur le trône le 21. Janvier 1774.

D. *Cette Dignité eſt-elle héréditaire?*

R. Oui; mais la ſucceſſion n'en eſt pas auſſi bien réglée, qu'elle l'eſt parmi les Princes Chrétiens.

D. Com-

P. *Jakie Religii maią wolność w Niemczech?*

O. Katolicka Rzymſka, Luterſka, i Kalwińſka.

P. *A w Stanach dziedzicznych Domu Auſtryackiego?*

O. Katolicka-Rzymſka ieſt panuiąca. Jednak w niektorych mieyſcach znayduie ſię także Dyſſydentſka.

P. *Ceſarz czyli może uczynić podług woli ſwoiey iaką odmianę w intereſſach tyczących ſię Religii, albo ſpoſobu rządzenia?*

O. Nie. Powinien ſię ſtoſować do rożnych Konſtytucyi, oſobliwie do Pokoiu Weſtfalſkiego, uczynionego Roku 1648.

P. *Czyli nie ma iakiego Zgromadzenia oſobliwego, ktoreby miało ſtaranie o zachowaniu Praw i dobr Dyſſydentſkich?*

O. Tak ieſt; ieſt w Ratysbonie; i ſkłada ſię z Miniſtrow Xiążąt Dyſſydentſkich.

P. *Jak ſię nazywaią Stany Ceſarſtwa, uważaiąc ie razem tak iak Rzeczpoſpolitą iaką?*

O. Nazywaią ſię Rzeſza Niemiecka.

CESARSTWO TURECKIE.

P. *Kto ieſt Ceſarzem Tureckim teraz panuiącym?*

O. Jeſt ABDUL-HAMED, narodził ſię 1724. Wſtąpił na tron 21 Stycznia 1774.

P. *Ta godność czyli ieſt dziedziczna?*

O. Tak ieſt; ale ſukceſſya nie ieſt tak dobrze uſtanowiona, iako u Xiążąt Chrześciańſkich.

D. *Comment nomme-t-on autrement cet Empereur?*

R. On le nomme le Sultan, ou le Grand-Seigneur.

D. *Quel Titre lui donne-t-on?*

R. En parlant de lui, on dit *sa Hautesse.*

D. *Comment s'exprime-t-on quand il est parlé de lui ou de sont gouvernement dans quelque écrit?*

R. On se sert de l'expression suivante: la Porte Ottomane, ou la Haute-Porte.

D. *Ce Monarque est-il obligé de se conformer à quelques Loix, ou Constitutions d'Etat?*

R. Non: il fait tout, selon son bon plaisir.

D. *Est-ce un Prince puissant?*

R. Sa puissance est formidable, & il possède des Etats considérables, particulièrement en Asie.

D. *Quelle est la Religion dominante en Turquie?*

R. C'est la Mahométane, fondée par Mahomet, qui a vécu dans le VII. Siécle.

D. *Comment nomme-t-on le Livre qui contient les Dogmes de cette Religion?*

R. On le nomme l'*Alcoran.*

D. *Ne permet-on pas en Turquie l'exercice de quelques autres Religions?*

R. Oui. L'on y tolère les Juifs & les Chrétiens, de quelque Secte qu'ils soient. Les Chrétiens Grecs y sont en grand nombre.

EMPIRE

P. *Jak się nazywa inaczey ten Cesarz?*

O. Nazywa się Sułtanem.

P. *Jaki mu się Tytuł daie?*

O. Gadaiąc o nim, mowi się: *Jego Cesarska Mość.*

P. *Jak się wyrażamy, mowiąc o nim lub iego Rządzie w iakim pismie?*

O. Używamy słow: Porta Ottomańska, lub Wielka Porta.

P. *Ten Monarcha czyli się powinien stosować do iakich Praw, lub Konstytucyi Państwa?*

O. Nie; czyni wszystko, co mu się podoba.

P. *Czyli iest mocny ten Monarcha?*

O. Jego moc iest straszna, i ma Kraie znaczne, osobliwie w Azyi.

P. *Jaka iest Religia panuiąca w Turczech?*

O. Mahometańska, ustanowiana od Mahometa, ktory żył w wieku VII.

P. *Jak się nazywa ta Księga, ktora zamyka w sobie Nauki tey Religii?*

O. Nazywa się Alkoranem.

P. *Czyli wolne iest w Turczech cwiczenie iakich innych Religii?*

O. Tak iest. Cierpią tam Zydow i Chrześcian iakieykolwiek bądź Sekty. Chrześcianie Grecy znayduią się tam w wielkiey liczbie.

EMPIRE DE RUSSIE.

D. *Qui gouverne aujourd'hui l'Empire de Russie?*

R. C'est l'Impératrice CATHERINE II. veuve de Pierre III. Elle est montée sur le trône le 9 Juillet 1762.

D. *Quelle est la forme de ce Gouvernement?*

R. Il est absolu & despotique. Cependant il y a des Loix & des Constitutions auxquelles le Souverain se conforme.

D. *Ses Etats sont-ils considérables?*

R. Oui, par rapport à l'étendue; mais ils sont peu favorisés de la nature & peu peuplés.

D. *Quelle Religion est la dominante?*

R. C'est la Grèque.

D. *La succession au Trône est-elle héréditaire?*

R. Oui; mais elle a souvent été sujette à des révolutions.

D. *Qui est l'Héritier présomptif de l'Impératrice?*

R. C'est PAUL PETROWITZ, Duc de Holstein, fils du feu Empereur Pierre III. & de l'Impératrice regnante; né le 1 Octobre 1754.

D. *Quel titre a-t-il?*

R. On l'appelle Grand-Duc de Russie; & en parlant de lui, on dit, son Altesse Impériale.

D. *Est-il marié?*

R. Oui. Sa femme est Marie Federowna, Princesse de la Maison de Würtemberg-Stutgard; née le 25 Octobre 1759.

ES-

CESARSTWO MOSKIEWSKIE.

P. *Kto teraz rządzi Cesarstwem Rossyiskim?*

O. KATARZYNA II. Imperatorowa, Wdowa po Piotrze III. Wstąpiła na tron 9 Lipca Roku 1762.

P. *Jaki tam iest sposob rządzenia?*

O. Jest absolutny i despotyczny, są iednak Prawa i Konstytucye do ktorych się Monarcha stosuie.

P. *Państwo to czyli iest znaczne?*

O. Jest znaczne co do obszerności; ale nie iest ludne i nie w naylepszym położeniu.

P. *Jaka iest tam Religia panuiąca?*

O. Grecka.

P. *Czyli dziedziczne iest nastąpowanie na Tron?*

O. Tak w samey rzeczy; lecz często było podległe woynom domowym.

P. *Kto ma obiąć Państwo po Cesarzowey?*

O. PAWEŁ PIOTROWICZ, Xiążę Holsztyński, Syn zmarłego Piotra III. Cesarza i Cesarowy panuiącey. Urodził się 1 Października 1754.

P. *Jaki mu daie się tytuł?*

O. Zowią go Wielkim Xiążęciem Rossyi, a gadaiąc o nim, mowi się: Jego Xiążęca Cesarska Mość.

P. *Czy ma żonę?*

O. Tak iest. Jego żona iest Marya Federowna, Xiężniczka z domu Wirtemberg-Stutgard; urodzona 25 Października 1759.

RO-

SECTION VII.

Des Maisons Royales en Europe?

D. *Combien y a t-il de Rois en Europe?*

R. Il y en a douze, ainsi qu'on l'a dit plus haut.

PORTUGAL.

D. *Qui gouverne aujourd'hui le Royaume de Portugal?*

R. C'est la Reine Marie Françoise Isabelle, née le 17. Décembre 1734. Elle régne depuis le 24. Février 1777. Elle a épousé en 1760 son oncle, le Roi Don Pedre. Il y a deux Princes & une Princesse de ce mariage, qui vivent.

D. *Comment nomme t-on l'Heritier présomptif du Roi de Portugal?*

R. On le nomme Prince de Brézil.

D. *Que peut-on remarquer sur ce Royaume?*

R. Que c'est un Pays assez fertil, mais de peu d'étendue, n'ayant que 270. milles de circuit; qu'il est cependant assez considérable par son grand Commerce & par ses possessions en Asie & en Amérique, sur-tout par celle de la belle Province du Brézil, qui fournit de l'or, de l'argent, & de diamans; qu'on y professe la seule Religion Catholique Romaine, & qu'il contient environ deux millions d'habitans.

ESPAGNE.

D. *Qui est le Roi d'Espagne d'aujourdhui?*

R. C'est CHARLES III. de ce nom. Il est de

la

ROZDZIAŁ VII.

O Familiach Krolewſkich w Europie?

Pytanie. *Wiele ieſt Krolow w Europie?*
Odpowiedź. Jeſt ich dwunaſtu, iak ſię wyżey namieniło.

PORTUGALIA.

P. *Kto teraz panuie w Portugalii?*

O. Krolowa Marya Franciſzka Izabella, urodzona 17. Grudnia 1734 panuie od 24. Lutego 1777. Roku 1760. poſzła za Mąż za Don Pedra Stryia ſwego. Z tego małżeńſtwa żyie 2. Krolewiczow i 1. Xiężniczki.

P. *Jak ſię nazywa Dziedzic maiący naſtąpić po Krolu Portugalſkim?*

O. Nazywa ſię Xiąże Brezylii.

P. *Co ieſt godnego uwagi o tym Kroleſtwie?*

O. Ze ten Kray ieſt doſyć żyzny, nie bardzo obſzerny, nie maiący iak 270. mil w koło, dość iednak znaczny dla ſwego handlu, i dla Państw, ktore ma w Azyi i w Ameryce, a oſobliwie, dla bardzo piękney Prowincyi Brezylii, ktora złota, ſrebra i dyamentow doſtatkiem dodaie. Religia tam panuiąca, ieſt Rzymſka Katolicka tylko, i około dwoch Millionow znayduie ſię Obywatelow w tym Kroleſtwie.

HISZPANIA.

P. *Kto ieſt teraz Krolem Hiſzpańſkim?*

O. KAROL III. tegoż imienia, z Domu ieſt Bur-

la Maison de Bourbon, né en 1716. Il á succédé à son frère *Ferdinand VI.* en 1759.

D. *Et la Reine?*

R. C'étoit *Marie Amélie Christine*, Fille du Roi de Pologne, Electeur de Saxe, née en 1724 morte en 1760.

D. *Combien ont-ils d'Enfans?*

R. Six; savoir: quatres Princes & deux Princesses.

D. *Comment appelle-t-on les Enfans du Roi d'Espagne?*

R. On les appelle Infans & Infantes.

D. *Quel est le titre de l'Héritier presomptif de cette Couronne?*

R. Celui de Prince des Asturies.

D. *Le Roi d'Espagne possède-t-il aussi des Etats hors de l'Europe?*

R. Il possède presque toute la partie Méridionale de l'Amérique, où est le Pérou, d'ou l'on tire tant de trésors.

D. *Que dites-vous de l'Espagne en général?*

R. C'est un des plus beaux & des plus grands Royaumes de l'Europe. Son circuit est de 800 milles; mais ils n'est pas peuplé à proportion, n'ayant qu'environ huit millions d'habitans. La Religion Catholique-Romaine y est seule professée. Le Clergé y a beaucoup d'autorité & de grands revenus. La Nation est peu industrieuse.

FRANCE.

D. *Qui est aujourd'hui Roi de France?*

R. LOUIS XVI. de la Maison de Bourbon, né en 1754. Petit-Fils de Louis XV. Il regne depuis 1774.

Burbońskiego. Narodził się R. 1716. Nastąpił po Bracie swoim *Ferdynandzie VI.* Roku 1759.

P. *A Krolowa?*

O. Była *Marya Amelia Krystyna*, Corka Augusta III. Krola Polskiego Elektora Saskiego, narodziła się w Roku 1724. umarła zaś Roku 1760.

P. *Wiele mieli Dzieci?*

O. Sześciero; to iest: cztérech Xiążąt i dwie Xiężniczki.

P. *Jak nazywaią Dzieci Krolów Hiszpańskich?*

O. Nazywaią ie Infantami i Infantkami.

P. *Jaki iest tytuł Dziedzica maiącego nastąpić?*

O. Zowią go Xiążęciem Asturyi.

P. *Czyli Krol Hiszpański ma ieszcze iakie Państwa, oprocz tych, co ma w Europie?*

O. Cała prawie Ameryka południowa do niego należy, gdzie się znayduie Peru, zkąd maią tak wielkie skarby.

P. *Co rozumiesz o Hiszpanii w powszechności?*

O. Jest to iedno z naypięknieyszych i naywiększych Krolestw w Europie. Ma w około 800 mil; ale nie iest ludne wpomiar wielkości swoiey, nie maiąc więcey, nad ośm milionow Obywatelow. Wiara Katolicka Rzymska iest tam panuiąca, Duchowni maią tam powagę zbyteczną, i intraty bardzo znaczne. Narod ten nie bardzo iest dowcipny.

FRANCYA.

P. *Kto iest teraz Krolem Francuzkim?*

O. LUDWIK XVI. z Domu Burbońskiego, urodzony Roku 1754. Wnuczek *Ludwika XV.* panuie od Roku 1774.

D. *Et la Reine.*

R. La Reine eſt Marie Antoinette, Archi-Ducheſſe d'Autriche, ſoeur de l'Empereur, née en 1755 & mariée en 1770.

D. *Ont-ils des Enfans?*

R. Oui: ils ont deux Princes & une Princeſſe.

D. *Quels ſont les Oncles & les Tantes du Roi?*

R. Ceux-là ſont: Louis Stanislas, Comte de Provence, né en 1755. celui-ci a épouſé Joſephe Marie Louiſe, Princeſſe de Sardaigne; Charles Philippe, Comte d'Artois, né en 1757. marié avec Marie Thérèſe, auſſi Princeſſe de Sardaigne; & ſix Tantes qui jusqu'à préſent ne ſont pas encore mariées.

D. *Comment nomme-t-on l'Héritier préſomptif du Roi de France?*

R. On le nomme Dauphin.

D. *Comment appelle-t-on les filles du Roi de France?*

R. On les appelle *Mesdames de France.*

D. *Comment nomme-t-on les Enfans d'un Dauphin?*

R. On les nomme Petits-Fils & Petites-Filles de France.

D. *Quel Titre donne-t-on au Dauphin?*

R. Celui de *Monſeigneur.*

D. *Et au Frère du Roi?*

R. Celui de *Monſieur.*

D. *Qui eſt le premier Prince du Sang?*

R. C'eſt le Duc d'Orleans.

D. *Les femmes peuvent-elles ſuccéder à la Couronne?*

R. Non. Elles en ſont exclues par la Loi Salique.

D. *Quelle*

P. *A Krolowa?*

O. Krolowa ieſt Marya Antonina, Arcy-Xiężniczka Auſtryacka, Sioſtra Ceſarza, narodzona 1755. zaślubiona 1770.

P. *Czy maią Potomſtwo?*

O. Tak ieſt: dwoch Xiążąt i iednę Xiężniczkę.

P. *Ktorzy ſą iego Stryie i Ciotki?*

O. Ludwik Staniſław, Hrabia Browancyi, narodzony 1755. poiął za żonę Jozefę Maryą Ludwikę, Xięzniczkę Sardyńſką; Karol Filip narodzony 1757 żona iego Marya Tereſſa także Xiężniczka Sardyńſka; i ſześć Ciotek, z ktorych żadna do tych czas nie ieſt zaślubiona.

P. *Jak ſię zowie Naſtępca na Tron Krola Francuzkiego?*

O. Zowią go Delfinem.

P. *Jak nazywaią Corki Krola Francuzkiego?*

O. Nazywaią ie *Mesdames de France.*

P. *Jak ſię zowią Dzieci Delfina?*

O. Zowią Synow Wnukami, a Corki Wnuczami Francyi.

P. *Jaki tytuł daie ſię Delfinowi?*

O. *Monſeigneur.*

P. *A Bratu Krolewſkiemu?*

O. *Monſieur.*

P. *Kto ieſt pierwſzym Xiążęciem z krwi Krolewſkiey?*

O. Xiążę Aureliańſki.

P. *Kobiety czy mogą wſtępować na Tron?*

O. Nie. Są wyzute przez Prawo Salickie.

D. *Quelle Religion est la dominante en France?*

R. C'eſt la Catholique-Romaine. Il s'y trouve cependant un grand nombre de Réformés, particulièrement dans le Languedoc; mais il leur eſt défendu de faire l'exercice de leur culte.

D. *Depuis quand cette défenſe leur eſt-elle faite?*

R. Depuis la révocation de l'Edit de Nantes, faite en 1685 le 22 Octobre par *Louis XIV.*

D. *Quel étoit cet Edit?*

R. C'etoit une ordonnance, ou des Lettres-Patentes, par lesquelles *Henri IV.* leur accordoit, moyennant quelques reſtrictions, le libre exercice de leur Religion.

D. *Quelles remarques générales peut-on faire ſur la France?*

R. C'eſt un des plus beaux & des plus grands Royaumes de toute l'Europe. Il eſt très-bien ſitué pour le Commerce, ayant d'un côté l'Océan & de l'autre la Méditerranée, & étant arroſé par un grand nombre de Rivières, & par le fameux Canal, qui joint les deux Mers. Il contient environ dix-huit millions d'habitans. La Couronne a des poſſeſſions en Aſie & en Amérique; & la Nation eſt induſtrieuſe. Le Clergé y eſt très nombreux. Les revenus ordinaires de l'Etat paſſent 200 millions de Livres de France.

GRANDE-BRETAGNE.

D. *Qui eſt le Roi de la Grande-Bretagne d'a-préſent?*

R. C'eſt GEORGE III. Electeur d'Empire, de

P. *Jaka Religia ieſt panuiąca we Francyi?*

O. Rzymſka-Katolicka; ieſt iednak wielka liczba Kalwinow, oſobliwie w Langwedocyi, lecz im ieſt zabronione nabożeńſtwo publiczne.

P. *Ktorego czaſu ten zakaz wyſzedł?*

O. Od odwołania Edyktu Nantſkiego, uczynionego w Roku 1685 dnia 22 Październ. przez Ludwika XIV.

P. *Co to był za Edykt?*

O. Był to rozkaz albo raczey Przywiley, w ktorym Henryk IV. pozwalał, z niektoremi iednak warunkami, wolne odprawowanie ich Religii.

P. *Co uwagi godnego w powſzechności o Francyi?*

O. To Kroleſtwo ieſt iedno z naypięknieyſzych i naywiękſzych w całey Europie, bardzo dobrze położone dla handlu, maiąc z iedney ſtrony Morze zachodnie, a z drugiey Srzodziemne; oprocz tego ma wielką liczbę Rzek, i ow ſławny Kanał, ktory łączy dwa morza. Zamyka w ſobie to Kroleſtwo około ośmnaście millionow ludzi. Ma ieſzcze znaczne Francya oſady w Azyi i Ameryce, i ten Narod dowcipny. Duchowieńſtwa ieſt bardzo wiele. Intrata Krolewſka przechodzi 200 millionow Złotych Francuzkich.

WIELKA BRYTANIA.

P. *Kto teraz ieſt Krolem Wielkiey Brytannii?*

O. JERZY III. z Domu Brunświckiego, Elek-

de la Maiſon de Brunſvic-Hannovre, né en 1738. Il eſt monté ſur le Trône en 1760.

D. *Et la Reine?*

R. C'eſt la Princeſſe *Sophie Charlotte* de Meklenbourg-Strelitz, née en 1744.

D. *Combien ont-ils d'Enfans?*

R. Ils ont ſept Princes & ſix Princeſſes.

D. *Comment nomme-t-on l'Héritier préſomptif?*

R. Prince de Galles.

D. *Qui l'eſt aujourd'hui?*

R. C'eſt *George Frédéric Auguſte*, fils du Roi, né en 1762.

D. *Que comprend-on ſous le nom de Grande-Bretagne?*

R. L'Angleterre & l'Ecoſſe, puisque ces deux Royaumes ſont joints enſemble ſous ce nom.

D. *Quel autre titre porte encore le Roi de la Grande-Bretagne?*

R. Il ſe nomme encore Roi de France & d'Irlande.

D. *Pourquoi de France?*

R. Parce qu'un de ſes prédéceſſeurs dans le XIV. Siécle a été couronné à Paris Roi de France.

D. *Quelle Religion profeſſe-t-on dans cet Etat?*

R. La Proteſtante, partagée en deux Communions. L'une nommée l'Egliſe Anglicane, & qui a des Archévêques & Evêques, eſt la dominante en Angleterre; l'autre, qui eſt la Presbitérienne, l'eſt en Ecoſſe. Les Catholiques Romains y ſont tolérés; & il y en a un grand nombre en Irlande.

D. *Le*

ktor Hannoworſki, narodził ſię Roku 1738. Wſtąpił zaś na Tron w Roku 1760.

P. *A Krolowa?*

O. Jeſt to Xiężniczka *Zofia Karolina* z Domu Meklemburſkiego-Strelitz, narodziła ſię Roku 1744.

P. *Wiele maią Potomſtwa?*

O. Siedm Krolewiczow i ſześć Xiężniczek.

P. *Jak zowią naſtępcę na Tron?*

O. Xiążęciem Wallii.

P. *Kto ieſt nim teraz?*

O. *Jerzy Fryderyk Auguſt*, Syn Krolewſki, narodził ſię Roku 1762.

P. *Co ſię zawiera pod imieniem Wielkey Brytanii?*

O. Anglia i Szkocya, gdyż te dwa Kroleſtwa pod tym imieniem ſą złączone.

P. *Jaki ieſzcze ma tytuł Krol Wielkiey Brytanii?*

O. Mianuie ſię także Krolem Francyi i Irlandyi.

P. *Dla czego nazywa ſię Francuzkim?*

O. Bo ieden z iego przodkow, czternaſtego Wieku był koronowany w Paryżu Krolem Francuzkim.

P. *Jaka Religia ieſt przyięta w tym Pańſtwie?*

O. Proteſtantſka, podzielona na dwoie wyznania, iedno pod imieniem Kościoła Anglikańſkiego, maiąc Arcy-Biſkupow i Biſkupow, i ta ieſt Religia panuiąca w Anglii; drugie zaś wyznanie ieſt pod imieniem Prezbiterow w Szkocyi. Katolikow tam także cierpią; i ieſt ich wielka liczba w Irlandyi.

D. *Le Roi d'Angleterre peut-il faire la guerre & la paix, comme il lui plait?*

R. Oui; il en a le pouvoir ſans reſtriction.

D. *Mais peut-il faire des Loix & impoſer des Taxes ſur les Sujets?*

R. Non; il faut que le Parlement y conſente.

D. *N'y a-t-il pas encore quelqu'autre Prince qui ſe dit Roi d'Angleterre?*

R. Oui; c'eſt le Prétendant, qui ſe nomme auſſi Chévalier de St. George. Il eſt petit-fils de Jacques II & il demeure à Rome.

D. *Que peut on remarquer en général ſur la Grande-Bretagne?*

R. C'eſt une Isle conſidérable, & qui par ſa ſituation n'a preſque rien à craindre d'une invaſion. Le nombre de ſes habitans monte au delà de ſept millions. La Couronne a des grands Etabliſſemens en Aſie & en Amérique. La Nation eſt fort marchande & la plus puiſſante ſur mer. En fait de Négociations d'argent, le crédit de l'Etat eſt parfaitement bien établi; mais ſes dettes ſont immenſes, & vont actuellement au-delà de deux-cent millions de Livres Sterling.

LES DEUX-SICILES.

D. *Qui eſt Roi de Deux-Siciles?*

R. C'eſt FERDINAND IV. né en 1751, ſeconde Fils du Roi d'Eſpagne.

D. *Quelle eſt ſon Epouſe?*

R. *Marie Charlotte Louiſe*, Archi-Ducheſſe d'Autriche, Soeur de l'Empereur Joſeph II, mariée en 1768.

D. *Quels*

P. *Czyli Krol Angielſki może podług ſwego upodowania pokoy czynić, i woynę prowadzić?*

O. Tak ieſt; ma moc wielowładną.

P. *A czyli może Prawa ſtanowić oraz Podatki i Taxy na Poddanych wkładać?*

O. Nie. Potrzeba na to pozwolenia Parlamentu.

P. *Czy nie maſz ieſzcze innego Xiążęcia ktory ſię za Krola Angielſkiego udaie?*

O. Tak ieſt; a ten ieſt Pretendent, ktory ſię także Kawalerem S. Jerzego mianuie. On ieſt Wnukiem Jakuba II. i mieſzka w Rzymie.

P. *Co ieſt godnego uwagi o Anglii?*

O. Jeſt to Wyſpa znaczna, ktora przez ſwoie położenie nie powinna ſię obawiać żadnego do niey przez inne Potencye wtargnienia. Liczą ludzi więcey nad ſiedm millionow. To Kroleſtwo ma wiele znacznych Kraiow w Ameryce i w Azyi. Obywatele naybardziey kupiectwem ſię bawią. Są bardzo także mocni na morzu Anglicy. Co do Negocyacyi pieniężney, kredyt tego Państwa doſkonale ieſt ugruntowany; ale długi doſyć znaczne ma na ſobie, tak dalece, że przechodzą teraz 200 millionow Szterlingow.

KROLESTWO OBOYGA SYCYLII.

P. *Kto ieſt Krolem Oboyga Sycylii?*

O. Jeſt FERDYNAND IV. narodził ſię Roku 1751, drugi Syn Krola Hiſzpańſkiego.

P. *Kto ieſt iego Zona?*

O. *Marya Karolina Ludwika,* Arcy-Xiężniczka Auſtryacka, Sioſtra Ceſarza Jozefa II. zaślubiona 1768.

D. *Quels sont leurs Enfans?*

R. Ceux-là sont: François Joseph, Héritier de la Couronne, née le 19 Août 1777 & deux Princes & sept Princesses.

D. *A-t-il eu ce Royaume comme héritage?*

R. Non; son Père le lui a cédé, en allant prendre possession de la Couronne d'Espagne.

D. *Quelle est la principale clause de l'Acte de cession?*

R. Que l'Espagne & les Deux-Siciles ne pourront jamais être réunis sous le même Chef.

D. *Comment nomme-t-on l'Héritier présomptif d'un Roi des Deux-Siciles?*

R. On le nomme Duc de Calabre.

D. *Quels sont les Pays qui composent les Deux-Siciles?*

R. C'est le Royaume de Naples & celui de l'île de Sicile.

D. *Qu'y a-t-il de particulier par rapport à cet Etat?*

R. C'est qu'il relève en fief du Siége de Rome, & que le Roi est obligé d'en payer tous les ans au Pape la redevance, consistant en une haquenée blanche, & une bourse de cinq milles Ducats.

D. *Quelles remarques générales fait-on sur ces Royaumes?*

R. Celui de Naples est un très-beau Pays, & d'un climat extrêmement doux. Il s'y fait un assez grand Commerce. Depuis plusieurs Siécles il a subi diverses révolutions, ayant tantôt obéi aux François tantôt aux Espagnols, & tantôt aux Allemands. Il contient environ deux millions d'habitans. Le fameux Mont Vésuve n'est pas éloigné de la Capitale. L'île de Sicile est fértile en grains; mais peu peuplée

P. *Ktore są ich Dzieci?*

O. Te są: Franciszek Jozef Następca, narodzony 19 Sierpnia 1777 i dwa Xiężęta, i siedm Xiężniczek.

P. *Czyli dziedzicznym Prawem to Krolestwo do niego należy?*

O. Nie. Oyciec iego ustąpił mu go, gdy był wezwany na Tron Hiszpański.

P. *Jakie iest nayosobliwsze ostrzezenie w Akcie ustąpienia?*

O. Ze Hiszpania, i Krolestwo oboyga Sycylii nie będą mogły zostawać złączone pod iednym Panem.

P. *Jak się zowie Następca na Tron Krola oboyga Sycylii?*

O. Nazywa się Xiążęciem Kalabryi.

P. *Z iakich Państw składa się Krolestwo oboyga Sycylii?*

O. Z Krolestwa Neapolitańskiego i z wyspy Sycyliyskiey.

P. *Co osobliwszego iest względem tego Państwa?*

O. Iż Krol dependuie od Stolicy Rzymskiey, i powinien dawać co Rok Papieżowi Konia białego w hołdzie, i pięć tysięcy Czerwonych Złotych w kiesie.

P. *Co iest pamięci godnego w szczególności o tym Państwie?*

O. Krolestwo Neapolitańskie iest to Kray bardzo piękny, i powietrze iest dosyć zdrowe. Państwo to znaczne handle prowadzi. Przez kilka Wiekow podległe było rożnym zamieszaniom, zostaiąc pod posłuszenstwem iużto Francuzkim, iużto Hiszpańskim, i Cesarza Niemieckiego. Zawiera w sobie około dwoch millionow mieszkańcow, sławna gora Wezuwiusz nie bardzo odległa iest

 od

plée. La Religion établie dans l'un & l'autre de ces Royaumes est la Catholique-Romaine. Les Juifs y sont tolérés.

LA SARDAIGNE.

D. *Qui est aujourd'hui Roi de Sardaigne?*

R. C'est VICTOR AMEDEE III. de la Maison de Savoie, né en 1726.

D. *Et la Reine comment s'appelloit-elle?*

R. C'etoit *Marie Antoinette*, Infante d'Espagne, née en 1729 & morte en 1776.

D. *Combien d'Enfans y en a-t-il?*

R. Neuf; savoir cinq Princes & quatre Princesses.

D. *Possède-t-il d'autres Etats?*

R. Il possède la Savoie & le Piémont.

D. *Où fait-t-il sa Résidence?*

R. A Turin, Capitale du Piémont.

D. *Comment nomme-t-on l'Héritier présomptif?*

R. On le nomme Duc de Savoie, c'est présentement Charles Emanuel, né en 1751.

D. *Quelles remarques peut-on faire sur les Etats du Roi de Sardaigne?*

R. La Sardaigne est, ainsi que la Sicile, une île de la Mer Méditerranée. Elle peut avoir quarante milles de longueur sur trente de largeur. Elle est très-peu peuplée, & rapporte peu à son Souverain. La Savoie est un Duché dont les revenus ne sont pas non plus considérables. Mais le Piémont est un Pays délicieux, & rapporte infiniment plus que les deux autres. Dans ces trois Etats on professe la Religion Catholique-Romaine. L'on y souffre aussi les Juifs.

SE-

od Stolicy tegoż Krolestwa. Wyspa Sycylisyka iest dosyć obfituiąca w zboże, ale nieludna. Religia w obudwoch Krolestwach panuie Katolicka-Rzymska, Zydzi także są cierpieni.

SARDYNIA.

P. *Kto iest teraz Krolem Sardyńskim?*

O. WICTOR AMEDEUSZ III. z Domu Sabaudzkiego, narodził się R. 1726.

P. *Jak się nazywała Krolowa?*

O. *Maria Antonina*, Infantka Hiszpańska, narodziła się Roku 1729. umarła Roku 1776.

P. *Jak wiele iest Dzieci?*

O. Jest ich dziewięć; to iest: pięciu Krolewiczow, i cztery Xiężniczki.

P. *Maż on ieszcze inne iakie Państwa?*

O. Ma Xięstwo Sabaudzkie, i Piemontu.

P. *Gdzie iest iego Stolica?*

O. W Turynie, Stołecznym Mieście Piemontu.

P. *Jak się nazywa Następca na Tron?*

O. Zowie się Xiążęciem Saubaudzkim; teraźnieyszy iest Karol Emanuel, narodził się R. 1751.

P. *Co godnego być może uwagi o Kraiach Krola Sardyńskiego?*

O. Sardynia iest także wyspa, iako i Sycylia, położona na Morzu Srzodziemnym. Może być długa na mil czterdzieści, szeroka na mil trzydzieści. Nie bardzo iest ludna, i mało czyni Krolowi. Sabaudya iest Xięstwo, z ktorego intrata nie iest bardzo znaczna. Ale Piemont, iest to Kray obfituiący we wszystko i daleko więcey czyni, niżeli tamte dwa Państwa. Religia Katolicka-Rzymska, we wszystkich iego Stanach iest panuiąca, Zydowie także tam cierpią.

SECTION VIII.

Suite des Maisons Royales.

LA SUEDE.

D. *Qui est Roi de Suede?*

R. C'est GUSTAVE III. né 1746.

D. *Qui est la Reine?*

R. C'est *Sophie Magdelène*, Soeur du Roi de Danemarc, née en 1746, mariée en 1766.

D. *Ont-ils des Enfans?*

R. Ils ont un Prince nommé Gustaphe Adolphe, héritier présomptif de la Couronne né en 1778.

D. *Qui sont les Frères du Roi?*

R. Ses Frères sont: Charles Duc de Sudermanie, Grand-Admiral de Suéde, né en 1746. Frédéric Adolphe, Duc d'Ostrogothie, né en 1750. Et une Soeur, Sophie Albertine, à qui on donne le titre de *Madame Royale* & qui est Abbêsse de Quedlimbourg depuis 1787.

D. *Que savés-vous de remarquable par rapport à ce Roi?*

R. J'en sais autant que tout jeune qu'il est, il a exécuté une chose, que tant des ses prédécesseurs n'avoient pu exécuter, ni même entreprendre, je veux dire, de se rendre Souverains & indépendans des Etats du Royaume; comme il l'a fait en 1772.

D. *Ce Royaume est-il héréditaire?*

R. Oui, il l'est depuis Gustave I, qui fut le dernier Roi élu en 1521.

D. *De combien d'Ordres les Etats sont-ils composés?*

R. De quatre Ordres; savoir de la Noblesse, du Clergé, de la Bourgeoisie & du Peuple; chacun de

ROZDZIAŁ VIII.

O Domach Krolewskich.

SZWECYA.

P. *Kto iest Krolem Szwedskim?*

O. Jest GUSTAW III. narodził się R. 1746.

P. *Kto iest Krolową?*

O. *Zofia Magdalena*, Siostra Krola Duńskiego, narodziła się R. 1746. zaślubiona R. 1766.

P. *Czy maią Dzieci?*

O. Maią iednego Krolewicza, nazwanego Gustaw Adolf, Następca Tronu, narodził się R. 1778.

P. *Ktorzy są iego Bracia?*

O. Karol Xiążę Sudermanii, Wielki Admirał Szwedzki, narodził się Roku 1746. Fryderyk Adolf, Xiążę Ostrogotski, narodził się R. 1750. i iedna Siostra, Zofia Albertyna, ktorey daią tytuł *Madame Royale*, i ktora od R. 1787 iest Xieni Kwedlimburską.

P. *Co wiesz uwagi godnego o tym Krolu?*

O. To, że lubo iest młody, dokazał iednak tego, czego tak wielu z iego Poprzednikow ani dokazać ani przedsięwziąć nie mogli, chcę mowić, uczynić się samowładnemi i niedependuięcemi od Stanow Państwa; iak on uczynił R. 1772.

P. *To Krolestwo czyli iest dziedziczne?*

O. Tak iest, od Gustawa I. ktory był ostatni Krolem obrany Roku 1521.

P. *Z wielu Stanow składa się Państwo?*

O. Ze czterech, iako to: z Szlachty, z Duchowieństwa, z Stanu Mieyskiego i Chłopskiego; każdy

de ces Etats envoie ses Députés aux Assemblés du Royaume.

D. *Qu'y a-t-il à remarquer sur ce Royaume?*

R. Le Pays est fort étendu, mais d'un Climat froid & rude. Il produit du blé, du cuivre & du fer. Il est cependant assez commerçant. La Religion Luthérienne est la seule qu'on y professe; & elle a ses Archévêques & Evêques.

LE DANEMARC.

D. *Qui règne aujourd'hui en Danemarc?*

R. CHRISTIAN VII de la Maison d'Oldembourg, né en 1749.

D. *Le Roi a-t-il des Enfans?*

R. Oui; il y a de sa feue épouse, le Prince Fréderic, Héritier de la Couronne, né en 1768. & la Princesse Louise Auguste, née en 1771.

D. *N'a-t-il pas d'autres Pays?*

R. Oui. Il possède le Royaume de Norvége, l'île d'Islande, & une partie du Duché de Holstein.

D. *L'autorité Royale est-elle bornée en Danemarc?*

R. Autrefois elle l'étoit par les Etats, composés de trois Ordres, la Noblesse, le Clergé, & les Bourgeois; mais en 1660. elle fut rendue absolue; de sorte que le Roi peut faire telles Loix, qu'il juge à propos.

D. *Quelle Religion est établie dans ce Royaume?*

R. On y professe celle des Luthériens; & elle a ses Archévêques & Evêques.

D. *Que remarque t-on sur ce Pays?*

R. Il est assez fertile, bien situé pour le Commerce, & abondant en excellens pâturages, aussi produit-il un grand nombre de chevaux & de bêtes à cornes.

LA

żdy z tych Stanow posyła swoich Deputatow na Seym czyli Zgromadzenie Państwa.

P. *Co iest znacznego o tym Krolestwie?*

O. Kray ten iest bardzo rozległy, lecz mieysce, na ktorym iest, ma powietrze zimne, i grube; obfity iest dosyć w zboże, mosiądz i żelazo. Handlem bawi się także. Religia tylko Luterska w nim panuie, i ma Arcy-Biskupow swoich i Biskupow.

DANIA.

P. *Kto panuie teraz w Danii?*

O. CHRYSTYAN VII. z Domu Oldenburg, narodził się R. 1749.

P. *Czy ma ten Krol Dzieci?*

O. Tak iest; z niebosżkiey iego żony iest Xiążę Fryderyk, Następca Tronu, narodził się R. 1768. i Xiężniczka Ludwika Augusta, narodziła się R. 1771.

P. *Czy ma inne Kraie?*

O. Tak iest. Ma Krolestwo Norwegii, wyspę Islandyi, i część Xięstwa Holsztyńskiego.

P. *Krolewska władza czyli iest okryślona w Danii?*

O. Dawnieyszych czasow ze trzech Stanow składała się; z Szlacheckiego, Duchownego, i Mieyskiego; ale Roku 1660. zamieniła się w absolutną; tak dalece, że Krol może stanowić Prawa, iakie mu się podobaią.

P. *Jaka iest Religia w tym Krolestwie?*

O. Panuiąca iest Religia Luterska, i ma swoich Arcy-Biskupow i Biskupow.

P. *Co iest uwagi godnego o tym Krolestwie?*

O. Jest dosyć obfite, w dobrym położeniu co do handlow; ma bardzo dobre pastwiska, i dla tego tam wiele iest koni i bydła rogatego.

LA POLOGNE.

D. *Qui règne aujourd'hui en Pologne?*

R. STANISLAS AUGUSTE PONIATOWSKI, né le 17. Janvier 1732. élu Roi de Pologne le 7. Septembre 1764. & couronné le 25. Novembre de la même année.

D. *Est-ce un Royaume electif ou héréditaire?*

R. Il est électif.

D. *Qui fait cette Election?*

R. La Noblesse composée des principaux Seigneurs & des Gentils-hommes du Pays.

D. *Quel est le titre du Roi de Pologne?*

R. Roi de Pologne, Grand-Duc de Lithuanie &c.

D. *Comment appelle-t-on les Grands du Royaume?*

R. Sénateurs; les uns sont ecclésiastiques & les autres séculiers.

D. *La Pologne est-elle purement un Royaume?*

R. Non. Elle est en même-tems une République, parce que les Grands & les Gentils-hommes ont part au Gouvernement; & c'est pourquoi en parlant de cet Etat on dit la Couronne & la République de Pologne.

D. *Quelle est l'étendue de ce Royaume?*

R. Son étendue étoit autre fois très-considérable, & surpassoit même toute l'Allemagne; mais en 1773 les Puissances d'Autriche, de Russie, & de Prusse alliées ensemble, en ont détaché des Provinces considérables, & se les sont appropriées.

D. *Qu'est*

POLSKA.

P. *Kto teraz panuie w Polszcze?*

O. STANISŁAW AUGUST PONIATOWSKI; narodził się 17. Stycznia 1733. obrany iest Krolem Polskim 7. Września R. 1764. a koronowany 25. Listopada tegoż Roku.

P. *To Krolestwo czyli iest dziedziczne lub elekcyonalne?*

O. Elekcyonalne.

P. *Kto obiera Krola?*

O. Stan Szlachecki, ktory się składa z Senatorow i Szlachty.

P. *Jaki iest tytuł Krola Polskiego?*

O. Krol Polski, Wielki Xiążę Litewski &c.

P. *Jak się nazywaią naywięksi Panowie w Polszcze?*

O. Nazywaią się pospolicie Senatorami; iedni są Duchowni, a drudzy Swieccy.

P. *Polska czyli właściwie Krolestwem nazywa się?*

O. Nie. Jest także Rzecząpospolitą: ponieważ Senatorowie i Szlachta maią władzę rządzenia nią; dla tego gadaiąc o tym Państwie, mowi się Korona i Rzeczpospolita Polska.

P. *Jaka iest rozległość tego Państwa?*

O. Rozległość iego była przedtym bardzo wielka, i przewyższała całe Niemcy; lecz R. 1773. sprzymierzone Mocarstwa Austryackie, Rossyiskie, i Pruskie, oderwały od niego znaczne Prowincye, i one sobie przywłaszczyły prawem mocnieyszych.

 P. Coż

D. *Qu'est-ce que sa forme de Gouvernement a de particulier?*

R. C'est que les décisions à l'égard des affaires publiques d'état doivent être faites par l'unanimité des voix, & qu'un seul gentil-homme peut s'y opposer.

D. *Qui sont les Sénateurs Ecclésiastiques?*

R. Les Archévêques de Gnesne, de Léopol ; & 15 Evêques. L'Archévêque de Gnesne, pendant l'Interrègne, est le Chef de la République.

D. *Qui sont les Sénateurs Séculiers?*

R. Il y a 38 Palatins, y compris les trois Castellans, de Cracovie, de Vilna, & de Trock, ainsi que le Staroste de Samogicie; en outre 34 Castellans du premier Ordre & 49 du second, les 16 Ministres d'Etat sont aussi Sénateurs, savoir: 8 de la Couronne & 8 du Grand-Duché de Lithuanie, qui sont: les deux Grands-Maréchaux, les deux Grands-Généraux, les deux Grands-Chanceliers, les deux Vices-Chanceliers, les deux Généraux de Camp, les deux Grands-Trésoriers, les deux Maréchaux de la Cour, & les deux Tréforiers de la Cour.

D. *Comment est composé l'Ordre Equestre?*

R. Il est composé des Officiers de la Couronne, du Duché de Lithuanie, de ceux de châque Palatinat, Terre, & District, & de toute la Noblesse.

D. *Combien y a-t-il de sortes de Diètes?*

R. Deux Sortes; les petites & les grandes. Les petites, que l'on appelle Diétines, se tiennent dans les Palatinats ou Terres, tant pour élire les Officiers, que pour choisir les Députés, qui jugent en dernier ressort dans les Tribunaux: comme aussi pour choisir des Nonces qui sous leur propre chef que l'on nomme Maréchal de l'Ordre Equestre, composent le tiers des Etats de la République dans les grandes Diètes qui se tiennent de deux en deux ans,

P. *Cóż iego Forma Rządu ma obſobli-wſzego?*

O. To, że decydowanie intereſſow publicznych ſtanu powinno ſię czynić iednością głoſow, i że ieden Szlachcic może ſię wſzyſtkim oprzeć.

P. *Ktorzy ſą Senatorowie Duchowni?*

O. Arcy-Biſkup Gnieźnieńſki, Lwowſki, i 15. Biſkupow. Arcy-Biſkup Gnieźnieńſki podczas bezkrolewia ieſt naywyżſzą Głową Rzeczypoſpolitey.

P. *Ktorzy ſą Senatorowie Swieccy?*

O. Jeſt 38 Woiewodow, między ktoremi znayduie ſię trzech Kaſztelanow: Krakowſki, Wileńſki, Trocki, także Staroſta Zmudzki. Tudzież 34 Wielkich Kaſztelanow, i 49 mnieyſzych. Wchodzi ieſzcze 16 do Senatu Miniſtrow Stanu, to ieſt: 8 Koronnych, i 8 Litewſkich, iako to: Marſzałkow Wielkich 2, Hetmanow Wielkich 2, Kanclerzow Wielkich 2, Pod-Kanclerzow 2, Hetmanow Polnych 2, Podſkarbiow Wielkich 2, Marſzałkow nadwornych 2, i Podſkarbiow nadwornych 2.

P. *Z czego ſię ſkłada Stan Rycerſki?*

O. Składa ſię z Urzędnikow Koronnych, i Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, z każdego Woiewodztwa, Ziemi, Powiatu, i ze wſzyſtkiey Szlachty.

P. *Wielorakie ſą Seymy?*

O. Dwoiakie: wielkie i małe. Małe ktore ſię nazywaią: Seymiki, odprawuią ſię w Woiewodztwach, lub Ziemiach, tak dla obrania Urzędnikow, iako też dla obrania Deputatow, przez ktorych ſądzą ſię ſprawy bez wywołania w Trybunałach, jako też dla obierania Poſłow, z ktorych pod ſwoią właſną głową, czyli Marſzałkiem Stanu Rycerſkiego ſkłada ſię trzeci ſtan Rzeczypoſpolitey na wielkim Seymie, ktory ſię zazwyczay odprawuie

ans, ſavoir; deux fois à Varſovie, & la troiſième à Grodno dans le Grand-Duché de Lithuanie. Il y a auſſi des Diètes extraordinaires comme la Diète de la Convocation, de l'Election, celle du Couronnement & celles pour les choſes extraordinaires qui ſurviennent à la République.

D. *Quelle Religion profeſſe-t-on en Pologne?*

R. La Religion dominante eſt la Catholique-Romaine. Les Juifs y ſont tolérés & s'y trouvent en grand nombre. Sous le règne actuel on a accordé aux Proteſtans leurs anciennes libertés.

D. *Où le Roi fait-il ſa Réſidence?*

R. A Varſovie, qui eſt aujourd'hui regardée comme la Capitale de toute la Pologne, & où ſe tiennent ordinairement les Diètes.

D. *Quelles remarques peut-on faire ſur la Pologne?*

R. Qu'elle eſt très-fertile en grains; mais ſa ſituation pour le commerce eſt peu avantageuſe. Elle eſt ſouvent diviſée par de diſſentions civiles. Les aſſemblées générales ou les Diètes ſe ſéparent très-ſouvent ſans avoir rien décidé. Au reſte il y a beaucoup de Nobleſſe.

LA PRUSSE.

D. *Qui eſt aujourd'hui Roi de Pruſſe?*

R. C'eſt FREDERIC WILHELM II. de la Maiſon de Brandebourg, Electeur d'Empire, né en 1744. Il eſt monté ſur le Trône en 1786.

D. *Qui eſt la Reine?*

R. C'eſt *Frederique Louiſe*, Princeſſe de Heſſe-Darmſtadt, née en 1751 & mariée en 1769.

D. *Ont-ils des Enfans?*

R. Oui. Quatre Princes & trois Princeſſes.

wuie co dwa lata, to ieſt dwa razy w Warſzawie, a trzeci raz w Grodnie w W. X. Lit. Są ieſzcze inne Seymy, iako to: Konwokacyine, Elekcyine, i Koronacyine i Seymy extraordynaryine, gdy tego intereſſa Rzeczypoſpolitey wyciągaią.

P. *Jaka ieſt Religia panuiąca?*

O. Rzymſka Katolicka. Cierpią także Zydow, i ci znayduią ſię tam w wielkiey liczbie; Proteſtanci zdzyſkali pod teraźnieyſzym panowaniem dawną ſwoię wolność.

P. *Gdzie Krol mieſzka?*

O. W Warſzawie, ktora ieſt teraz Stolicą Krolestwa Polſkiego, i tam ſię poſpolicie zgromadzaią Stany Kraiu.

P. *Co ieſt uwagi godnego o Polſzcze?*

O. Ze ieſt bardzo obfita w zboże; ale położenie iey co do handlu bardzo ieſt nie zręczne. Domowe kłotnie częſto w niey nieſpokoyność ſprawuią. Powſzechne Zgromadzenia czyli Seymy bardzo częſto bezſkutecznie zchodzą. Wreſzcie ma bardzo wiele Szlachty.

PRUSSY.

P. *Ktoż teraz panuiącym Krolem Pruſkim?*

O. FRYDERYK WILHELM II. z Domu Brandeburſkiego, Elektor Ceſarſtwa, urodził ſię w roku 1744, a wſtąpił na Tron w Roku 1786.

P. *Ktoż Krolowa?*

O. *Fryderyka Ludwika*, Xiężniczka Heſſe Darmſtadt, narodziła ſię w Roku 1751 a zaślubiona 1769.

P. *Czy maią z ſobą Potomſtwo?*

O. Tak ieſt. Czterech Xiążąt i trzy Xiężniczki.

D. *Le Roi a-t-il d'autres Frères?*

R. Non, mais une Soeur, qui eſt mariée au Prince Guillaume V. Stadhouder de Hollande.

D. *Comment nomme-t-on l'Héritier préſomptif?*

R. Prince de Pruſſe.

D. *Comment s'appelle le Prince actuel de Pruſſe?*

R. Frédéric Guillaume; né en 1770.

D. *Comment diviſe-t-on la Pruſſe?*

R. En Pruſſe Ducale & en Pruſſe-Royale. La première érigée en Royaume en 1700 eſt le Pays dont il s'agit ici. L'autre qui appartenoit ci-devant à la Pologne, ayant été réunie en 1773 par la triple alliance à la prémiere, changea ſon nom de Pruſſe Royale en celui de Pruſſe d'oueſt.

D. *Où le Roi fait-il ſa Réſidence?*

R. A Berlin, Capitale de la Marche Brandebourgeoiſe.

D. *Poſſède-t-il d'autre Pays que la Pruſſe & la Marche Brandebourgeoiſe?*

R. Oui, il poſſède une partie de la Poméranie, de la Weſtphalie, quelques Provinces ſur le Bas-Rhin, & depuis l'année 1742 le Duché de Siléſie.

D. *Quelle Religion profeſſe-t-on dans le Royaume de Pruſſe?*

R. La Proteſtante eſt la dominante, mais les autres y ſont auſſi tolerées.

D. *Que*

P. *Maż Krol Braci?*

O. Niema, tylko Siostrę zaślubioną Xięciu Wilhelmowi V. Stathuderowi Holandyi.

P. *Jak się nazywa następca Tronu?*

O. Xiążę Pruski.

P. *Jak się nazywa teraźnieyszy Xiążę Pruski?*

O. Fryderyk Wilhelm; narodził się R. 1770.

P. *Jak się dzielą Prussy?*

O. Na Prussy Xiążęce, i na Prussy Krolewskie, Pierwsze zamienione są w Krolestwo 1700, iest ten Kray, o ktorym teraz mowiemy. Drugie, ktore przedtym należały do Polski, będąc w R. 1773 przez troiste Przymierze przyłączone do pierwszych, odmieniły imie swoie Pruss Polskich, i nazywaią się Prussy zachodnie.

P. *Gdzie Krol mieszka?*

O. W Berlinie, Stołecznym Mieście Brandeburgskim.

P. *Masz on iaki inny Kray oprocz Pruss, i Margrabstwa Brandeburgskiego?*

O. Tak iest. Należy do niego część Pomeranii, Westfalii, i niektore Prowincye nad niższym Renem, i od Roku 1742 Xięstwo Szląskie.

P. *Jaką Religią wyznawaią w Krolestwie Pruskim?*

O. Protestantska iest panuiąca, lecz inne także tam cierpią.

D. *Que peut-on remarquer en général sur les Etats du Roi de Prusse?*

R. Le Royaume de ce nom est fertile en grain, assez bien situé pour le Commerce, à cause de la Mer Baltique; mais il n'est pas assez peuplé, vu son étendue, ne contenant tout au plus qu'un million d'habitans. Les autres Pays soumis au Roi de Prusse sont plus florissans & plus peuplés. Du reste l'on peut dire, que de toutes les Maisons d'Allemagne, celle de Brandebourg, a depuis la Paix de Vestphalie, le plus accrû sa Puissance, & fait le plus d'acquisitions.

LA HONGRIE.

D. *A qui apartient ce Royaume?*

R. A l'Empereur des Romains JOSEPH II.

D. *Est-il héréditaire ou électif?*

R. Autrefois il étoit électif; mais depuis que la Maison d'Autriche le possède, il est devenu héréditaire.

D. *Quelle Religion y est la dominante?*

R. C'est la Catholique-Romaine. Cependant il s'y trouve un grand nombre de Protestans, à qui l'on a accordé plusieurs priviléges, par rapport à l'exercice de leur culte.

D. *Que peut-on remarquer en général sur ce Royaume?*

R. La Hongrie est un Pays assez étendu, assez fertile, abondant en paturages, en chevaux, & planté de vignes dans quelques Districts; mais il est peu commerçant. Ce Royaume a été souvent agité par des troubles occasionés par l'atteinte donnée aux

P. *Co ieſt uwagi godnego o Kraiach Krola Pruſkiego?*

O. Kroleſtwo Pruſkie obfituie w zboże, doſyć w dobrym położeniu ieſt co do handlu dla Morza Baltyckiego; ale nie doſyć ieſt ludne względem ſwoiey rozległości, nie ma więcey iak million mieſzkańców. Inne Państwa, należące do Krola Pruſkiego, ſą daleko żyźnieyſze i ludnieyſze. Noaſtatek można powiedzieć, że ze wſzyſtkich Domow Niemieckich Brandeburgſki, od Pokoiu Weſtfalſkiego, naybardzie zmocnił ſię i naywięcey zyſkał.

WĘGRY.

P. *Do kogo należy to Kroleſtwo?*

O. Do JOZEFA II. Ceſarza Rzymſkiego.

P. *To Kroleſtwo ieſtże dziedziczne czyli też Elekcyi podpadaiące?*

O. Przedtym było elekcyonalne, ale odtąd, iak Dom Auſtryacki ie trzyma, zamieniło ſię w dziedziczne.

P. *Jaka ieſt Religia panuiąca?*

O. Katolicka Rzymſka. Jednakże znayduie ſię tam wielka liczba Proteſtantow, ktorzy wiele maią nadanych ſobie Przywileiow względem wolnego odprawowania ich nabożeńſtwa.

P. *Co godnego ieſt uwagi w powſzechności o tym Kroleſtwie?*

O. Węgierſki Kray ieſt doſyć rozległy, doſyć żyzny, obfity w paſtwiſka, w konie, i w latroślе winne w niektorych Powiatach, ale nie bardzo handlowny. To Kroleſtwo częſtokroć rożnym podpadało rewolucyom, ktorych przyczyna była iż

aux priviléges accordés aux Réformés. La Noblesse jouit aussi de grandes prérogatives. Les Bourgeois ont peu de ressources; & les Paysans sont sous le joug. Enfin il faut remarquer, que chaque fois, que la Porte Ottomane est en guerre avec la Maison d'Autriche, ce Royaume en devient le théatre.

LA BOHEME.

D. *Qui possède aujourd'hui ce Royaume?*

R. C'est aussi l'Empereur des Romains.

D. *La Couronne est-elle héréditaire?*

R. Oui, mais autrefois elle étoit élective.

D. *Quelle qualité a un Roi de Bohême?*

R. Il est le premieur Electeur Séculier de l'Empire.

D. *Quelle Religion professe-t-on dans le Royaume de Bohême?*

R. La Catholique-Romaine y est la dominante. Il s'y trouve aussi un très-grand nombre des Juifs, particulièrement dans la Capitale.

D. *Qu'y a-t-il à dire en général sur ce Royaume?*

R. Il est assez étendu, assez peuplé, très-fertile, & abondant en vivres. Son Commerce est peu considérable. Ce Pays est fameux par les troubles excités au tems des Hussites dans le 14 Siécle. Il a aussi beaucoup souffert par la guerre depuis environ trente ans. Pendant ce tems Prague, la Capitale de ce Royaume, a été plusieures fois prise & reprise.

D. *Parmi les Rois dont on vient de faire mention, y en a-t-il, qui aient des surnoms?*

R. Oui. L'Empereur, comme Roi de Hongrie a le surnom *d'Apostolique.* Le Roi de France celui de

nadane Przywileie Kalwinom gwałcono. Szlachta także ma wielkie Przywileie. Mieszczanie maią trochę wolności, a chłopi są pod iarzmem niewoli, naostatek uważyć trzeba, że, ile razy Porta Ottomańska ma woynę z Domem Austryackim, tyle razy to Królestwo staie się iakoby teatrum woyny.

CZECHY.

P. *Kto teraz trzyma to Krolestwo?*

O. Także Cesarz Rzymski.

P. *To Krolestwo iestże dziedziczne?*

O. Tak iest, ale przedtym było elekcyonalne.

P. *Jaka iest godność Krola Czeskiego?*

O. Jest pierwszym Elektorem Swieckim Cesarstwa.

P. *Jaka iest Religia w Krolestwie Czeskim?*

O. Katolicka Rzymska iest tam panuiąca. Znayduie się także tam wielka liczba Zydow, osobliwie w Stołecznym Mieście.

P. *Coż może się mowić w powszechności o tym Krolestwie?*

O. Jest dosyć obszerne, dosyć ludne, bardzo żyzne, i obfituie w rzeczy do wyżywienia potrzebne. Nie iest bardzo handlowne. Ten Kray iest sławny dla zamieszania uczynionego za czasow Hussytow 14 Wieku. Wiele także ucierpiało przez woynę, ktora trwała blisko lat trzydziestu. Pod ten czas Praga Stołeczne Miasto tego Krolestwa, często była wzięta i odbierana.

P. *Między temi Krolami, o ktorych się tu namieniło, czyli nie ma ktory z nich iakiego przydanego sobie tytułu?*

O. Tak iest. Cesarz, iako Krol Węgierski, nazywa się *Krolem Apostolskim*. Krol Francuzki *Chrze-*

de *Très-Chrétien* & de *Fils aîné de l'Eglise.* Le Roi d'Espagne celui de *Catholique.* Le Roi de Portugal celui de *Très-Fidèle.* Le Roi de Pologne celui de *Vrai-Orthodoxe.*

D. *N'y a-t-il pas encore quelque autre tête couronnée qui ait un pareil surnom?*

R. Oui. Le Roi d'Angleterre a le surnom de *Défenseur de la Foi.*

D. *Par qui ces titres ont-ils été conférés?*

R. Par des Papes.

D. *Mais comment le Roi d'Angleterre a-t-il pu avoir le titre de* Défenseur de la Foi, *puisqu'il est de la Religion Réformée?*

R. C'est, que Henri VIII un de ses Prédécesseurs le reçut, dans le XVI Siécle, de Léon X. pour avoir composé une défense de la Religion Catholique-Romaine contre les Protestans: mais ensuite il changea de Religion & conserva néanmoins ce surnom: en quoi il a été imité par ses Successeurs.

C. *Comment distinguez-vous tous ces Rois, relativement à la Religion?*

R. Il y en a, outre les Etats de l'Empereur Romain, six Catholiques Romains, savoir, ceux de Portugal, d'Espagne, de France, de Deux-Siciles, de Sardaigne, & de Pologne; deux Protestans, qui sont ceux: de Suéde & de Danemarc; & deux Réformés, savoir: ceux d'Angleterre & de Prusse.

SECTION IX.

Du Pape.

Demande. *Qu'est-ce que le Pape?*

Réponse. C'est le Chef de Rome & de tout l'Etat eccléfiastique.

D. *Com-*

Chrześciańſkim, i *Synem nayſtarſzym Kościoła*. Krol Hiſzpańſki *Katolickim*. Krol Portugalſki *Naywiernieyſzym*. Krol Polſki *Prawowiernym*.

P. *Czy nie maſz innego ieſzcze Monarchy, ktoryby podobny miał tytuł?*

O. Tak ieſt. Krol Angielſki nazywa ſię, *Obrońcą Wiary*.

P. *Od kogo te tytuły nadane im były?*

O. Od Papieżow.

P. *Ale dla czego Krol Angielſki może mieć tytuł* Obroncy Wiary, *ponieważ on ieſt Religii Reformowaney?*

O. Henryk VIII. ieden z przodkow teraźnieyſzego Krola doſtał go Wieku XVI. od Leona X. za napiſaną Kſiążkę na obronę Religii Katolickiey Rzymſkiey przeciwko Proteſtantom, ale potym odmienił Religią, zażywał iednak tego tytułu; w czym go dotąd naśladuią Naſtępcy iego.

P. *Jak dzieliſz wſzyſtkich Krolow względem Religii?*

O. Jeſt ich oprocz ſześciu Katolickich Rzymſkich, to ieſt: Portugalſki, Hiſzpańſki, Francuzki, Oboyga Sycylii, Sardyńſki, i Polſki; dwoch Proteſtąntſkich, iako co ci: Szwedzki i Duńſki, i dwoch Reformowaney Religii, to ieſt: Angielſki, i Pruſki.

ROZDZIAŁ IV.

O Papieżu.

Pytanie. *Co ieſt Papież?*

Odpowiedź. Jeſt Głowa Rzymu i całego Stanu kościelnego.

P. *Jak*

D. *Comment le faut-il considérer?*

R. Comme un Prince Ecclésiastique & Séculier.

D. *Qu'est-ce qu'il est en sa qualité principale?*

R. Il est le suprême Evêque & le Chef ecclésiastique de toute l'Eglise Catholique-Romaine.

D. *Comment le nomme-t-on?*

R. On le nomme *le Vicaire de Jésus-Christ & de Saint Père;* & en parlant de lui, on dit *Sa Sainteté.*

D. *Est-il fort considéré des Rois & des Princes Catholiques-Romains?*

R. Ils le traitent avec beaucoup de vénération, & en lui écrivant, ils lui témoignent un respect filial.

D. *Quel droit, entre autres, a le Pape, comme Chef de toute l'Eglise?*

R. Il décide en dernier ressort en matière de Religion.

D. *Comment appelle-t-on sa Cour?*

R. Le St. Siége.

D. *Qu'est-ce qu'un Cardinal?*

R. C'est un Prélat Ecclésiastique, qui a le rang immédiatement après le Pape.

D. *Combien y en-a-til?*

R. Quand le nombre est rempli, il y en a soixante & dix.

D. *Comment nomme-t-on les Cardinaux?*

R. On les nomme Princes de l'Eglise.

D. *Quelle dignité prétendent-ils soutenir?*

R. Ils se disent être égaux aux Rois, & supérieurs aux Ducs; mais cela ne provient que de l'abus. Il y en a toujours quelques uns au service des Rois, & les Electeurs ne leur cèdent aucune préférence.

D. *Qui*

P. *Jak go potrżeba uważać?*

O. Jako Xiążęcia Duchownego i Swieckiego.

P. *Czym ieſt Papież w ſzczególnieyſzey ſwoiey doſtoyności?*

O. Jeſt naywyżſzym Biſkupem i Głową całego Kościoła Katolickiego Rzymſkiego.

P. *Jak ſię nazywa inaczey ieſzcze?*

O. Zowie ſię Namieſtnikiem Chryſtuſowym i Swiętego Piotra; a gadaiąc o nim, mowi ſię: *Oyciec Swięty*, albo *Jego Swiętobliwość.*

P. *Czyli go wielce poważaią ſobie Krolowie i Xiążęta Rzymſcy Katolicky?*

O. Czynią mu wielkie uſzanowanie, i piſząc do niego, oświadczaią mu reſpekt ſynowſki.

P. *Jakie Prawo między innemi ma Papież iako Głowa całego Kościoła?*

O. Daie oſtatnią decyzyą w ſprawach tyczących ſię Religii.

P. *Jak ſię nazywa Dwor iego?*

O. Swiętą Stolicą.

P. *Co to ieſt Kardynał?*

O. Jeſt to Prałat Duchowny, ktory w naypierwſzym ieſt doſtoieńſtwie po Papieżu.

P. *Wieleż ich ieſt?*

O. Kiedy ſą wſzyſcy, ieſt ich ſiedmdzieſiąt.

P. *Jak nazywaią Kardynałow?*

O. Zowią ich Xiążętami Kościoła.

P. *Jaką ſobie przywłaſzczaią godność?*

O. Mniemaią ſię być rownemi Krolom, a wyżſzemi od Xiążąt; lecz ſię to błędem dzieie. Bywa ich poſpolicie kilku w ſłużbie Krolow, a Elektorowie żednego im nie uſtępuią pierwſzeńſtwa.

P. *Kto*

D. *Qui a le droit d'élire le Pape?*

R. Ce ſont les Cardinaux, aſſemblés dans Conclave.

D. *Qu'appellez-vous le Conclave?*

R. C'eſt le lieu où les Cardinaux ſe trouvent enfermés, chacun dans une petite cellule, pour elire un nouveau Pape, & d'oú il ne leur eſt pas permis de ſortir, que l'Eléction ne ſoit faite; ce qui dure quelquefois pluſieurs mois.

D. *Dans l'Election une ſimple pluralité eſt elle ſuffiſante?*

R. Non; il faut qu'il y ait les deux tiers des ſuffrages.

D. *Les Papes, en leur qualité de Chefs Spirituels, ont-ils beaucoup de pouvoir?*

R. Autrefois ils prétendoient une autorité presque illimitée. Ils donnoient des Couronnes aux uns, les ôtoient aux autres, excommunioient des Empereurs & d'autres Souverains, les citoient à comparoître devant eux, pour rendre compte de leur conduite; mais, depuis environ trois Siécles, cette autorité eſt très diminuée, & le cas d'excommunication ne ſe voit plus que fort-rarement.

D. *Que peut-on encore obſerver touchant les Papes?*

R. Trois choſes; la prémiere, que depuis environ deux Siécles les Cardinaux ont toujours élu pour Papes des Italiens; la ſeconde, que leur choix tombe ordinairement ſur un viellard; la troiſième, que le Pape élu prend un nom, tel qu'il le juge à propos.

D. *Le Pape conſidéré comme Prince, eſt-il tout à-fait Souverain?*

R. Oui; il l'eſt autant qu'un Roi.

D. *Oui*

P. *Kto ma prawo obierania Papieża?*

O. Sami tylko Kardynali zgromadzeni do Konklawe.

P. *Co ieſt Konklawe?*

O. Jeſt to mieyſce, w ktòrym ſię Kardynali zamykaią, każdy z oſobna w małey ſtancyi, dla obrania nowego Papieża, i zkąd nie wolno im wychodzić, pòki ſię Elekcya nie ſkończy; co częſto trwa przez kilka mieſięcy.

P. *Do obrania Papieża, czyli doſyć ieſt na ſamey większości głoſow?*

O. Nie; trzeba, ażeby było dwie części wotow.

P. *Papieże w ſwoim doſtoieńſtwie, iako głowy Duchowieńſtwa, czyli wielką maią władzę?*

O. Przedtym mieli powagę prawie nieograniczoną. Jednym korony dawali, drugim odbierali, wyklinali Ceſarzow i inych monarchow, rozkazywali ſtawić ſię przed ſobą, do uſprawiedliwienia ſię z ich poſtępkow, ale iuż prawie od trzech wieków, ta władza ich ieſt bardzo zmieyſzona, i kara przez wyklęcie rzadko ſię teraz przytrafia.

P. *Co ieſzcze uważyć możemy o Papieżu?*

O. Trzy rzeczy; pierwſza, że prawie od dwóch wieków Kardynali obieraią Papieżami ſamych Włochów; druga, że zawſze w podeſzłym wieku Papieżow obieraią; trzecia, iż Papież obrany takie ſobie bierze imie, iakie mu ſię podoba.

P. *Papież, uważaiąc go iako Monarchę, ieſtże iednowładnym Panem?*

O. Tak ieſt; ma władzę, iak Kròl.

D. *Qui eſt Pape aujourd'hui?*

R. C'eſt Pie VI. né en 1717. & élu en 1775. Il eſt de Céſène de la maiſon de Braſchi, & il eſt le 252 Pape depuis S. Pierre.

D. *Qu'y a-t-il encore à obſerver touchant les Papes?*

R. Deux choſes. L'une, que les perſonnes de leurs familles ont le titre de Princes & de Princeſſes; l'autre, que ceux, qui ſont admis à l'audience du Pape, l'approchent avec beaucoup de reſpect, & lui baiſent les pieds.

D. *Quelles remarques peut-on faire ſur les Etats du Pape & ſa puiſſance?*

R. L'Etat Eccleſiaſtique, dont Rome eſt la Capitale, fait un païs aſſez étendu, & contient pluſieurs autres Villes; mais il n'eſt pas à proportion aſſez peuplé, ni aſſez floriſſant. Le comté d'Avignon, enclavé dans la Provence appartient auſſi au St. Siége. Une grande partie des revenus du Pape conſiſte dans les ſommes qui lui payent ceux, qui obtiennent des Archévêchés ou Evêchés, des Abayes, & d'autres Bénéfices Eccléſiaſtiques.

SECTION X.

Des Républiques.

Demande. *Lesquelles des huit Républiques nommées ci-deſſus, ſont les plus puiſſantes?*

Réponſe. Ce ſont: celles de Veniſe, de Suiſſe, & de Hollande.

D. Qu'y

P. *Kto teraz ieſt Papieżem?*

O. PIUS VI. narodził ſię R. 1717. a obrany R. 1775. Jeſt rodem z Cezeny z domu *Braſchi*, i ieſt dwuſetny pięćdzieſiąty drugi Papież po S. Pietrze.

P. *Co ieſt ieſzcze uwagi godnego o Papieżu?*

O. Dwie rzeczy. Jedna, że wſzyſtkie oſoby z iego familii pochodzące, maią tytuł Xiążąt i Xiężniczek; druga, że ci, którzy maią mieć audyencyą u Papieża, przyſtępuią z wielkim uſzanowaniem, i całuiąc nogi iego.

P. *Co można mieć uwagi godnego o ſtanach Papieża i o iego mocy?*

O. Stan Papiezki, ktòrego Rzym ieſt ſtołeczne Miaſto, ieſt to kray dość obſzerny, i ma w ſobie wiele innych miaſt; ale względem obſzerności kraiu, nie ieſt ludne, i nie bardzo kwitnące. Hrabſtwo Awenionu, znayduiące ſię w Prowancyi, należy także do ſtolicy Swiętey: Naywiękſza część intrat Papiezkich, ſkłada ſię z ſumm, które daią ci, ktòrzy otrzymuią Arcy-Biſkupſtwa, albo Biſkupſtwa, Opactwa i inne Beneficya Duchowne.

ROZDZIAŁ X.

O Rzeczachpoſpolitych.

Pytanie. *Ktòre z ośmiu Rzeczypoſpolitych, o ktòrych wyżey namieniło ſię, ſą naypotężnieyſze?*

Odpowiedź. Są te: Wenecka, Szwaycarſka, Hollenderſka.

D. *Qu'y a-t-il à remarquer à leur égard?*

R. Qu'il y en a deux, qui ont les prérogatives des Têtes couronnées.

D. *Quelles ſont-elles?*

R. Veniſe & la Hollande. Celle de Gênes les prétend auſſi, mais en vain.

D. *Quels Droits leur donnent ces Prérogatives?*

R. Ceux d'être au nombre des principales puisſances, d'envoyer des Ambaſſadeurs, à qui l'on rend les mêmes honneurs, qu'à ceux des Rois.

D. *Quelle eſt la plus ancienne de toutes les Républiques?*

R. C'eſt Veniſe.

D. *Par qui eſt-elle gouvernée?*

R. Par les Nobles, qui ont à leur tête un d'entre eux, qu'on nomme *Dôge*.

D. *Quelle religion y eſt établie?*

R. La ſeule Catholique-Romaine.

D. *Qu'eſt ce que la Suiſſe?*

R. C'eſt une République conſidérable, qui a commencé à ſe former dans le XIV. ſiécle, le 1. Janv: 1308. Elle eſt composée de treize Cantons, dont chacun eſt auſſi une République à part.

D. *Comment les nomme-t-on?*

R. Zurich, Berne, Lucerne, Switz, Underwald, Uri, Zug, Fribourg, Bâle, Schafhouſe, Soleure, Glaris, & Appenzel.

D. *Quelle religion y profeſſe t-on?*

R. Les Cantons de Zurich, Berne, Bâle, & Schafhouſe, ſont Réformés; les habitans de Glaris & d'Appenzel ſont partie Catholiques-Romains, partie Réformés; & ceux de ſept autres tous Catholiques-Romains.

P. *Co ieſt uwagi godnego względem nich?*

O. Ze nie maſz ich tylko dwie, które zaſzczycaią ſię prerogatywami Królewſkiemi.

P. *Któreż ſą?*

O. Wenecka i Hollenderſka. Rzeczpoſpolita Genueńſka, także tych przywileiow domaga ſię, ale nadaremnie.

P. *Które ſą ich prawa pochodzące z tych przywileiow?*

O. Te, że ſą z liczby znacznieyſzych Mocarſtw, i że wyſyłaią poſłow, którym tenże ſam czyni ſię honor, który i poſłom Królewſkim.

P. *Która ieſt naydawnieyſza ze wſzyſtkich Rzeczypoſpolitych?*

O. Wenecka.

P. *Kto nią rządzi?*

O. Szlachta; z pomiędzy których ieden ieſt naywyżſzą głową, który ſię nazywa *Doża.*

P. *Jaka tam ieſt religia?*

O. Sama Katolicka Rzymſka.

P. *Co to ſą Szwaycary?*

O. Jeſt to znaczna Rzeczpoſpolita, która zaczęła nią być wieku XIV. 1. Stycznia R. 1308. Składa ſię z 13. Kantonow, z których każdy ieſt także Rzeczpoſpolitą oſobną.

P. *Jakże ſię nazywaią?*

O. Zurych, Berna, Lucerna, Switz, Underwald, Ury, Zug, Freyburg, Bal, Szaffuza, Solitura, Glarys, i Appenzel.

P. *Jaka tam ieſt Religia?*

O. Kantony Zurych, Berna, Bal, i Szaffuza ſą reformowaney Religii; obywatele Glaryſcy, i Appenzelſcy, ſą częścią Katolicy Rzymſcy, częścią reformowani; a inne ſiedm Kantonow ſą Katolickie Rzymſkie.

D. *Comment nomme-t-on autrement cette République?*

R. On la nomme la confédération Helvétique, ou le Corps-Helvétique.

D. *Que dites-vous de la Hollande?*

R. C'eſt la République la plus puiſſante de toutes. Elle eſt reconnue depuis 1648. Les Etrangers l'appellent improprement *Hollande.* On doit la nommer *la République des Provinces-Unies des Pays-Bas.*

D. *Combien y a-t-il de ces provinces?*

R. Il y en a ſept, ſavoir: la Gueldre, la Hollande, la Zélande, Utrecht, Friſe, Ower-Yſſel, & Groningue.

D. *Par qui cette République eſt-elle gouvernée?*

R. Chacune l'eſt par ſes Etats, & fait une Souveraineté à part. Elles envoient des Députés à la Haye, leſquels y forment une Aſſemblée, où l'on délibère ſur les affaires qui concernent tout l'Etat.

D. *Comment appelle-t-on cette Aſſemblée?*

R. On l'appelle l'Aſſemblée de Etats-Généraux.

D. *Quel titre donne-t-on à ces Etats?*

R. On les nomme *Hauts & Puiſſans Seigneurs*, & en leur adreſſant un Mémoire, ou une Requête, on dit: *Vos Hautes Puiſſances.*

D. *Quel titre donne-t-on à ceux d'une ſeule Province?*

R. Celui de *Nobles & Puiſſans Seigneurs*, & de *Vos Nobles Puiſſances.* Il faut en excepter ceux de la Province de Hollande, auxquels on dit: *Nobles, Grands & Puiſſans Seigneurs*, & *Vos Nobles & & Grandes Puiſſances.*

D. *Qui*

P. *Jak ſię inaczey ta Rzeczpoſpolita nazywa?*

O. Nazywa ſię Zgromadzenie Szwaycarſkie, albo Korpus Szwaycarſki.

P. *Co mowiſz o Hollandyi?*

O. Jeſt Rzeczpoſpolita naymocnieyſza ze wſzyſtkich. Uznana ieſt za Rzeczpoſpolitą R. 1648. Cudzoziemcy nazywaią ią niewłaściwie Hollandyą. Powinna ſię nazywać Rzecząpoſpolitą złączonych Prowincyi niżſzego kraiu.

P. *Wiele ieſt tych Prowincyi?*

O. Siedm tylko, to ieſt: Geldrya, Hollandya, Zelandya, Utrecht, Fryzya, Ower-Yſſel, i Groninga.

P. *Kto rządzi tą Rzecząpoſpolitą?*

O. W każdey z nich rządzą Stany, i każda z nich ieſt państwem oſobnym. Wyſyłaią Deputatow do Hagi, z których ſię ſkłada Zgromadzenie, gdzie radzą o intereſſach tyczących ſię ſtanu całego.

P. *Jak ſię nazywa to Zgromadzenie?*

O. Nazywa ſię Zgromadzeniem Generalnym Stanow.

P. *Jaki ſię tytuł daie tym Stanom?*

O. Nazywaią ſię *Wyſokiemi i Pełnomocnemi Panami*, a piſząc co do nich, albo podaiąc memoryał iaki, wyraża ſię: *Waſzey Wyſokiey Pełnomocności.*

P. *Jaki ſię daie tytuł każdey z oſobna Prowincyi?*

O. Ten: *Szlachetnym i Pełnomocnym Panom, i Waſzey Szlachetney Możności.* Oprocz Prowincyi Hollenderſkiey, o którey ſię tak mowi: *Szlachetni, Wielcy i Pełnomocni Panowie, i Waſza Szlachetna i Wielka Możność.*

D. *Qui exerce la Souveraintė dans chacune de ces Provinces?*

R. En Gueldres, ce sont les Nobles & les Villes. En Hollande, de même; mais la Noblesse n'y a qu'une voix, & les Villes en ont dix-huit. En Zélande, le Marquis de Ter-Veer & Vlissingue, & les autres Villes. Dans la Province d'Utrecht, les Chanoines, la Noblesse & les Villes. En Frise, les Villes & les *Grietmannen*, qui sont les Baillis du plat-Pays, partagé en trois quartiers, dont chacun contient un certain nombre de *Gritenies*, ou Bailliages. En Over-Yssel, les Nobles, & les Villes. En Groningue, la Ville de ce nom, & les Seigneurs ou Drossards du plat-Pays.

D. *Laquelle de ces Provences est la plus considerable?*

R. C'est celle de Hollande: aussi fournit-elle aux dépenses générales de la République plus que les six autres ensemble.

D. *Mais pourquoi n'est-elle pas la première en rang?*

R. Parce qu'elle a le titre de Comté, & la Gueldres est un Duché.

D. *Comment la divise-t-on?*

R. En Méridionale & Septentrionale. Celle-ci s'appelle aussi West-Frise, & c'est pour cette raison qu'on dit, *les Etats de Hollande & de West-Frise*.

D. *Qui a la principale part au Gouvernement des Provinces respectives?*

R. C'est le Stadhouder, Amiral, & Général-Capitaine.

D. *Cette dignité est-elle héréditaire?*

R. Oui. Elle a été rendue telle en 1747. en faveur des Descendans du défunt Prince d'Orange, tant dans la ligne féminine que masculine; a charge, pour

P. *Kto rządzi w każdey z tych Prowincyi?*

O. W Geldryi Szlachta i Miasta. W Hollandyi podobnież; ale Szlachta nie ma tylko ieden głos, Miasta zaś maią ich ośmnaście. W Zelandyi, Margrabia Terwerski, i Ulissingeyski, i inne Miasta. W Utrechtskiey, Kanonicy, Szlachta, i Miasta. W Fryzyi, Miasta i Woytowie, ktorzy są Sędziami w Miasteczkach, podzieleni na trzy kwatery, z ktorych każda zawiera pewną liczbę Woytow, czyli Sędziow. W Ower-Yssel, Szlachta i Miasta. W Gronindze, Miasto tegoż imienia, i Panowie, czyli Rządzcy Miasteczek.

P. *Ktora Prowincya z tych iest nayznacznieysza?*

O. Hollandya: ona też na expensa generalné Rzeczypospolitey składa więcey, niż inne sześć Prowincyi złączone razem.

P. *Ale czemu nie iest pierwsza między innemi co do godności?*

O. Ponieważ ma tytuł tylko Hrabstwa, a Geldrya Xięstwa.

P. *Jak się ona dzieli?*

O. Na południową i pułnocną. Ostatnia nazywa się także West-Fryzyą, i z tey przyczyny nazywaią ie Stanami Hollandyi i West (zachodniey) Fryzyi.

P. *Kto ma nayosobliwszą część władzy rządow tych Prowincyi?*

O. Stadhuder, Admirał i generalny Rządzca.

P. *Ta godność iestże dziedziczna?*

O. Tak iest. Zamieniła się w dziedziczną R. 1747. dla Potomkow zmarłego Xięcia d'Orange, tak dla płci męzkiey, iako i dla białogłowskiey. Po-

 zwo-

pour les femelles, de ne pourvoir être mariées, que du consentement des Etats.

D. *Qui est aujourd'hui Stadhouder?*

R. C'est Guillaume V. Prince d'Orange, & de Nassau, né le 8. Mars 1748.

D. *Que peut-on remarquer en général sur cette République?*

R. Les Provinces qui la composent sont, à proportion de l'étendue, très peuplées. Le terroir en est pour la plupart très fertile. Cet Etat est le plus commerçant de tous ceux de l'Europe. Il a les plus beaux établissemens aux Indes-Orientales. Les habitans on tout en abondance, & possèdent de grandes richesses. Ils les doivent à leur industrie & à la douceur du Gouvernement. La Religion dominante est dans chaque Province la Réformée. Cependant l'on accorde à toutes les autres, moyennant quelque restriction, le libre exercice de leur culte; mais cette liberté est interdite aux Sociniens, aux Mahométans, & aux Idolâtres. Au reste il est à observer, qu'en parlant de cette République & de l'Angleterre, on les nomme les Puissances Maritimes.

SECTION XI.

Des Electorats.

Demande. *Combien y avoit-il autrefois d'Electorats dans l'Empire?*

Réponse. Il y en avoit sept.

D. *Ques sont les deux qu'on y a ajoutés?*

R. Frédéric Electeur Palatin, après avoir accepté la couronne de Bohême & fait la guerre à l'Empereur Ferdinand II. pour la conserver, fut mis au Ban de l'Empire, & sa dignité d'Electeur trans-

zwolona ieſt niewiaſtom, pod tą kondycyą, aby nie ſzły za mąż tylko za zezwoleniem Stanow.

P. *Kto ieſt teraz Stadhuderem?*

O. Wilhelm V. Xiąże Arauzykańſki i Naſſawſki, narodził ſię 8. Marca 1748.

P. *Co można mieć w powſzechności godnego o tey Rzeczypoſpolitey?*

O Prowincye, z których ſię ona ſkłada, ſą w proporcyi obſzerności ſwoiey bardzo ludne. Ziemia ieſt po większey części bardzo żyzna. Ten Kray przewyżſza w handlu inne w całey Europie. Naywięcey ma oſad w Indyi Wſchodniey. Obywatele maią wſzyſtkiego podoſtatek, i w wielkie opływaią bogactwa, które dowcipowi ſwoiemu i dobreinu rządowi przypiſywać powinni. Religia panuiąca w każdey Prowincyi ieſt Reformowana. Jednak ieſt wolne, pod niektóremi warunkami, wſzyſtkich innych Religii ćwiczenie; ale ta wolność zabroniona ieſt Socynianom, Mahometanom, i Bałwochwalcom. Nakoniec to uważyć potrzeba, że co ſię tycze tey Rzeczypoſpolitey i Anglii, nazywaią ſię potencyami Morſkiemi.

ROZDZIAŁ XI.

O Elektorſtwach.

Pytanie. *Wiele przedtym bywało Elektorſtw w Ceſarſtwie?*

Odpowiedź, Bywało ich ſiedm.

P. *Które to ſą te dwa przydane?*

O. Fryderyk Elektor Palatynatu, po przyięciu korony Czeſkiey, gdy miał woynę z Ceſarzem Ferdynandem II. dla utrzymania iey, był odſądzony od Ceſarza, a godność ta przenioſła ſię w Dom

Bawar-

transférée au Duc de Bavière, maix à la Paix de Westphalie, le Palatinat fut de nouveau érigé en Electorat, & au commencement de ce Siécle, on en a fait autant du Pays du Duc de Brunſwic-Hanovre. Cependant depuis la mort du dernier Electeur de Bavière, qui ſurvint le 30 Décembre 1777. la dignité Electorale du Palatinat fut entièrement réunie avec celle de Bavière.

D. *Que remarquez-vous à l'égard des Electorats Eccléſiaſtiques ?*

R. C'eſt, que ceux qui les poſsèdent, ſont en même-tems Archevêques.

D. *Qui élit ces Archévêques ?*

R. Ce ſont les Chapitres.

D. *Qu'appellez vous un Chapitre ?*

R. C'eſt un Corps, compoſé de pluſieurs Eccléſiaſtiques, qu'on nomme Chanoines.

D. *Faut-il qu'un Archévêque-Electeur ſoit né Prince ?*

R. Non; un ſimple particulier peut être nommé tel.

D. *Qu'y a-t-il encore à remarquer à l'égard de ces trois Electeurs ?*

R. C'eſt qu'ils ont le rang avant les Electeurs Séculiers.

D. *Quel titre ont-ils encore ?*

R. L'Electeur de Maïence, eſt Archi-Chancelier d'Allemagne; celui de Trèves, Archi-Chancellier de France; & celui de Cologne, Archi-Chancelier d'Italie.

D. *Le premier n'a t-il pas encore deux autres prérogatives ?*

R. Oui; l'une d'être Directeur de la Diète de l'Empire; l'autre d'inviter les Electeurs à s'aſſembler, pour faire l'Election d'un Empereur.

D. *Qui*

Bawarſki ; ale przy pokoiu Weſtfalſkim Palatynat znowu był zamieniony w Elektorſtwo, i na początku tegoż wieku, był uczyniony Elektorem Xiążę Brunświk-Hannowerſki. Z tym wſzyſtkim po śmierci oſtatniego Elektora Bawarſkiego, która zaſzła 30. Grudnia 1777. godność Elektorſka Palatynatu i Bawaryi, zupełnie złączona zoſtała.

P. *Co ieſt uwagi godnego o Elektorach Duchownych?*

O. To, iż ci, którzy ſą Elektorami, ſą razem i Arcy-Biſkupami.

P. *Ktoż obiera tych Arcy-Biſkupow?*

O. Kapituły.

P. *Co rozumieſz przez Kapitułę?*

O. Jeſt to Zgromadzenie złożone z wielu Duchownych, których nazywaią Kanonikami.

P. *Czyli potrzeba, ażeby Arcy-Biſkup Elektor pochodził z familii Xiążęcey?*

O. Nie; naypartykularnieyſzy z Kanonikow może być Arcy-Biſkupem.

P. *Co ieſt ieſzcze uwagi godnego o tych trzech Elektorach?*

O. To, że pierwſze mieyſce maią przed Elektorami Swieckiemi.

P. *Jaki tytuł maią ieſzcze?*

O. Arcy-Biſkup Moguntſki, ieſt wielkim Kanclerzem Niemieckim; Arcy-Biſkup Trewirſki, ieſt Wielkim Kanclerzem Francuzkim, a Arcy-Biſkup Kolońſki, ieſt wielkim Kanclerzem Włoſkim.

P. *Pierwſzy czyli nie ma ieſzcze dwoch innych Doſtoieńſtw?*

O. Ma; iedno, że ieſt Dyrektorem Seymu Ceſarſtwa; drugie, że zapraſza Elektorow na obranie Ceſarza.

P. *Kto*

D. *Qui eſt aujourd'hui Electeur de Maïence?*

R. C'eſt Frédéric Joſeph, Baron d'Erthal, né en 1719. élu en 1774.

D. *Et celui de Trèves?*

R. Le Prince Clément de Saxe, fils d'Auguſte III. Roi de Pologne; élu le 8. Février 1738.

D. *Et celui de Cologne?*

R. C'eſt Maximilien-Frédéric, Comte de Kœnigſegg-Rothenfels, né en 1708.

D. *Qu'y a-t-il à obſerver par rapport aux Electorats Séculiers?*

R. C'eſt que ceux qui les poſsèdent ſont des Princes.

D. *Ces Electorats ſont-ils héréditaires?*

R. Oui; ils le ſont tous, tellement que les diverſes branches d'une Maiſon ſe ſuccèdent les unes aux autres.

D. *A quel âge un Prince Electoral eſt-il majeur?*

R. A l'âge de dix-huit ans accomplis: quelquefois ils gouvernent plutôt; mais dans ce cas, il faut qu'il y ait une diſpenſe d'âge, donnée par l'Empereur.

D. *Faut-il que les Electeurs, tant Eccléſiaſtiques que Séculiers, ayent l'inveſtiture de l'Empereur pour leurs Etats?*

R. Cela eſt abſolument néceſſaire. Ils ne ſont cependant pas obligés de la prendre en perſonne: mais ils la font prendre par leurs Miniſtres.

D. *Qui eſt aujourd'hui Electeur de Bohême?*

R. L'Empereur Romain.

D. *Qui l'eſt en Bavière?*

R. C'eſt l'Electeur du Palatinat, depuis 1777.

D. Qui

P. *Kto ieſt teraz Elektorem Moguntſkim?*

O. Fryderyk Jozef, Baron Ertalſki; narodził ſię R. 1719. obrany 1774.

P. *Kto ieſt Elektorem Trewirſkim?*

O. Xiążę Klemens, Syn Auguſta III. Króla Polſkiego; obrany 8. Lutego Roku 1738.

P. *A Elektorem Kolońſkim?*

O. Maxymilian Fryderyk Hrabia Königſęg-Rothenfelſki, narodził ſię Roku 1708.

P. *Co ieſt uwagi godnego względem Elektorow Swieckim?*

O. Iż ci, ktòrzy niemi ſą, Xiążętami zoſtaią.

P. *Te Elektorſtwa czyli ſą dziedziczne?*

O. Są wſzyſtkie dziedziczne, tak dalece, że po wygaſłey linii domu iakiego naſtępuie na to mieyſce inna.

P. *W ktòrym roku Xięciem Elektorſkim można zoſtać?*

O. W roku ośmnaſtym zakończonym: częſto zoſtawali prędzey; lecz w takiey okoliczności potrzeba mieć dyſpenſę od Ceſarza, ktòry lat dodaie.

P. *Czyli potrzeba, aby Elektorowie, tak Duchowni iako i Swieccy, brali inweſtyturę od Ceſarza do ſwych Stanow?*

O. Ta ieſt rzecz koniecznie potrzebna. Nie ſą iednak obowiązani, ażeby ią brali oſobiście; ale otrzymuią ią przez ſwych Miniſtrow.

P. *Kto ieſt teraz Elektorem Czeſkim?*

O. Ceſarz Rzymſki.

P. *Kto ieſt w Bawaryi?*

O. Od roku 1777. ieſt nim Elektor Palatynatu.

P. Kto

D. *Qui l'est en Saxe?*

R. C'eſt Frédéric-Auguſte né en 1750. Fils de Frédéric-Chriſtian, & petit-fils de Frédéric-Auguſte III. Roi de Pologne, marié avec Marie Amélie, Princeſſe de Deux-Ponts.

D. *Qui eſt Electeur Palatin?*

R. C'eſt Charles Théodore, de la Maiſon de Neubourg-Sultzbach, né en 1723. & marié avec Marie-Eliſabeth de la même Maiſon.

D. *Qui poſsède l'Electorat de Brandebourg?*

R. C'eſt Frédéric Guillaume II. Roi de Pruſſe.

D. *Qui eſt Electeur de Brunświc-Hanovre?*

R. C'eſt George III. Roi de la Grande-Bretagne.

D. *Qu'y a-t-il encore à remarquer ſur tous ces Electeurs?*

R. C'eſt, que ſuivant la Bulle d'or, ils devroient être préſens à l'Election & au Couronnement d'un Empereur. Mais ils le font aujourd'hui rarement, & envoient des Miniſtes à leur place.

D. *Qu'appellez-vous la Bulle d'or?*

R. C'eſt un Recueil de Conſtitutions, faites dans le XIV. Siécle par Charles IV. concernant l'Empire, & particulièrement l'Election d'un Empereur. Et comme *Bulla* ſignifioit alors la boîte d'un ſceau, & que celle qui y pend eſt d'or, l'on nomme cet Ecrit la *Bulle* d'or. L'original eſt gardé à Françfort ſur le Mein.

SE-

P. *Kto ieſt w Saxonii?*

O. Fryderyk Auguſt; narodził ſię R. 1750. Syn Fryderyka Chryſtyana, a wnuka Fryderyka Auguſta III. Krola Polſkiego; ożenił ſię z Maryą Amelią, Xiężniczką Bipontſka.

P. *Kto ieſt Elektor Palatynatu?*

O. Karol Teodor, z Domu Neyburg-Sultzbach; narodził ſię R. 1723. a ożenił ſię z Maryą Elżbietą tegoż ſamego Domu.

P. *Kto ma Elektorſtwo Brandeburgſkie?*

O. Fryderyk Wylhelm II. Krol Pruſki.

P. *Kto ieſt teraz Elektorem Brunświk-Hannowerſkim?*

O. Jerzy III. Krol Wielkiey Brytanii.

P. *Co ieſt ieſzcze uwagi godnego o tych wſzyſtkich Elektorach?*

O. Iż podług Bulli złotey powinni być przytomni podczas Elekcyi i Koronacyi Ceſarza. Ale teraz rzadko kiedy to zachowuią, Miniſtrow tylko poſyłaią podług ich upodobania.

P. *Coż rozumieź przez Bullę Złota?*

O. Jeſt to Zbior Konſtytucyi uczyniony wieku XIV. przez Karola IV. względem Ceſarſtwa, a oſobliwie co ſię tycze Elekcyi Ceſarza. A że w ten czas Bulla znaczyła kapſułkę od pieczęci, i że ta, ktora wiſi, ieſt złota, nazywaią tedy ten Skrypt Bullą Złotą. Oryginał ſam ieſt w ſchowaniu w Frankforcie nad Menem.

SECTION XII.

DES PRINCIPAUX TRAITÉS.

Conclus avec la Pologne & le G. Duché de Lithuanie; depuis l'année 1000.

1004. Traité de Poznanie qui met fin à la Guerre entre l'Empereur Henri II. & Boleslas I. Roi de Pologne.

1018. Traité de Bautzen, entre les mêmes pour le même sujet.

1032. Traité de Mersebourg entre l'Empereur Conrad II. & Miecislas II. Roi de Pologne, qui se desista de ses prétentions sur la Lusace.

1093. Traité de paix entre Bretislas Roi de Bohême, & Ladislas I. Duc de Pologne.

1109. Traité de Bamberg par lequel fut terminée la guerre entre l'Empereur Henri IV. & Boleslas III. Duc de Pologne.

1157. Traité de Kruszwica entre les deux Frères Ladislas II. & Boleslas IV. dont le premier avoit occupé & l'autre occupoit actuellement le Trône de Pologne. Ce fut ce traité, qui sépara la Silésie de la Pologne.

1207. Traité par léquel Lesco le blanc, Duc de Pologne, cède à son Frère Conrad la Masovie, la Cujavie & les districts de Culm & de Dobrzyn.

1230. Acte de Cession de la Terre de Culm aux Chévaliers da l'ordre Teutonique.

1329.

ROZDZIAŁ XII.

O ZNACZNIEYSZYCH TRAKTATACH,

Sciągaiących ſię do Polſki i W. Xięſtwa Litewſkiego, począwſzy od R. 1000.

1004. Traktat Poznańſki koniec woyny przynoſzący między Henrykiem II. Ceſarzem, i Boleſławem I. Krolem Polſkim.

1018. Traktat w Budyſſie, czyli Bautzen w tymże intereſſie między temiż ſtronami zawarty.

1032. Traktat w Merſeburgu między Konradem II. Ceſarzem, i Mieciſławem II. Krolem Polſkim uczyniony, zawiera zrzeczenie ſię wſzélkich pretenſyi do Luzacyi tegoż Mieciſława.

1093. Traktat pokoiu między Bretyſławem Krolem Czeſkim, i Władiſławem Xiążęciem Polſkim.

1109. Traktat w Bambergu zawarty na zakończenie woyny między Henrykiem IV. Ceſarzem i Boleſławem III. Xiążęcim Polſkim.

1157. Traktat Kruſzwicki między dwoma Bracią Władyſławem II. i Boleſławem IV. z ktorych pierwſzy przeſtał być Krolem, a drugi na ow czas panował, zawiera rozdział Szłąſka od Polſki.

1207. Traktat, w ktorym Leſzek Biały Xiążę Polſki uſtępuie ſwemu bratu Konradowi Mazowſza, Kuiaw i Powiatow Chełmińſkiego i Dobrzyńſkiego.

1230. Akt Ceſſyi Ziemi Chełmińſkiey Krzyżakom.

1329. Venceflas Duc de Mafovie fe reconnoit Vaffal des Rois de Bohême.

1335. Traité de Vifzogrod entre Cafimir le Gr. R. de P. & Jean R. de Bohême. Ce dernier fe chargea de faire reftituer à la Pologne les pays envahis par les Chévaliers Teuton.

1339. Traité entre les mêmes. Cafimir renonça aux prétentions, qu'il pouvoit avoir fur la Siléfie, & Jean au titre de Roi de Pologne, & aux prétenfions, qu'il formoit contre ce Royaume.

1345. Traité conclû entre Cafimir le Gr. R. de P. & les Chévaliers de l'ordre Teutonique, auxquels on céda les territoires de Culm, de Michalow, & une partie de la Poméranie.

1353. Traité entre l'Empereur Charles IV. & Cafimir le Gr. R. de P. le premier.

1369. Traité de Bude entre Cafimir Roi de Pol. & Louis Roi de Hongrie, contre l'Empereur Charles IV.

1372. Traité entre l'Empereur Charles IV. & Louis Roi de Pologne, par lequel celui-ci renonce à la Siléfie.

1395. Traité entre Venceflas Emp. Roi de Bohême & Vladiflas Jagellon R. de P., où le premier promet d'affifter l'autre d'un certain nombre de troupes toutes les fois qu'il en feroit requis.

1401. Union de la Lithuanie à la Pologne confirmée à Vilna. Le premier établiffement de cette union peut être rapporté à l'Année 1386. puifque ce fut une des Conditions préfcrites lors de l'Election de Vladiflas Jagellon.

1329. Wacław Xiążę Mazowiecki hołdownikiem Krolow Czeſkich być ſię wyznaie.

1335. Traktat w Wiſzogrodzie zawarty między Kazimierzem W. Krolem Pol. i Janem Krolem Czeſkim, ktory bierze na ſię przywrocić Polſzcze Prowincye od Kawalerow Krzyżackich opanowane.

1339. Traktat między temiż, w ktorym Kazimierz zrzeka ſię wſzelkich pretenſyi, ktore mogł mieć do Szląſka, a Jan Krol Czeſki zrzeka ſię tytułu Krola Polſkiego, i wſzelkich pretenſyi do Korony Polſkiey.

1345. Traktat zawarty między Kazimierzem W. i Krzyżakami, przez ktory uſtąpiono im Ziemi Chełmińſkiey, Michałowſkiey, i części Pomeranii.

1351. Traktat między Ceſarzem Karolem IV. i Kazimierzem W. Krolem Polſkim.

1369. Traktat w Budzie zawarty między Kazimierzem Krolem Polſkim, i Ludwikiem Krolem Węgierſkim przeciwko Karolowi IV. Ceſarzowi.

1372. Traktat między Karolem IV. Ceſarzem i Ludwikiem Krolem Polſkim, zrzekaiącym ſię Szląſka.

1395. Traktat, w ktorym Wacław Ceſarz i Krol Czeſki przyrzeka dawać poſiłki woienne Władyſławowi Krolowi Polſkiemu, ile razyby potrzebował.

1401. Złączenie Litwy z Polſką potwierdzone w Wilnie. Nayprzod ta unia zaczęła ſię, iak można ſię domyślać w R. 1386. ponieważ to było iedną z kondycyi podanych Władyſławowi Jagiellonowi podczas iego Elekcyi do Korony Polſkiey.

1403. Traité entre la Pologne & la Hongrie par lequel on confirma ceux qui avoient été jadis conclus.

1404. Traité entre Vladiſlas II. Jagellon & le Gr. Duc de Lithuanie d'une part, & les Chévaliers Teut. de l'autre, par lequel on céda à ces derniers la Samogitie.

1411. Traité de Thorn entre le mêmes par laquel on mit fin à la guerre.

1412. L'Empereur Sigiſmond comme Roi de Hongrie engage à Vladiſlas II. Jagellon la terre de Zips.

1419. Traité de Coppenhague entre Eric Roi de Danemark, Vladiſlas Roi de Pologne, & Vitöld Grand Duc de Lithuanie pour leur mutuelle défenſe.

1422. Traité de Culm par lequel finit une guerre entre la Pologne & les Chévaliers Teut.

1435. Traité de Brześć en Cujavie entre Vladiſlas III. Roi de Pologne & les Chévaliers Teutoniques.

1453. Traité de Brodnica entre Caſimir Roi de Pologne & Louis Duc de Bavière.

1454. Acte de Soumiſſion des Etats de Pruſſe au Royaume de Pologne.

1460. Traité de Beuthen entre Caſimir IV. Roi de Pologne & George Podiebrad Roi de Bohême.

1460. Traité de Landshoud pour reſſerrer les liens d'amitié entre Caſimir IV. Roi de Pologne & Louis Duc de Bavière.

1462. Traité de Glogau entre Caſimir IV. Roi de Pol. & George Podiebrad Roi de Bohême par

1403. Traktat potwierdzaiący wszystkie inne poprzedzaiące między Węgrami i Polską zawarte.

1404. Traktat między Władysławem II. Jagiellonem Krolem Polskim i W. X. Litt. z iedney; między Kawalerami Krzyżackiemi z drugiey strony, zawarty; ustępuie Krzyżakom Zmudzi.

1411. Traktat Toruński Pokoiu po skończoney woynie między zwyż wspomionemi stronami.

1412. Tranzakcya Zygmunta Cesarza iako Krola Węgierskiego zastawuiącego Spiż Władysławowi II. Jagiellonowi.

1419. Traktat w Kopenhadze zawarty w wzaiemney potrzebie obrony i posiłkow między Erykiem Krolem Duńskim i Witoldem W. X. Litewskim.

1422. Traktat Chełmiński zaspokaiaiący woynę między Polską i Krzyżakami.

1435. Traktat w Brześciu Kuiawskim ułożony między Władysławem III. Krolem Polskim i Krzyżakami.

1453. Traktat Brodnicki między Kazimierzem Krolem Polskim i Ludwikiem Xiążęciem Bawarskim.

1454. Akt poddania się Stanow Pruskich Krolestwu Polskiemu.

1460. Traktat w Beuthen czyli Budyski między Kazimierzem IV. Krolem Polskim, i Jerzym Podiebrad Krolem Czeskim.

1460. Traktat Landshutski odnawiaiący przyiaźń między Kazimierzem IV. Krolem Polskim i Ludwikiem Xiążęciem Bawarskim.

1462. Traktat Głogowski między Kazimierzem IV. Krolem Polskim i Jerzym Podiebrad Kro-

par lequel ils ſe promettent de s'affiſter mutuellement de toutes leurs forces.

1462. Traité de Poſnanie entre Caſimir Roi de Pologne & Albert Archi-Duc d'Autriche.

1466. Traité de Thorn entre Caſimir IV. Roi de Pologne & les Chévaliers de l'Odre Teut.

1470. Traité de Gratz entre l'Empereur Fréderic III. & Caſimir II. Roi de Pologne.

1472. Traité de Cracovie entre Caſimir IV. Roi de Pologne & Albert Duc de Bavière.

1474. Traité de Nuremberg entre l'Empereur Frédéric III. & Caſimir IV. Roi de Pologne contre Matthias Roi de Hongrie.

1474. Traité de paix perpétuelle entre Matthias Roi de Hongrie, & Caſimir IV. Roi de Pologne conclû à Olmütz.

1489. Traité de Prague entre Caſimir IV. Roi de Pologne & Vladiſlas ſon fils Roi de Bohême contre Mathias Roi de Hongrie.

1492. Traité de Bude entre Vladiſlas Roi de Hongrie & de Boheme & ſon frère Jean Albert Roi de Pologne.

1498. Traité de Cracovie entre les mêmes & Alexandre G. Duc de Lith. par lequel ils ſe promirent de mutuels ſecours particulièrement contre le Turcs.

1500. Traité d'alliance contre les Turcs entre Louis XII. Roi de France & Jean Albert Roi de Pologne.

lem Czeſkim względem wzaiemniey w potrzebie obrony.

1462. Traktat Poznańſki między Kazimierzem Krolem Polſkim i Albertem Arcy-Xiążęciem Auſtryi.

1466. Traktat Toruńſki między Kazimierzem IV. Krolem Pol. i Kawalerami Krzyżackiemi.

1470. Traktat w Gratz czyli Grecium zawarty między Fryderykiem III. Ceſarzem i Kazimierzem II. Krolem Polſkim.

1472. Traktat Krakowſki między Kazimierzem IV. Królem Polſkim, i Albertem Xiążęciem Bawaryi.

1474. Traktat Nuremberſki między Feyderykiem III. Ceſarzem i Kazimierzem IV. Krolem Pol. przeciwko Macieiowi Krolowi Węgierſkiemu.

1474. Traktat Ołomutzki wiecznego pokoiu między Macieiem Krolem Węgierſkim i Kazimierzem IV. Krolem Polſkim.

1489. Traktat w Pradze zawarty między Kazimierzem IV. Krol. Pol. i iego Synem Władyſławem Krolem Czeſkim, przeciwko Macieiowi Krolowi Węgierſkiemu.

1492. Traktat uczyniony w Budyie między Władyſławem Krolem Węgierſkim i Czeſkim i między iego bratem Janem Albrychtem Krolem Polſkim.

1498. Traktat Krakowſki między temiż wſpomnionemi, i między Alexandrem W. X. Litt. względem wzaiemney pomocy w potrzebie, zwłaſzcza przeciwko Turkom.

1500. Przymierze zawarte między Ludwikiem XII. Krol. Francuz. i Janem Albrychtem Krol. Pol. przeciwko Turkom.

1501. Traité de Wexden entre Alexandre Gr. Duc de Lith. & le Gr. Maitre des Chévaliers de Livonie contre les Ruſſes.

1507. Traité de Bude entre Sigiſmond I. Roi de Pologne & ſon Frère Vladiſlas Roi de Hongrie & de Bohême par lequel ils ſe promettent de s'aſſiſter mutuellement de toutes leurs forces contre les Turcs.

1510. Traité de Cracovie antre Sigiſmond I. Roi de Pologne & Jean Roi de Danemark, par lequel les anciens traités ſont renouvellés & les ſecours mutuels ſtipulés.

1510. Traité de Camienieck entre Sigiſmond I. Roi de Pologne & Bohdan Palatin de Moldavie.

1515. Traité de Vienne entre l'Empereur & Sigismond I. Roi de Pologne.

1516. Traité de Vilna entre Sigiſmond I. Roi de Pologne, & Chriſtiern II., Roi de Danem. dont l'objet fut de renouveller les anciens traités.

1524. Traité d'alliance fait à Dantzick entre Sigiſmond I. Roi de Pologne & Henri Duc de Mecklenbourg.

1525. Traité de Cracovie par lequel la Pruſſe fut érigée en Duché.

1527. Traité entre Sigiſmond I. & Jean Pierre Palatin de Mold.

1539. Traité de paix perpétuelle entre Sigiſmond I. Roi de Pologne & Etienne Palatin de Mold.

1549. Traité entre Fardinand Roi des Romains, de Hongrie, & de Bohême, & Sigiſmond Auguſte Roi de Pologne, par lequel ils renou-

1501. Traktat zawarty w Wexden między Alexandrem W. X. Litt. i między Miſtrzem Krzyżackim w Inflanciech przeciwko Moſkalom.

1507. Traktat w Budzie zawarty między Zygmuntem I. Krol. Pol. i iego bratem Władyſławem Krol. Węgierſkiem i Czeſkim względem wzaiemney pomocy przeciwko Turkom.

1510. Traktat Krakowſki między Zygmuntem I. Krol. Pol. i Janem Krol. Duńſkim odnawiaiący dawne między ſobą umowy i wzaiemną pomoc w potrzebie.

1510. Traktat Kamieniecki między Zygmuntem I. Krolem Polſkim i Bohdanem Hoſpodarem Wołoſkim.

1515. Traktat Wideńſki Ceſarza Niemieckiego z Zygmuntem I. Krolem Polſkim.

1516. Traktat Wileńſki między Zygmuntem I. Krolem Polſkim a Kryſtyernem II. Krolem Duńſkim, zawieraiący odnowienie innych poprzedzaiących.

1524. Traktat przymierza w Gdańſku zawarty między Zygmuntem I. Krolem Polſkim i Henrykiem Xiążęciem Meklemburſkim.

1525. Traktat Krakowſki obracaiący Pruſſy na Xięſtwo.

1527. Traktat Zygmunta I. Krola Polſkiego z Janem Piotrem Hoſpodarem Wołoſkim.

1539. Traktat wiecznego pokoiu Zygmunta I. Krola Pol. z Stefanem Hoſpodarem Multańſkim.

1549. Traktat między Ferdynandem Krolem Rzymſkim, Węgierſkim, i Czeſkim, i między Sygmuntem Auguſtem Krolem Pol, zawie-

raiący

renouvellent les anciens traités, & se promettent de mutuels secours.

1549. Traité de Bruxelle entre Charles V. & Sigismond Auguste Roi de Pologne par lequel on renouvella les anciens traités qui subsistoient entre la Pologne & la Maison d'Autriche.

1557. Alliance entre la Lithuanie & les Livoniens, contre la Russie.

1558. Renouvellement de la même alliance.

1561. Traité de Vilna par lequel la Courlande fut érigée en Duché & devint fief de Lithuanie & ensuite de Pologne par l'acte d'union.

1563. Traité de Stetin entre Sigismond Auguste Roi de Pologne, & Frédéric II. Roi de Danemark, contre Eric Roi de Suede.

1582. Traité de Kizerawa & de Zapole entre la Russie & la Pologne par la médiation du Pape Grégoire XIII.

1584. Traite de Beuthen & de Bendzin entre l'Empereur Rodolphe II. Archi-Duc Maximilien & toute la maison d'Autriche d'une part, & Sigismond III. & les états de Pologne de l'autre, par lequel Maximilien renonce au Trône de Pologne.

1589. Traité de Cronburg entre Etienne Batori & Frédéric II. Roi de Danemark pour la restitution de Pilten.

1611.

raiący potwierdzenie dawnieyszych między sobą uczynionych, i wzaiemną w potrzebie pomoc.

1549. Traktat Bruxelski między Karolem V. Cesarzem i Zygmuntem Augustem Krol. Pol. zawieraiący odnowienie dawnieyszych między Polską i domem Austriackim uczynionych.

1557. Umowa między Litwą i Inflantczykami przeciwko Moskwie.

1559. Odnowienie tegoż przymierza.

1561. Traktat Wileński czyniący Kurlandyą Xięstwem, i oraz Lenność względem tegoż Xięstwa przyznaiący Litwie, a potym wraz i Polszcze przy inkorporacyi W. X. Litt. do Korony.

1563. Traktat Szczeciński między Sygmuntem Augustem Krol. Pol. i Fryderykiem II. Krol. Duńskim zawarty przeciwko Erykowi Kr. Szwedzkiemu.

1582. Traktat w Kizerawa i Zapolu zawarty między Moskwą i Polską za pośrzednictwem Grzegorza XIII. Papieża.

1584. Traktat w Budyssie i Bendzinie zawarty między Rudolfem II. Cesarzem Niemieckim Arcy-Xiążęciem Maxymilianem i całym Domem Austryackim, a z drugiey strony między Zygmuntem III. i Stanami Rzeczypospolitey Polskiey, w ktorym Mazymilian zrzeka się Tronu Polskiego.

1589. Traktat w Kronburg między Stefanem Batorym i Fryderykiem II. Krol. Duńskim zawarty względem przywrocenia Powiatu Piltyńskiego.

1611.

1611. Investiture du Duché de Prusse donnée à Varsovie à Jean Sigismond Electeur de Brandebourg.

1613. Traité de Presbourg & de Varsovie entre l'Empereur Mathias & Sigismond III. Roi de Pologne; on y renouvella tous les anciens traités.

1619. Trève de 13. ans entre la Russie & la Pologne.

1619. Trève de 2. ans entre la Pologne & la Suéde.

1621. Traité de Choczim entre Sigismond III. Roi de Pologne & Osman Empereur des Turcs.

1629. Trève entre la Suéde & la Pologne pour 6. ans.

1633. Traité de Vienne & de Cracovie entre l'Empereur Ferdinand II. & Vladislas IV. Roi de Pologne

1634. Traité de paix entre la Russie & la Pologne.

1634. Renouvellement des traités conclus avec la Porte Ottomane.

1646. Traité entre Vladisias IV. Roi de Pologne & la République de Venise contre les Turcs.

1649. Traité de paix entre la Pologne & les Cosaques revoltés. Il y eut plusieurs semblables traités qui furent rompus aussi facilement qu'ils avoient été conclus.

1657. Traité de Vienne entre Léopold Roi de Hongrie & de Bohême, & Jean Casimir Roi de Pologne pour le rétablissement de la paix en Pologne.

1611. Inweſtytura na Xięſtwo Pruſkie dana w Warſzawie Janowi Zygmuntowi Elektorowie Brandeburſkiemu.

1613. Traktat w Presburgu i w Warſzawie zawarty między Maciciem Ceſarzem Niemieckim, i Zygmuntem III. Krol. Pol. odnawiaiący wſzyſtkie dawne między ſobą uczynione ugody.

1619. Zawieſzenie woyny między Moſkwą i Polſką na 14 lat.

1619. Zawieſzenie woyny na 2. lecie między Polſką i Szwecyą.

1621. Traktat Chocimſki między Zygmuntem III. Krol. Pol. i Oſmanem Sułtanem Tureckim.

1629. Zawieſzenie woyny na 6. lat między Szwecyą i Polſką.

1633. Traktat Wideńſki i Krakowſki między Ferdynandem II. Ceſarzem, i Władyſławem IV. Krolem Polſkim.

1634. Traktat pokoiu zawarty między Moſkwą i Polſką.

1634. Odnowienie Traktatow z Portą zawartych.

1646. Traktat między Władyſławem IV. Krolem Polſkim i Rzplitą Wenecką zawarty przeciwko Turkom.

1649. Ugoda pokoiu Polſki z Kozakami zbuntowanemi: takowe ugody iak łatwo i częſto bywały czynione, tak łatwo bywały łamane.

1657. Traktat Wideńſki między Leopoldem Ceſarzem, Krolem Węgierſkim i Czeſkim, a z drugiey ſtrony między Janem Kazimierzem Krol. Pol. zawarty względem przywrocenia pokoiu w Polſzcze.

1657. Traité de Coppenhague entre la Pologne & le Danemark contre la Suéde.

1657. Traité de Velau entre Jean Casimir Roi de Pologne & Frédéric Guillaume Electeur de Brandebourg Duc de Prusse.

1657 Traité de Bromberg entre les mêmes.

1660. Paix d'Oliva sous la médiation de la France, entre la Pologne & la Suéde.

1667. Traité d'Andrussow entre la Russie & la Pologne, par lequel la trève qui subsistoit entre les deux états fut prolongée pour 13 ans.

Traité entre les mêmes par lequel celui d'Andrussow fut confirmé.

Paix entre la Porte Ottomane & la Pologne, qui fut de peu de durée, n'ayant pas été approuvée.

1679. Traité de Zurawo entre la Pologne & les Turcs.

1679 Traité de Vienne & de Varsovie entre l'Empereur Léopold & le Roi Jean, par lequel on renouvella les anciens traités.

1683. Traité de Vienne à la sollicitation du Pape Innocent VI. par lequel l'Empereur Léopold & le Roi Jean III. promirent de s'assister mutuellement contre les Turcs.

1684. Traité de Lintz semblable au précédent auquel accédèrent les Venitiens.

1684. Traité de paix entre la Russie & la Pologne, connus sous le nom de *Pacta Grimaltowiana.*

1657. Traktat w Kopenhadze uſtanowiony między Polſką i Danią przeciwko Szwecyi.

1657. Traktat Walewſki między Janem Kazimierzem Krolem Pol. i Fryderykiem Wylhelmem Elektorem Brandeburgſkim, Xiążęciem Pruſkim.

1652. Traktat Bydgowſki między temiż.

1660. Pokoy Oliwſki za pośrzednictwem Francyi uſtanowiony między Polſką i Szwecya.

1667. Traktat Andruſzowſki między Moſkwą i Polſka, w ktorym zawieſzenie woyny między dwiema temi Potencyami umowione przedłuża ſię na lat 13.

Traktat między temiż Potencyami approbuiący Andruſzowſki.

Pokoy Polſki z Portą Ottomańſką na krotki czas ſłużący, ponieważ nie był ratyfikowany.

1679. Traktat Zurawnieńſki między Portą i Polſką.

1679. Traktat Wideńſki i Warſzawſki między Leopoldem Ceſarzem, i Janem III. Krolem Polſkim odnawiaiący dawnieyſze traktaty.

1683. Traktat Wideńſki za namową Innocencyuſza XI. Papieża zawarty między Leopoldem Ceſarzem, i między Janem III. Krol. Pol. względem wzaiemney pomocy na woynie przeciwko Turkom.

1684. Traktat w Lintzu ułożony, podobny we wſzyſtkim pierwſzemu, do ktorego i Wenetowie przyłączyli ſię.

1684. Traktat pokoiu między Moſkwą i Polſką pod nazwiſkiem pokoiu Grzymułtowſkiego.

1699. Traité de Carlovitz entre l'Empereur Ottoman, le Roi & la République de Pologne.

1699. Traité de Varsovie entre la République & l'Electeur de Brandebourg Duc de Prusse, au sujet de la ville d'Elbing.

1719. Traité de Vienne entre Charles VI. Empereur, Auguste II. Roi de Pologne, George I. Roi de la Gr. Bretagne pour leur mutuelle défense & la conservation des droits & libertés de Pologne.

1732. Traité de Varsovie, par lequel ou renouvelle le traité de 1677.

1732. Paix perpétuelle conclue entre la Suéde & Auguste II. comme Roi de Pologne.

SECTION XIII.

De la Mythologie.

Demande. *Qu'est-ce que la Mythologie?*

Reponse. C'est le recueil des fables & des contes que les anciens ont faits de leurs divinités; principalement de celles des Grecs & des Romains.

D. *Qui est le plus ancien des Dieux?*

R. C'est Saturne; on entend quelque fois le tems sous cette divinité.

D. *Que dit-on de lui?*

R. Qu'il dévoroit ses propres enfans tous vifs.

D. *Quels sont ceux qui restèrent en vie?*

R. Jupiter, Neptune, Pluton, Junon & Cérès.

D. *Com-*

1699. Traktat Karłowicki między Portą Ottomańską, i między Krolem i Rzecząpospolitą Polską.

1699. Traktat Warszawski między Rzecząpospolitą Polską, i między Elektorem Brandeburgskim Xiążęciem Pruskim, względem miasta Elbląga.

1719. Traktat Wideński między Karolem VI. Cesarzem, między Augustem II. Krol. Pol. i między Jerzym I. Krol. W. Brytanii, względem wzaiemney obrony i pomocy, i utrzymania Praw i wolności Polskiey.

1732. Traktat Warszawski odnawiaiący Traktat 1677.

1732. Pokoy wieczny ustanowiony między Szwecyą i Augustem II. Krolem Polskim.

ROZDZIAŁ XIII.

O Mitologii.

Pytania. *Co iest Mitologia?*

Odpowiedź. Jest to zbior baiek i powieści starożytności o swoich bostwach; osobliwie zaś Grekow i Rzymian.

P. *Ktoryż iest naydawnieyszy z Bożkow?*

O. Saturn; pod ktorym to bostwem rozumie się niekiedy czas.

P. *Co o nim powiadaią?*

O. Iż pożerał dzieci swoie własne żywo.

P. *Ktoreż są dzieci, ktore pozostały przy zyciu?*

O. Jowisz, Neptun, Pluto, Juno i Ceres.

D. *Comment cela?*

R. Rhéa, sa femme, lui faisoit accroire qu'elle accouchoit d'un poulain, d'une pierre &c. & cachoit l'enfant qu'elle mettoit au monde.

D. *Comment le Gouvernement souverain fut-il partagé entre les trois fils de Saturne?*

R. Jupiter, comme l'aîné, eut le Ciel en partage, Neptune les Eaux : & Pluton l'Enfer.

D. *Quel est le Messager des Dieux?*

R. C'est Mercure, qui est en même tems le Patron du Commerce.

D. *Qui est Hébé?*

R. C'est la Déesse de la Jeunesse. Elle verse à Jupiter le Nectar, la boison des Dieux; on nomme Ambroisie, leur manger.

D. *Qui est Cybelle?*

R. C'est la Mère de tous les Dieux.

JUPITER.

D. *Que dit-on de Jupiter?*

R. Qu'il est le plus puissant de toutes les divinités, & qu'il tient la foudre en son pouvoir.

D. *Qui étoit sa femme?*

R. Junon, sa propre soeur.

D. *S'est-il quelquefois transformé par amour?*

R. Oui; il s'est métamorphosé en Cigne pour Léda, en Taureau pour Europe, en Pluie d'or pour Danaé, & en Berger pour Mnémosyne.

D. *Régna-t-il toujours en paix?*

R. Non, les Géans troublèrent son repos, en voulant escalader le ciel; mais, par la foudre dont il étoit armé, il fit bientôt avorter leur dessein, en les précipitant du ciel en terre.

D. *Quels*

P. *Jakimże to sposobem?*

O. Ponieważ Rea żona iego zmyślała potym przed nim, iakoby porodziła zrzebię, kamień &c. a chowała to dziecko, ktore na świat wydała.

P. *Jak podzielone iest Państwo między troie dzieci Saturna?*

O. Jowisz, iako naystarszy dostał w podziale Niebo, Neptun Wody, a Pluton Piekło.

P. *Kto iest Postem Bożkow?*

O. Merkuryusz, ktory razem Patronem iest handlu.

P. *Co iest Hebe?*

O. Jest Bogini Młodzieży. Ona nalewa Jowiszowi nektar, napoy zwyczayny Bożkow; nazywaią Ambrozyą ich pokarm.

P. *Co iest Cybele?*

O. Jest Matka wszystkich Bogow.

JOWISZ.

P. *Co mowią o Jowiszu?*

O. Ze iest naymocnieyszy i naywyższy, ze wszystkich Bogow; i że ma pioruny w mocy swoiey.

P. *Kto iego żona była?*

O. Juno, własna Siostra.

P. *Czyli się on kiedy przemienił z miłości?*

O. Tak iest, przemienił się w łabędzia dla Ledy, w wołu dla Europy, w deszcz złoty dla Danai i w pawstucha dla Mnemozyny.

P. *Panowałże zawsze w pokoiu?*

O. Nie. Olbrzymi czynili mu niepokoy, chcąc nieba dobyć; ale piorunem, ktorym był uzbroiony, prędko ich odwiodł od tego przedsięwzięcia, postrącawszy ich z nieba na ziemię.

D. *Quels sont les enfans qu'il eut de ses differentes Maîtresses?*

R. De Léda il eut Castor & Pollux; d'Europe Minos & Radamanthe, Juges des Enfers; de Danaé Persée; d'Alcmène Hercule; & de Mnémosyne les neuf Muses.

D. *Quels sont les attributs de Jupiter?*

R. La Foudre qu'il tient en main, & l'Aigle qu'il a à ses pieds.

D. *Quelle est l'histoire de cet Aigle?*

R. C'est que Ganimède, fils de Tros, Roi de Troie, plut à Jupiter, qui le changea en Aigle, & l'enleva au ciel, ou, en lui rendant sa premiére forme, il le fit son Echanson.

NEPTUNE.

D. *Que dit-on de ce Dieu?*

R. Qu'il eut l'Empire de la Mer.

D. *Quels êtres imaginés représentent les anciens poëtes comme appartenant au Royaume de Neptune?*

R. Les Sirènes, les Naïades, & les Tritons.

D. *Qu'est-ce que les Sirènes?*

R. Ce sont des êtres qu'on représente sous la figure d'une très belle fille depuis la tête jusqu'à la ceinture, & dont le reste du corps est celle d'un poisson couvert d'écailles. L'on dit que, lorsqu'elles voient passer sur un vaisseau des étrangers qui leur plaisent: elles les attirent par la douceur de leur chant, & les gardent ensuite captifs au fond des eaux.

D. *Et les Naïades, qui sont-elles?*

R. Elles sont, de même que les Sirènes, moitié filles, moitié poissons, & servent de suivantes à Am-

P. *Ktore ſą dzieci, ktore miał z ſwych rożnych Kochanek?*

O. Z Ledy miał Kaſtora i Polluxa; z Europy Minoſa i Radamanta, Sędziow Piekielnych; z Danai Perſeuſza; z Alkmeny Herkuleſa; a z Mnemozyny dziewięć Muz.

P. *Ktore ſą znamiona Jowiſza?*

O. Piorun, ktory trzyma w ręce, i Orzeł, ktorego ma przy nogach.

P. *Jaka ieſt hiſtorya o tym Orle?*

O. Ze Ganimedes Syn Troesa Krola Troiańſkiego, podobał ſię Jowiſzowi, ktory go przemienił w Orła, i porwał do nieba, gdzie do dawney go poſtaci przywrociwſzy, uczynił go Cześnikiem ſwoim.

NEPTUN.

P. *Co mowią o tym Bożku?*

O. Ze on panował nad Morzem.

P. *Jakie zmyślone iſtności zwykli wyſtawiać dawni Wierſzopiſowie, iako należące do Kroleſtwa Neptunowego?*

O. Syreny, Naiady i Trytony.

P. *Co ſą Syreny?*

O. Są to iſtności, ktore wyobrażaią w poſtaci bardzo piękney Panny od głowy aż po lędźwie, reſzta zaś iey ciała ieſt podobna do ryby pokrytey łuſką. Powiadaią, że gdy te Syreny widzą płynących Okrętem Cudzoziemcow podobaiących ſię im, przyciągaią do ſiebie wdziękiem głoſu ſwego, i trzymaią ich potym w niewoli na dnie morſkim.

P. *A Najady co ſą?*

O. Są podobne Syrenom, do połowy panieńſką, a od połowy rybią poſtać maiące, i ſą Froncymerem

à Amphitrite, femme de Neptune, & fille de l'Océan & de Doris.

D. *Que dites-vous des Tritons?*

R. Ce sont, ceux qui composent la Cour de Naptune. La moitié de leur corps est, depuis la tête jusqu'à la ceinture, semblable à celui d'un homme, & l'autre moitié a la forme d'un poisson.

D. *Comment les représente-t-on?*

R. Sur un Dauphin, un cornet marin à la bouche.

D. *Quels sont les attributs de Neptune?*

R. On le représente assis ou debout, dans une coquille de nacre, tirée par deux chevaux marins, ayant un Trident dans la main droite, dont il frape les eaux.

D. *Où loge-t-il?*

R. Dans un Palais de cristal, au fond de la Mer.

PLUTON.

D. *Quel est le Dieu des Enfers?*

R. C'est Pluton, qui a pour femme Proserpine, fille de Cérès. Il l'enleva, lorsqu'elle s'amusoit avec ses Nimphes à cueillir des fleurs.

D. *Quels sont les marques de Pluton?*

R. Une Fourche, & une Couronne de fer.

D. *Qui sont les Juges des morts aux Enfers?*

R. Ce sont Minos, Eaque & Radamanthe.

D. *Qui garde les Enfers?*

R. C'est un grand chien à trois têtes; il est enchaîné, & on le nomme Cerbère.

D. *Quels sont les principaux Fleuves des Enfers?*

R. Le Styx, l'Achéront, dont l'eau est fort amère, le Cocyte, & le Léthé.

D. *Qu'y*

cymerem u Amfitryty żony Neptuna i Corki Oceanu i Dorydy.

P. *Co mowiſz o Trytonach?*

O. Są to; z ktorych ſię ſkłada Dwor Neptuna. Połowa ich ciała, od głowy aż do paſa, podobna ieſt do człowieka, druga zaś połowa ma poſtać rybią.

P. *Jak ie wyobrażaią?*

O. Na Delfinie, z trąbką morſką w pyſku.

P. *Jakie ſą znamiona Neptuna?*

O. Wyobrażaią go ſiedzącego albo ſtoiącego na konſze z perłowey macicy, ktorego wiozą dwa konie morſkie, maiąc Troygrot w prawey ręce, ktorym biie wody.

P. *Gdzież mieſzka?*

O. W Pałacu krzyſztałowym na ſamym dnie morſkim.

PLUTON.

P. *Kto ieſt Bożek Piekielny?*

O. Pluton, ktory ma za żonę Prozerpinę corkę Cerery, porwał ią, gdy ſię zabawiała z Nimſami zbieraniem kwiatow.

P. *Ktore ſą znaki Plutona?*

O. Widły i Korona żelazna.

P. *Ktorzy ſą Sędziowie umarłych w Piekle?*

O. Minos, Eak i Radamant.

P. *Kto pilnuie Piekła?*

O. Wielki pies o trzech głowach, ktory ieſt przykowany, i nazywa ſię Cerber.

P. *Ktore ſą oſobliwſze rzeki Piekielne?*

O. Styx, Acheron, ktorego woda ieſt bardzo gorzka, Kocyt i Lete.

D. *Qu'y a-t-il à remarquer à l'égard du Styx?*

R. Que c'eſt par ce Fleuve que jurent les Dieux & que c'eſt un ſerment inviolable.

D. *Comment paſſe-t-on ce fleuve pour entrer aux Enfers?*

R. Dans une barque conduite par Caron.

D. *Qu'eſt-ce que le Tartare?*

R. C'eſt le lieu où l'on met les ames des impies.

D. *Combien y a-t-il de Furies?*

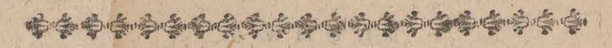
R. Trois; Tiſiphone, Mégère & Alecton.

D. *Combien de Parques?*

R. Trois auſſi; Clotho, Lachéſis & Atropos.

D. *Et où place-t-on ceux qui ont bien vécu ſur la Terre?*

R. Dans les champs Elyſées.

SECTION XIV.

Continuation de la Mythologie.

Demande. *Qui eſt Mars?*

Réponſe. C'eſt le Dieu, qui préſide à la Guerre; on le repréſente armé de toutes parts, & un coq à ſes pieds.

D. *Quelle eſt la Déeſſe de la Guerre?*

R. C'eſt Bellone, qui conduit ordinairement le char de Mars.

D. *Qui eſt la Déeſſe de la Sageſſe?*

R. C'eſt Minerve; on la repréſente avec un caſque & un hibou à ſes pieds.

D. *Comment s'appelle la Déeſſe des Blés?*

R. Cérès; ſes marques ſont des gerbes entre ſes bras.

D. *Qui*

P. *Co ieſt uwagi godnego względem rzeki Styxu?*

O. Że ſię zaklinaią na tę Rzekę Bogowie, i że taka przyſięga ieſt nie przełamana.

P. *Jak ſię przeprawiaią przez tę rzekę do Piekła?*

O. Na łodzi, ktorą Charon przewozi.

P. *Co ieſt odchłań Piekielna?*

O. Jeſt to mieyſce, do ktorego odſyłaią duſze zmarłych niezbożnikow.

P. *Wiele ieſt Furyi?*

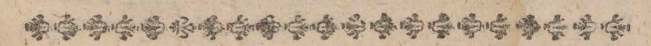
O. Trzy: Tyzyfona, Megera i Alekto.

P. *Wiele ieſt Parkow?*

O. Trzy także: Kloto, Lachezys i Atropos.

P. *A gdzie ſą umieſzczeni ci, ktorzy dobrze żyli na Ziemi?*

O. Na polach Elizeyſkich.

ROZDZIAŁ XIV.

Kontynuacya o Mytologii?

Pytanie. *Co ieſt Mars?*

O. Jeſt Bożek, ktory włada na woynie; wyrażaią go uzbroionego ze wſzech ſtron, i maiącego koguta u nog.

P. *Ktora ieſt Bogini Woyny?*

O. Bellona, ktora prowadzi za zwyczay woz Marſa.

P. *Ktora ieſt Bogini Mądrości?*

O. Minerwa; maluią ią z ſzyſzakiem i z ſową u nog.

P. *Jak ſię nazywa Bogini Zboż?*

O. Ceres; iey znaki ſą ſnopki pod pachą.

D. *Qui est Morphée?*

R. C'eſt le Dieu du Sommeil.

D. *Qui eſt le Dieu de la Raillerie?*

R. Momus; on le répreſente avec un maſque & un viſage moqueur.

D. *Qui eſt le Dieu du Silence?*

R. C'eſt Harpocrate, qui a le doigt ſur la bouche.

D. *Et celui de la Médécine?*

R. C'eſt Eſculape; on le repréſente par un Serpent.

D. *Qui eſt Vénus?*

R. C'eſt la Déeſſe des Amours, qui a ſes principaux Temples à Cithère, Paphos & Amathonte.

D. *D'où dit-on qu'elle naquit?*

R. De l'écume de la Mer.

D. *A-t-elle des Enfans?*

R. Oui; on la fait mère de Cupidon, Dieu de l'amour, que l'on repréſente comme un jeune enfant nud ayant les yeux bandés, un flambeau à la main, un arc & un carquois ſur l'épaule.

D. *Combien Vénus a-t-elle de ſuivantes?*

R. Trois, qu'on nomme les trois Graces; ſavoir Aglaé, Thalie & Euphroſine.

D. *De qui Vénus eſt-elle femme?*

R. De Vulcain, le Dieu des Forges. Il eſt boiteux & fort-laid. On le repréſente travaillant avec les Cyclopes.

D. *Comment étoient faits ces Cyclopes?*

R. Ils étoient d'une grandeur démeſurée, fort-laids; & n'avoient qu'un oeil au milieu du front.

D. *Que dit-on de Vulcain?*

R. Que Vénus lui étoit infidèle, & avoit Mars pour Amant.

P. *Co ieſt Morfeuſz?*

O. Jeſt Bożek ſnu.

P. *Kto ieſt Bożek Zartów?*

O. Momus; wyrażaią go w maſzce i z twarzą przedrwiwaiącą.

P. *Kto ieſt Bożek Milczenia?*

O. Harpokrat, ktory ma palecna uſtach.

P. *A Bożek Lekarſkiey nauki?*

O. Eſkulapiuſz; ktorego wyrażaią w poſtaci węża.

P. *Co ieſt Wenus?*

O. Jeſt Bogini Miłości, ktora ma znacznieyſze ſwoie Swiątynie w Cyterze, Pafoſie i Amatoncie.

P. *Z czego ſię narodziła?*

O. Z piany morſkiey.

P. *Maſz ona dzieci?*

O. Tak ieſt. Mniemaią być ią Matką Kupidyna Bożka miłości, ktorego wyrażaią w poſtaci młodego dziecka nagiego, z oczyma zawiązanemi, z pochodnią w ręku, z łukiem i ſaydakiem na ramieniu.

P. *Wiele Wenus ma ſłużebnic?*

O. Trzy, ktore nazywaią Gracyami; to ieſt: Aglae, Talia i Eufrozyna.

P. *Czyią żoną ieſt Wenus?*

O. Wulkana Bożka Kuźni. Jeſt kulawy i bardzo brzydki. Wyrażaią go robiącego razem z Cyklopami.

P. *Jacy to byli ci Cyklopowie?*

O. Byli wielkiego wzroſtu, bardzo ſzpetni, i po iednym tylko oku mieli na śrzodku czoła.

P. *Co powiadaią o Wulkanie?*

O. Ze Wenus nie była mu wierna, i Marſa kochała.

P. Co

D. *Qui est Eole?*

R. C'est le Dieu des Vents, qui les fait souffler & les retient selon sa volonté. L'Aquilon & Borée sont les vents du Nord; & les Zephirs sont de petites vents frais, très-agréables en été.

DU PARNASSE.

D. *Qu'est-ce que le Mont Parnasse?*

R. C'est le lieu de l'Assemblée des neuf Muses, Filles de Jupiter & de Mnémosyne, & où Apollon préside.

D. *Qui est Apollon?*

R. C'est le Dieu de la poésie, & en général de tous les ouvrages d'esprit. On le représente une lyre pendante au côté, une couronne de lauriers sur la tête, & un corbeau à ses pieds.

D. *Quel est le Fleuve qui coule au bas du Mont Parnasse?*

R. C'est l'Hypocrène.

D. *Comment nomme-t-on les neuf Muses?*

R. Calliope, Clio, Erato, Thalie, Melpomène, Terpsicore, Euterpe, Polymnie & Uranie.

D. *A quoi chacune de ces Muses préside-t-elle?*

R. Calliope préside au Poëme Héroïque, Clio à l'Histoire. Erato aux Poésies amoureuses. Thalie à la Comédie. Melpomène à la Tragédie. Terpsicore à la Danse. Euterpe aux Instrumens. Polymnie à l'Ode, & Uranie à l'Astrologie.

D. *Quel*

P. *Co ieſt Eolus?*

O. Jeſt Bożek Wiatrow, ktory im rozkazuie wiać i one zwraca, podług ſwego upodobania. Akwilo i Boreas ſą wiatry połnocne, a Zefiry ſą wiatry małe, chłodne i bardzo miłe w lecie.

O PARNASSIE.

P. *Co ieſt gora Parnaſs?*

O. Jeſt mieyſce zgromadzenia dziewięciu Muz, Corek Jowiſza i Mnemozyny, i gdzie Appollo przodkuie.

P. *Co ieſt Apollo?*

O. Jeſt Bożek poezyi, a w powſzechności, Bożek wſzyſtkich nauk. Wyrażaią go lirę wiſzącą maiącego u boku, koronę laurową na głowie, i kruka u nog.

P. *Ktora ieſt rzeka płynąca przy gorze Parnaſkiey?*

O. Hypokrena.

P. *Jak ſię nazywaią te dziewięć Muz?*

O. Kaliopa, Klio, Erato, Talia, Melpomena, Terpſicora, Euterpa; Polimnia i Urania.

P. *O czém każda z tych Muz ma ſtaranie?*

O. Kaliopa ma ſtaranie o piesniach Heroicznych. Klio o Hiſtoryi. Erato o Wierſzach miłoſnych. Talia o Komedyi. Melpomena o Tragedyi. Terpſykora o Tańcu, Euterpa o Inſtrumentach. Polimnia o Odzie. Urania o Aſtrologii.

D. *Quel sont les Vers faits par Mr.* Perault *sur les différens départemens des Muses?*

R. Les voici:

La noble Calliope en ses vers sérieux,
Célèbre les hauts faits des vaillans Demi-Dieux,
L'équitable Clio, qui prend soin de l'Histoire,
Des illustres Mortels éternise la gloire.
L'amoureuse Erato, d'un plus simple discours,
Conte des jeunes gens les diverses amours.
La gaillarde Thalie incessament folâtre,
Et de propos bouffons réjouit le Théâtre.
La grave Melpomène en la Scène fait voir,
Des Rois qui de la mort éprouvent le pouvoir.
L'agile Terpsicore aime sur-tout la danse,
Et se plaît d'en régler les pas & la cadance.
Euterpe la rustique, à l'ombre des ormaux,
Fait retentir les bois de ses doux chalumeaux,
La docte Polymnie en l'ardeur qui l'inspire,
De cent sujets divers fait résonner la lyre.
Et la sage Uranie élève dans les Cieux
De ses pensées diverses le vol audacieux.

DES HEROS DEMI-DIEUX.

D. *Qu'est-ce qu'un Demi-Dieu?*

R. C'est un homme né d'un Dieu & d'une Mortelle, ou d'une Déesse & d'un Mortel. Il y en a un très-grand nombre.

D. *Qui*

P. *Ktore są Wierſze napiſane od Pana Perolego o tych rożnych podziałach Muz?*

O. Te ſą:

Wſpaniała Kalliope w wierſzach nieśmiertelnych
Wielkie czyny rycerzow wſławiać zwykła dzielnych.
Klio rozſądna, pierwſza hiſtoryi miſtrzyni,
Sławnych mężow pamiątkę nieśmiertelną czyni.
Miłoſna Erato, w ſwey potoczney rozmowie,
Młodſzych ludzi ſwywole i miłości powie.
Gadatliwa Talia żartami nas cieſzy,
I teatra komicznym dyſkurſem rozśmieſzy.
Poważna Melpomena na ſcenę wprowadza
Krolow, ktorych śmierć z tronow lub los ſmutny zſadza.
Terpſikora kibitna lubi tańce, ſkoki,
I w nich zwykła układać wſzyſtek ſkład i kroki.
Euterpa zaś wieśniaczka, pod cieniſtą ſoſną
Na piſzczałce weſołą pieśń gra, lub żałoſną.
Uczona Polimnia w wieſzczych duchow tłumie,
Na lutni wſzyſtkich rzeczy treść wywodzić umie.
A mądra Urania pod niebieſkie oſi
Zapędem byſtrych ſwoich myśli ſię unoſi.

O. RYCERZACH POŁ-BOZKACH.

P. *Co ieſt Poł-Bożek?*

O. Jeſt to Człowiek, zrodzony z Bożka i z Niewiaſty, albo z Bogini i człeka. Jeſt ich wielka liczba.

D. *Qui sont les principaux?*

R. Enée, Hercule, Thesée, Persée, Achilles & Jason.

D. *Qui y a-t-il de remarquable dans l'histoire d'Enée?*

R. Il étoit fils d'Anchise & de Venus. Pendant la guerre de Troie, lors de l'incendie de cette ville, il enléva son Père sur ses épaules à travers les flammes.

D. *Que dit-on d'Hercule?*

R. Il étoit fils de Jupiter & d'Alcmène. Junon l'exposa toujours aux plus grands perils, dont il se tira glorieusement. Ils sont nommés les douze travaux d'Hercule. Du reste, on le représente couvert de la peau du Lion qu'il avoit tué.

D. *Que dites-vous de Thesée?*

R. Il étoit fils de Neptune & d'Aéthra, & il tua le Minotaure.

D. *Qui étoit ce Minotaure?*

R. C'étoit un Monstre, moitié homme, moitié taureau, enformé dans le Labirinthe de Crête.

D. *Qui étoit Persée?*

R. Ils étoit fils de Jupiter & de Danaé. On le représente avec des aîles, l'égide de Minerve, le casque de Pluton, & un cimétere forgé par Vulcain avec lequel il coupa la tête de Meduse. Il delivra aussi Andromède d'un Monstre et l'épousa après.

D. *Que dit on de la tête de Méduse?*

R. Qu'elle avoit des serpens pour cheveux, & qu'élle petrifioit ceux qui l'envisageoient.

D *Que remarque-t-on d'Achille?*

R. Il étoit fils de la Déesse Thétis & de Pelée, & fut nourri de moëlle de Lion par le Centaure Chiron. Sa Mère le plongea dans le Stix, pour le rendre invulnerable; mais le Talon par lequel elle le tenoit,

P. *Ktorzy ſą znacznieyſi?*

O. Eneaſz, Herkules, Tezeuſz, Perſeuſz, Achilles i Jazon.

P. *Co ieſt uwagi godnego w Hiſtoryi o Eneaſzu?*

O. Był Synem Anchizeſa i Wenery. Pod czas woyny Troiańſkiey, gdy zapalone było to Miaſto, wynioſł Oyca ſwego na ramionach ſwoich przez ſam płomień.

P. *Co mowią o Herkuleſie?*

O. Był Synem Jowiſza i Alkmeny. Juno wydawała go zawſze na niebeſpieczeńſtwa naywiękſze, z ktorych wyſzedł; nazywaią ſię dwanaście prac Herkuleſowych. W reſzcie wyrażaią go okrytego ſkorą lwią, ktorego zabił.

P. *Co mowiſz o Tezeuſza?*

O. Był to Syn Neptuna i Aetry, i zabił Minotaura.

P. *Co to był Minotaurus?*

O. Była to poczwara, połowę człeka, a połowę wołu poſtać maiąca, zamknięta w Labiryńcie w Krecie.

P. *Kto był Perſeuſz?*

O. Był to Syn Jowiſza i Danai. Wyrażaią go ze ſkrzydłami, z dzidą Minerwy, z ſzyſzakiem Plutona, i z mieczem od Wulkana ukowanym, ktorym on uciął głowę Meduzie. Uwolnił także Andromedę od poczwary, z ktorą ſię potym ożenił.

P. *Co mowią o głowie Meduzy?*

O. Że miała węże zamiaſt włoſow, i w kamień obracała tych, ktorzy patrzyli na nię.

P. *Co ieſt uwagi godnego o Achilleſie?*

O. Był Synem Bogini Tetys i Peleuſza, i był ſzpikiem lwim przez Centaura Chirona karmioym. Matka go zanurzała w rzece Styx nazwaney, chcąc go zachować od rany; lecz pięta, za ktorą go trzymała, uia

tenoit, ne le devint pas; auſſi fut il tué par Pâris, qui lui tira une flêche à cet endroit.

D. *Qu'eſt-ce que le Centaure?*

R. C'eſt un Monſtre moitié homme, moitié cheval.

D. *Que dit-on de Jaſon?*

R. Il a enlevé la toiſon d'or.

D *Qui étoit Pâris & que fut ſon jugément?*

R. Il étoit fils de Priam, Roi de Troie. Aux nôces de Thêtis & de Pelée, ou ſe trouvoient Junon, Venus & Minerve, la Diſcorde jetta dans l'aſſemblée une pomme d'or avec cette inſcription: *à la plus belle.* Comme chacune de ces trois Déeſſes prétendoit l'être, Jupiter leur donna pour Juge Pâris qui prononçe en faveur de Venus.

D *Que dit-on d'Uliſſe?*

R. Lorsqu'il revenoit par mer de la guerre de Troie, pour ſe rendre dans l'isle d'Ithaque, dont il étoit Roi, le Sirénes voulurent ſe retenir, mais pour n'être pas épris de leur chant melodieux, il ſe boucha les oreilles, & en fit ~~pour Juge~~ la même choſe à tous ceux, qui ſe trouvoient ſur ſont vaiſſeau.

D. *Qu'eſt-ce qu'il y a de mémorable de Pénélope ſa femme?*

R. Obſedée par des amans dans l'abſence de ſon Epoux, elle s'en delivra par artifice, en leur diſant qu'auſſitôt, qu'une tapiſſerie à laquelle elle travailloit ſeroit achevée, elle ſe rendra aux voeux d'un d'entre eux, mais elle dèfaiſoit la nuit ce quelle avoit fait le jour.

ufzła rany, albowiem był zabity od Paryfa, ktory mu utkwił ftrzałę w to mieyfce.

P. *Co ieft Centaurus?*

O. Jeft to ftrafzydło, maiące połowę poftaci człeka, a połowę konia.

P. *Co powiadaią o Jazonie?*

O. Ze on dobył złotego Runa.

P. *Kto to był Parys, i iaki iego był fąd?*

O. Był Synem Pryama Krola Troiańfkiego. Na wefelu Tety i Pelei, gdzie fię znaydowała Juno, Wenus i Minerwa; Bogini niezgody rzuciła wpośrzod nich iabłko złote, z tym napifem: *Dla naypiękniey-fzcy.* Każda z tych trzech Bogiń przywłafzczała fobie naywiękfzą piękność, Jowifz kazał to ofądzić Paryfowi, ktory przyznał Wenerze.

P. *Co mowią o Ulisfefie?*

O. Gdy powracał morzem z woyny Troiańfkiey przebieraiąc fię na Wyfpę Itakę, ktorey był Krolem, Syreny chciały go zatrzymać, ale żeby fię nie dał uwieść ich melodyinemu śpiewaniu, pozatykał fobie ufzy, i toż famo kazał uczynić wfzyftkim, ktorzy byli z nim na okręcie.

P. *Co ieft godnego pamięci o Penelopie żonie iego?*

O. Ze będąc napaftowana od Kawalerow w niebytności Męża, ta fię wykręciła fztuką, mowiąc do nich, że iak tylko dokończy iednego kobierca, tak zaraz żądaniom ich zadofyć uczyni, ale w nocy to rozrabiała, co w dzień ufzyła.

SECTION XV.

De l'Art du Blason.

D. *Qu'est-ce que le Blason?*

R. C'est la Science des Armoiries.

D. *A quoi cette Science est-elle utile?*

R. A plusieures choses; un Gentilhomme sur tout ne doit pas l'ignorer, car c'est elle qui prouve la Noblesse, qui distingue tous les états & qui fait connoître l'ancienneté d'une famille.

D. *N'a-t-elle pas encore un autre avantage?*

R. Oui, c'est qu'elle apprend à donner de livrées aux domestiques, en conformité des armoiries.

D. *En qui consiste la principale connoissance du Blason?*

R. Elle consiste à connoître les Emaux, les métaux & les figures des armoiries.

D. *Quels seul les mètaux?*

R. C'est l'or & l'argent.

D. *Et les Emaux?*

R. C'est l'Azur, les Gueules, le Sinople, le Sable, & le Pourpre.

D. *Qu'elle est la principale régle du Blason?*

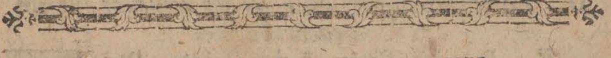
R. C'est celle, qui nous apprend à ne jamais metre couleur sur couleur, ni métal sur métal.

D. *Comment nommés vous cette figure?*

R. Un Ecusson, ou Ecu.

D. Com-

ROZDZIAŁ XV.

O Herbowney nauce.

Pytanie *Co ieſt Herbarſka Nauka?*
Odpowiedź. Jeſt wiadomość Herbow.

P. *Do czego ieſt potrzebna ta Nauka?*

O. Do wielu rzeczy: Szlachetny człowiek nadewſzyſtko powinien ią umieć; ponieważ ona dowodzi Szlachectwa, rożnicę czyni między wſzyſtkiemi Stanami, i daie poznać dawność Familii.

P. *Nie ieſtże ieſzcze pożyteczna do czego innego?*

O. Tak ieſt; gdyż ona naucza, iaką dawać liberyą ſłużącym, ſtoſuiącą ſię do koloru Herbow.

P. *Na czym zamiſła oſobliwſza umieiętnośc nauki o Herbach?*

O. Zawiſła na poznaniu kolorow, metallow i figur Herbownych.

P. *Ktoreż ſą Metalle?*

O. Złoto i Srebro.

P. *A kołory?*

O. Są te: Lazurowy, Czerwony, Zielony, Piaſzczyſty, i Purporowy.

P. *Ktora ieſt nayoſobliwſza reguła Herbowney Nauki?*

O. Jeſt ta, ktora nas uczy, abyśmy nigdy koloru na kolor, ani metallu na metal nie kładli.

☞ P. *Jak nazywaſz tę figurę?*

O. Tarcza czyli Puklerz.

D. *Comment distingués vous les couleurs sur un cachet?*

R. Par les Traits & les Points, l'or dans les deux métaux est marqué par des points.

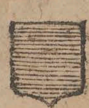

Et l'argent est tout blanc.

D. *Et comment connoit on les Emaux?*

R. L'Azur est marque ainsi.

Les Gueules comme cela.

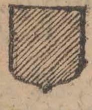
Voici le Sinople.

Le Sable ainsi.

Et voici le Pourpre.

D. *Comment divise-t-on un Ecu?*

R. En parties.

P. *Jak możesz rożnicę uczynić na Herbie między kolorami?*

O. Przez kreski i kropki. We dwoch metallach złoto iest znaczone kropkami.

a Srebro iest ze wszystkim białe.

P. *A Kolory iak poznaiesz?*

O. Lazurowy tak bywa znaczony.

Czerwony tak.

To Zielony.

Tak Piaszczysty.

a tak Purpurowy.

P. *Jak się dzieli Tarcza?*

O. Na części.

Coupé

Retranché

Taillé

Ecartelé

Flanqué

Ecu ſur le tout

Gironné

Tiercé en pal

Przecięta.

Odcięta.

Przedzielona na ukos.

Przedzielona na cztery pola.

Figury po ſtronach maiąca.

Tarcza ze wſzech ſtron.

Z ośmiu ſztuk złożona.

Na trzy podzielona ſłupy.

D. *Quelles ſont les pièces qu'on nomme honorables & qu'on trouve le plus ſouvent dans d'anciennes armoiries?*

R. Les ſuivantes:

Chef de Gueules

Pal

Faſce'

Bande

Barre

Croix

Sautoir

Chèvron

& Cor-

P. Ktore ſą ſztuki, ktore za ſzacowne maią i ktore naycześciey znayduią ſię w dawnych Herbach.

O. Naſtępuiące:

Część herbu nayprzyncypalnieyſza.

Pal.

Poprzeczna balka.

Wſtęga.

Drąg.

Krzyż.

Krzyż S. Jędrzeia.

Krowka.

Laur,

& Cordure

D. *Qu'eſt-ce qu'il y a encore à remarquer à l'égard de ces figures?*

R. Ce que lorſqu'elles ſe multiplient l'on dit Écu faſcé, bandé, chevronné &c.

D. *Comment donc ſelon les couleurs du Blaſon, doit on donner une Livrée?*

R. On doit toujours donner l'habit ſuivant le champ, l'azur eſt bleu, les gueules rouges, le ſinople vert, le ſable noir, le pourpre violet.

D. *Quelle doit être la veste & le reſte de l'habillement?*

R. La principale pièce de l'Ecu doit fournir la couleur pour la veſte & les haut dechauſſes, les paſſemens, les paremens & les aiguilletes ſe rapportent aux moindres figures de l'Ecu.

D. *Comment explique-t-on les armes?*

R. Il faut toujours commencer par le champ, p. E. un tel porte l'or au chef de gueules.

D. *Comment doivent être les ornemens (ſupports?)*

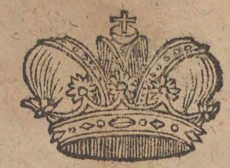
R. Cela eſt indifferent, & dépend d'un chacun.

D. *Comment diſtingue-t-on les Couronnes & les Caſques?*

R. Par leur Nature, ou que chaque etat a une Couronne differente.

D. *Quelles ſont elles?*

R. Couronne Imperiale

Cou-

Laur.

P. *Nie maſzże ieſzcze czego godnego uwagi wzylędem tych figur?*

O. Jeſt to, że gdy ſię one pomnażaią, mowi ſię: tarczą z poprzeczną belką, wſtęgą, krowką &c.

P. *Jakże więc podlug Kolorow herbownych trzeba dawać liberyą?*

O. Trzeba dawać zawſze ſuknie takie, iakie ieſt herbowne pole; Lazur ieſt niebiſki &c.

P. *Jaką ſię powinna dawać Kamizelka i reſzta ſtroniu?*

O. Jaka ieſt nayznacznieyſza część tarczy, takiego potrzeba dobierać koloru, na kamizelkę i na ſpodnie. Paſamony, wyłogi i taśmy ſtoſuią ſię do oſtatniey części Tarczy.

P. *Jak ſię te Herby wykładaią, to ieſt, iak ie wyrażaią?*

O. Potrzeba zawſze zaczynać od pola, i mowić: ten Herb ma złoto w naypryncypalnieyſzym kolorze; np. Koronę złotą w czerwonym polu.

P. *Jakim porządkiem czynić ſię to powinno?*

O. Nie maſz na to reguły, każdy dobiera według ſwego upodobania.

P. *Jak ſię rożnią Korony i Szyſzaki?*

O. Przez ſwą naturę: każdy Stan ma inakſzą Koronę.

P. *Jakie one ſą?*

O. Korona Ceſarſka,

Koro-

Couronne Royale

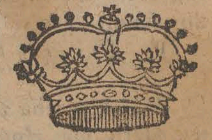
Couronne Electorale.

Couronne du Grand. Sultan

Couronne d'Archi-Duc.

Couronne de Duc.

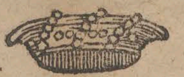
Couronne de Marquis.

Couronne de Comte.

Couronne de Baron.

Korona Królewska.

Korona Elektorska.

Korona Cesarska Turecka.

Korona Arcy-Xiążęcia.

Xiążęcia.

Margrabi.

Hrabi.

Barona.

Les Gentils-hommes doivent porter des Casques ouverts; mais dépuis un Siécle, qu'on ne cultive plus l'art du Blason, chacun a sur ses armes la Couronne, qui lui plait.

D. *Qu'y a-t-il encore à remarquer outre les Couronnes & les Casques:*

R. La Tiare, ou Couronne Papale.

D. *Que remarque t-on à l'égard des animaux, qu'on trouve dans les armoiries?*

R. Ils doivent toujours regarder le côté droit de l'Ecu. S'ils y étoient autrement on les diroit contournés.

FIN.

Szlachta powinna nosić Szyszaki otwarte; lecz już wiek ieden minoł, iak zaniechane iest ćwiczenie się w Nauce Herbowney, każdy ma nad herbem Koronę, iaką chcę.

P. *Co ieszcze oprocz Koron i Szyszakow uważyć potrzeba?*

O. Infułę czyli Koronę Papieżką.

P. *Co uważasz względem zwierząt, ktore w Herbach znayduią się?*

O. Ze one zawsze powinny być ku prawey stronie Tarczy obrocone, a gdy są inaczey nazywaią się odwrotnemi.

K O N I E C.

REGISTRE DES MATIERES.

TABLICA ROZDZIAŁOW.

Regeſtr niektorych Ksiąg do uczenia ſię Językow Polſkiego, Niemieckiego Łacińſkiego i Francuzkiego, do Rachunkow i piſania znayduiących ſię u mnie.

Catalogue de quelques Livres propres à aprendre les langues françoiſe, polonoiſe, allemande & latine, l'arithmetique & l'écriture, qui ſe trouvent chez moi.

Nowa Kſiążeczka do ſylabizowania i czytania po Polſku i po Francuzku, 8. opr. Zł. 1

Nouveau Syllabaire, polonois & françois, 8. rel. fl. 1

Nouveau Syllabaire, françois & allemand fl. 1 gr. 15

Neues Buchſtabier- und Leſebuch, franzöſiſch und deutſch, 8. gebunden fl. 1. gr. 15

Nowa Kſiążeczka do ſylabizowania i czytania, po Polſku i po Niemiecku, 8. opr. Zł. 1

Neues Buchſtabier- und Leſebüchlein, polniſch und deutſch, 8. geb. fl. 1

Rozmowy bardzo łatwe dla chcących ſię uczyć Polſkiego i Niemieckiego języka, 8. alla ruſt. Zł. 1. gr. 15

Geſpräche, ſehr leichte, für die, welche die polniſche und deutſche Sprache lernen wollen, 8. geb. fl. 1. gr. 15

Rozmowy bardzo łatwe dla chcących ſię uczyć Polſkiego i Francuzkiego języka, 8. alla ruſt Zł. 1. gr. 15

Dialogues très-faciles pour ceux, qui veulent apprendre le Langues Polonoiſe & Françoiſe, fl. 1. gr. 15

Kſiążka dla Dzieci, albo wyobrażania ogulne i odiſtoczenia rzeczy, w ktorych Dzieci powinny być ćwiczone po polſku i po Francuzku, 8. alla ruſt. Zł. 2. gr. 15

le Livre des Enfans, ou idées générales & definitions des choſes dont les Enfans doivent être inſtruits; en polonois & en françois, 8. br. fl. 2. gr. 15

Kfiążka dla Dzieci, po Polfku i po Niemiecku. 8. alla ruft. Zł. 2. gr. 15	Das Buch für Kinder, polnisch und deutsch, 8. geh. fl. 2. gr. 15
Zebranie krotkie wfzyftkich Nauk ku pożytkowi młodzi oboiey płci, po Pol. i po Franc. 8. alla ruft. Zł. 2. gr. 15	Abrégé de toutes les Sciences, à l'ufage des enfans de deux fexes, françois & polonois, 8. br. fl. 2. gr. 15
Radý przyiacielfkie dane młodemu Kawalerowi, po Pol. i po Franc. 8. alla ruft. Zł. 1. gr. 15	Confeils d'un ami à un jeune homme qui entre dans le monde, en italien, françois & polonois br. fl. 1. gr. 15
Manualik poczciwego człowieka, czyli maxymy potrzebne we wfzyftkich kraiach i czafach, po Pol. i po Włofku. 8 alla ruft. Zł. 2. gr. 15	Manuale dell' oneft' Uomo maffime neceffarie in tutti i luoghi e temp. Pol. e italiano fl. 2. gr. 15
Ezopa Bayki wyborne z naukami moralnemi; tudzież naypięknieyfze baieczki Fedra &c. po Francuzku, po Polfku i po Niemiecku, 8. w Warfzawie 1779.	Fables d'Efope le Phrygien, avec celles de Phèdre, enrichies de difcours moraux & de quatrains à la fin de chaque difcours &c. françois, polonois & allemand, 8. à Varfovie 779.
Komeniufza, Jana Am. Swiat rzeczy pod zmyfły podpadaiących we czterech ięzykach odmalowany i poprawiony, ftaraniem Karola Kütelle, 8. w opr. Zł. 9	Comenii, Joh. Amos, die erneuerte, fichtbare Welt, d. i. gründliche Abbildung und Benennung aller in der Welt fich befindlichen Sachen, lateinisch, poln. franz. und deutsch, geb. fl. 9
Zebranie krotkie wfzyftkich Nauk &c. po Polfku i po Niemiecku, 8. alla ruft. Zł. 2. gr. 15	Inhalt aller Wiffenfchaften für Kinder, deutsch und polnisch fl. 2. gr. 15

Arytmetyka, czyli nauka o rachunkach, przez X. Skaradkiewicza, 8. w Warſz. alla ruſt. Zł. 2

Arytmetyka podług reguł J. P. Ben. Hedrychſa, z Niemieckiego na Polſki. 8. alla ruſt. Zł. 2. gr. 15

Forſzryfty (lub Charaktery) nowe polſkie w 4. kartach Zł. 1. gr. 15.

Forſzryfty nowe polſkie, niemieckie, francuzkie, angielſkie i włoſkie, w Warſz. 11 kart. Zł. 4

Sztuka piſania, czyli nauka o charakterze dla Dam i Kawalerow, fol. w Warſz. 778. z ſigur. Zł. 3

Magazyn dziecinny, wydany przez Panią le Prince de Beaumont, z Francuzkiego na Polſki przez X. Dębińſkiego, Tom, IV. 8. we 2 Kſiążkach. Zł. 8

— — Panieńſki, to ieſt kontynuacya magazynu dziecinnego, Tomikow IV. 8. Warſz. za Przyw. alla ruſt. we dwoch kſiążkach Zł. 9

— — Dokończenie Magazynu Panieńſkiego, czyli nauki dla Dam doroſłych na świat wychodzących, i zabieraiących ſię do ſtanu małżeńſkiego, 4 Tom. w 3. kſiążkach. 773. 8. w Warſz. alla ruſt. Zł. 11

— — Ubogich i rzemieślników, przez Jeymość Panią le Prince de Beaumont, II Tom. 8. w Warſzawie 774. alle ruſt. Zł. 7

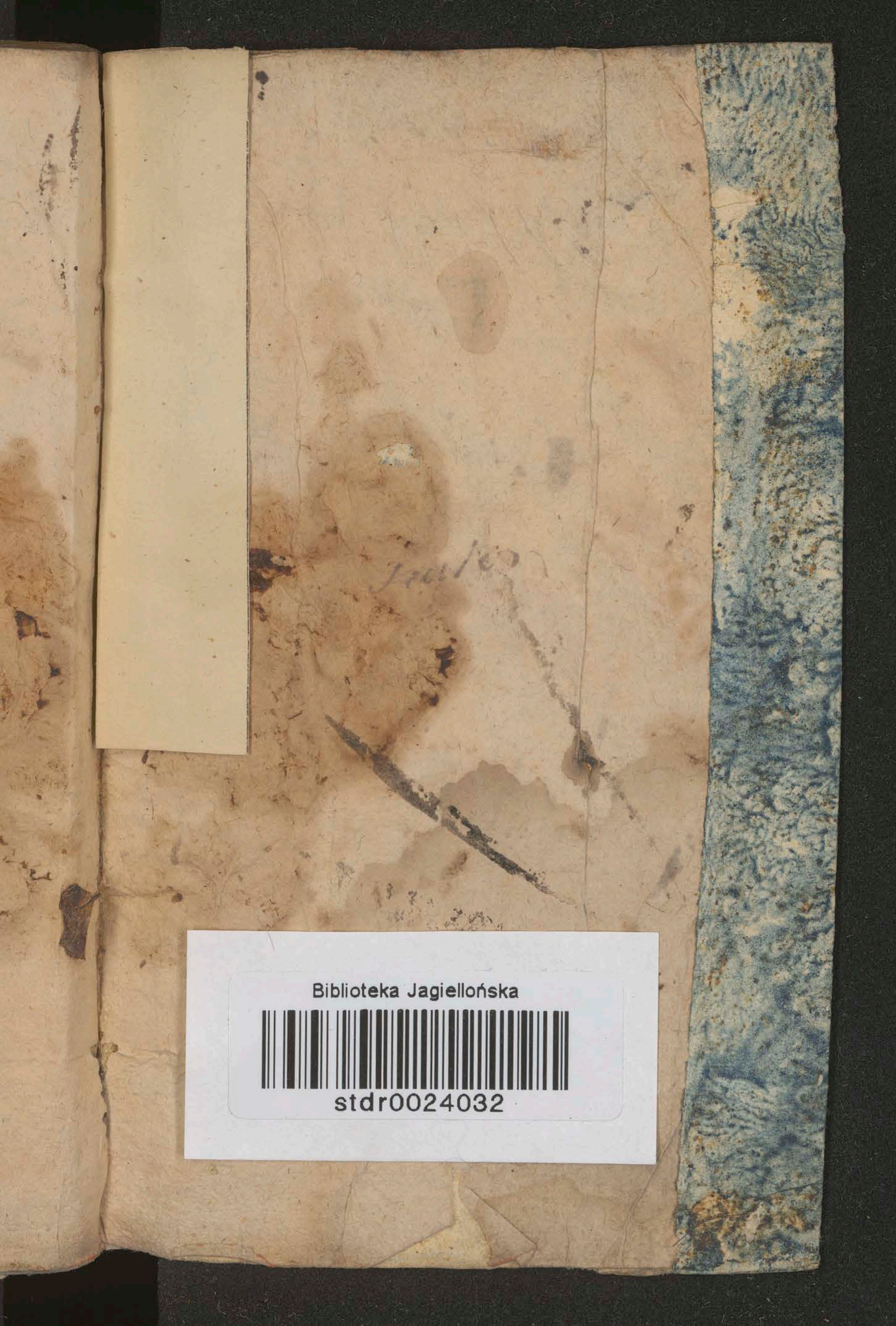
Le Noble, Szkola świata albo nauka Oyca dana Synowi, iak ma żyć i poſtępować na świecie, na rozmowy podzielona, IV. Części w Warſzawie 778. opr. w papier. Zł. 13

Geografia: Atlas dziecinny, czyli nowy ſpoſob, krotki łatwy, i do nauczenia dzieci Geografii naydoświadczeńſzy, z 24 Mapami, przez X. Szybińſkiego, 8. alla ruſt. Zł. 10 gr. 15

Geografia Kroleſtwa Polſkiego i W. X. Litt. z Niem. na pol P. D. Antoniego Fryd. Buſchinga, 8. alla ruſt. Zł. 3

R. P. Gregorii Cnapii e S. J. Theſaurus latino-polono-germanicus, novo ſynonymorum & phraſium poeticarum apparatu auctus; nec non innumeris latinis polonicis ac germanicis vocabulis locupletatus per Adm. R. P. Paulum Kollacz, cum Priv. 4. 1780.

5
F
BIBLIOTHECA JAGELLONICA

Biblioteka Jagiellońska
stdr0024032

